

General-maior EUGEN BANTEA

INSURECTIA ROMÂNĂ

în jurnalul
de război
al grupului
de armate
german
„Ucraina de sud“

EDITURA MILITARĂ

**INSURECȚIA
ROMÂNĂ**
în jurnalul
de război
al grupului
de armate
german
„Ucraina de sud”

Toornăgului
căpitan

C. Aldea

Cu alen sentimente

Genial & Nautea

veri 1955

General-maior EUGEN BANTEA

INSURECȚIA ROMÂNĂ

**în jurnalul
de război
al grupului
de armate
german
„Ucraina de sud“**

EDITURA MILITARĂ — 1974

Coperta: FL. CREANGĂ

Valoarea și semnificația sursei

Element component de primă importanță al istoriei militare, tratarea istorică fundamentată a actelor conflictuale militare de diferite caractere și nivele — războaie „clasice“, insurecții, campanii, bătălii, operații, lupte, ciocniri, incidente, răscoale armate etc. — necesită, ca tendință, să se cunoască și utilizeze în egală măsură consemnările documentare în materie ale ambelor părți — conflictul fiind prin excelență un fenomen bilateral. În ultimul secol acest „demers“ al istoricului a fost favorizat de prescrierea cvasigenerală a ținerii unor însemnări militare care să fie efectuate în timp de război¹. Este vorba în primul rând de notațiile zilnice obligatorii statuate în toate armatele moderne — continuare pe o bază mai rînduită, cu tendință de științifizare, a practicii anțiene a comandanților de oști de a-și atașa în expedițiile lor cronicari sau scribi care să relateze avatururile campaniei sau războiului respectiv. Lăsînd aici la o parte geneza, impulsurile, țelurile și caracterul acestei practici de a fixa în scris, spre folosința viitoarei tratări istorice, dinamica activi-

¹ Datoroz o parte a informării documentare de acest gen locotenent-colonelului Silvestru Porembshi, cercetător la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară.

tății militare belice, ne mărginim a semnala că ea a fost introdusă în general în a doua parte a secolului al XIX-lea, că s-a „instituționalizat“ prin desemnarea unor persoane sau chiar crearea unor nuclee organizatorice (grupe, birouri, secții ale statelor majore) mandatate să se ocupe de aceasta și s-a „formalizat“, prin introducerea unor documente tip care să conțină însemnările în cauză². Aceste documente au căpătat denumirea de jurnal de război (Kriegstagebuch), jurnal militar (militärisches Tagebuch), jurnal de operații ori de marș și operații (Operations-Journal, journal des marches et opérations, journal des opérations), jurnal al acțiunilor de luptă (jurnal boevih deistvii)³, registru de operațiuni, registru istoric.

În România crearea sistemului de consemnare istorică a fost statuată pentru prima dată în 1895 în „Regulamentul asupra serviciului în campanie“, care prevedea la articolul 61 : „Staturile majore, șefii de servicii și comandanții de trupă, începînd de la comandanții de companie, de escadron și baterie, țin un *jurnal al operațiunilor*. Jurnalul operațiunilor are ca scop de a înregistra evenimentele în ordinea în care se produc și de a procura toate științele care pot fi de folos mai în urmă și în particular la redactarea istoricului campaniei. Înscrierile trebuiesc făcute în toate zilele, fără intervale nici ștersături, și cu cea mai mare exactitate <...> și trebuie să se înscrie copia ori rezumatul tuturor ordine- lor primite sau date“⁴.

² Cf. Vojna Enciklopedija, 8, Beograd, 1966, p. 135.

³ Cf. ibid. ; *Décret du 26 octobre 1883 portant Règlement sur le service des armées en campagne Modifié par décret du 2 mai 1888*, Paris-Limoges, Henri Charles-Lavauzelle, 1888, p. 17 ; *Règlement sur le service des armées en campagne annoté d'après les meilleurs auteurs qui ont écrit sur l'art militaire par Charles de Savoie*, 3-e édition, Paris, Librairie Militaire de J. Dumaine, 1861, pp. 39, 785.

⁴ *Regulamentul asupra serviciului în campanie*, Tipografia modernă Gr. Luis, București, 1895, p. 41.

Mai târziu, la noi⁵ ca și în alte părți, s-a ajuns la instituirea jurnalului de operații începînd numai de la unitate (regiment, batalion independent) în sus.

Dacă sub aspectul conceperii însemnărilor ținerea registrelor de acest gen este relativ simplă la eșaloanele mici (tactice), se înțelege plusul de discernămint, sinteză, orizont militar pe care îl pretinde sarcina la instanțele militare superioare sau supreme (armate, grupuri de armate, state majore generale, cartiere generale, comandamente supreme), unde parvin sau de unde se emit zilnic puzderie de date, ordine, rapoarte, informații, pe care ofițerii registrului istoric trebuie să le ordoneze, sistematizeze și să le perceapă zilnic — ceea ce e și mai dificil — în lumina diferențierii dintre esențial și neesențial, dintre principal și secundar. În consecință, sursă deosebit de prețioasă, mai ales că însemnarea zilnică reduce din doza de contrafacere și „ajustare“ postfactum a evenimentelor, jurnalul de război — îndeosebi la eșaloanele superioare — este și el într-o măsură, totuși, un document „prelucrat“, rezumat, sistematizat, deci impregnat și de factura subiectivă de ordin logic și intelectual a celor ce îl întocmesc.

Pe de altă parte, nici un fel de jurnal de operații nu este în sine istorie ori istorie militară. Căci el cuprinde — și încă în forma inerent răsfețită a însemnărilor zilnice — date, evenimente, desfășurări trăite, văzute, interpretate, concepute de o singură parte. Adversarul apare în jurnal doar în viziunea, nu numai subiectivă, ci și inevitabil incompletă sau chiar inexactă pe timp de război, a părții care întocmește registrul. În acest sens, istoricul vestgerman Percy Ernst Schramm, care în timpul celui

⁵ Cf. *Proiect de regulament asupra serviciului de campanie*, Institutul de arte grafice „Eminescu“, 1905, p. 52; *Instrucțiuni provizorii asupra organizării și funcționării staturilor majore în campanie*, Tipografia Marelui stat major, București, 1931, p. 44.

de-al doilea război mondial a fost șeful grupului de ofițeri de la Înaltul Comandament al Wehrmachtului (OKW) ce a întocmit *Kriegstagebuch*-ul OKW, nota, în amplul studiu introductiv al ediției pregătite de el după război a numitului jurnal, că pe baza lui se poate doar realiza o privire de ansamblu asupra ceea ce conducerea de război proprie „a știut, a voit și a întreprins <...>. Jurnalul de război nu este chiar o istorie a războiului <...>. De vreme ce o expunere nu poate insera ce forțe au fost efectiv la dispoziția părții adverse, ce a plănuit ea și cum și-a modificat intențiile sub presiunea evenimentelor, expunerea respectivă rămâne unilaterală. Jurnalul de război a avut la dispoziție doar propriile analize ale situației; acum sarcina cercetării trebuie să fie de a stabili măsura în care ele au fost false și cea în care au fost corecte“⁶. Mai adăugăm că, deși document secret (la origine), intern, jurnalul de război nu este scutit și de alți factori perturbatori ai adevărului istoric, într-o proporție mai mare sau mai mică: însemnări al căror rost este de a furniza pentru eșaloanele superioare sau pentru „istorie“ justificări ale comandantului sau statului major respectiv, contrafaceri cronologice atunci când, de la textele brute, se trece la exemplarele dactilo (multiplicate) etc. Dacă e vorba de documentul pe care îl tratăm — jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ — ajunge să pomenim că nu numai viziunea nazistă, efectiv îmbibată în toată țesătura lui, a fasonat și deformat conținutul jurnalului, dar și încordările tot mai intense existente în acea perioadă a declinului Reichului la nivelul factorilor de comandă ai

⁶ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Band IV : 1. Januar, 1944 — 22. Mai 1945 <în continuare sursa este citată prin sigla KTBOOKW>, Erster Halbband, Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, pp. VII, 3.

armatei germane. De pildă, chiar în secțiunea pe care o avem în vedere — însemnările dintre 23 și 31 august 1944 — există în cadrul textului consacrat zilei de 27 august 1944 următorul pasaj: „Führerul cere <...> originalele tuturor ordinelor emise de grupul de armate și de armata 6-a pentru decroșarea subgrupului de armate Dumitrescu, respectiv a armatei 6-a. În acest scop grupul de armate prezintă o colecție a ordinelor emise de el telefonic sau telegrafic <...>. Întrucît ordinele trebuie să fie înminate führerului pînă mîine dimineață la prima oră, prezentarea se efectuează în cursul nopții pe cale telefonică”⁷. Acest sistem — corelat pe atunci cu perspectiva injoncțiunilor de ferocitate cunoscută ale SS — crea cu atît mai puțin un climat propice pentru o senină și sinceră rezumare a evenimentelor zilnice de pe „teren“.

Toate aceste diminuări și servituți nu anulează însemnătatea de prim ordin a jurnalului de război, a celui în speță, pentru întocmirea istoriei militare. În cazul nostru, am fost multă vreme dezavantajați în tratarea istoriei războiului dus de România contra Germaniei hitleriste tocmai de necesitatea — silită — de a efectua reconstituirile istorice exclusiv pe baza surselor proprii de arhivă, și ele diminuate, de imposibilitatea consultării și analizării masei documentare — enorme — a părții adverse, concretizate parțial în jurnalele de război. Istoriografiei românești jurnalul de război al grupului de armate german denumit în august 1944 anacronic „Ucraina de sud“ i-a parvenit mult timp prin relații indirecte, rezumate, comentarii, cel mult mici pasaje dis-

⁷ Arhivele statului București, fond microfilme SUA, rola nr. 130, cadre nr. 0166—326 (The National Archives of the United States National Archives Microcopy No. T 311 Roll No. 298), *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine 20.8—6.9.1944*, Band 4, Teil 1, 3. Ausfertigung <în continuare sursa este citată prin sigla KTBSU>, p. 85.

parate, iar cînd lucrările de interpretare în cauză nu erau în germană, și cu suferințe de tălmăcire. Acum doi ani, în sfîrșit, s-a putut da o reproducere directă a unor fragmente din jurnal referitoare la insurecția română⁸. Această primă merituosă semnalare a avut caracter expositiv, cuprinzînd, în ordinea inserării în jurnal, cîteva extrase din pasajele privind evenimentele române din august 1944 considerate mai importante, legate prin unele prezentări rezumative. În paginile care urmează vom încerca nu numai și nu atît o redare cît mai amplă a textelor în materie din jurnalul de război german, cît mai ales să întreprindem pentru prima oară la noi o analiză și, pe alocuri, o confruntare a lor, spre a releva atît acele date și aprecieri care confirmă sau întregesc specific imaginea pe care a conturat-o istoriografia românească asupra insurecției naționale antifasciste din august 1944, cît și cele care, întemeiat, pretind unele corective față de ce s-a considerat pînă acum la noi în literatura de specialitate⁹. Semnalăm totodată că și de această dată este utilizat numai textul propriu-zis al jurnalului de război, neavînd, din păcate, la dispoziție și numeroasele sale anexe („Anlagen“) — piese de factură nemijlocită (rapoarte, ordine, telegrame, note informative, schițe, hărți etc.).

Importanța concretă pe care o are pentru noi sursa nu necesită demonstrație. Înainte cu cîteva luni de insurecție, în martie-aprilie, grupul de armate „Ucraina de

⁸ Gheorghe Zaharia. Dumitru Tuțu, *August 1944: „Noul guvern român are în spate întregul popor...“*, în „Magazin istoric“, nr. 8 (65) august 1972, pp. 15—21.

⁹ Cînd se va repeta reproducerea integrală a unor pasaje publicate în articolul din „Magazin istoric“ citat la nota precedentă se va semnala aceasta la subsol cu sigla ZT; pentru un pasaj reprodus numai parțial în „Magazin istoric“ se va folosi sigla ZTp. Analiza și comentariile din acest studiu sînt proprii; de asemenea traducerea textelor germane.

sud“ (numit „A“ pînă la 30 martie 1944¹⁰), în cadrul refu-
lării suferite de armatele germane de pe teritoriul URSS,
sub loviturile masive ale forțelor sovietice, s-a instalat în
nord-estul României, a stabilizat frontul între contrafor-
turile Carpaților Orientali și vărsarea Nistrului în Marea
Neagră¹¹. În grupul de armate „Ucraina de sud“ era
încorporată acea parte a trupelor române pe care regimul
antonescian o pusese la dispoziția comandamentului ger-
man. Deși formal avea atribuții numai într-o porțiune a
teritoriului român — zona frontului și a spatelui său ne-
mijlocit — grupul de armate „Ucraina de sud“ reprezenta
principala masă de trupe germane care exercitau și rolul
de ocupație atribuit de Berlin Wehrmachtului în România.
În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia că în
împrejurările dramatice pentru România din toamna lui
1940 „au avut <...> loc <...> instaurarea regimului dic-
taturii militaro-fasciste, pătrunderea în țară a trupelor
germane, care aveau de fapt misiunea unor trupe de ocu-
pație <subl. mea — E.B.> <...>“¹². În august 1944, așa
cum se va arăta mai departe, instanțele naziste au
extins asupra acestei grupări totalitatea împuternicirilor
în încercarea de a restabili controlul hitlerist asupra țării
noastre. În mod firesc deci, atunci cînd s-a declanșat in-
surecția, pregătită, organizată și condusă de Partidul Co-
munist Român în colaborare cu celelalte forțe naționale,
democratice, antihitleriste, trupele române au avut ca ad-
versar, la un nivel sau altul, în primul rînd și aproape
exclusiv grupul de armate „Ucraina de sud“. Aceasta și
fixează în esență semnificația pe care o au pentru noi
cunoașterea și interpretarea textelor cuprinse în jurnalul
său de război pentru intervalul cronologic dat.

¹⁰ Cf. KTBOOKW, p. 857 și ibid., Zweiter Halbband, p. 1907.

¹¹ Cf. KTBOOKW, pp. 115, 766—767, 771—775, 857, 1562—1563.

¹² Cf. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii con-
strucției socialiste*, 1, Editura politică, București, 1968, pp. 374—375.

Sensul unor relații cantitative

Analiza insurecției române a vădit că și pe plan militar ea a reprezentat o acțiune de mare nivel strategic, cu impact pe o arie continentală considerabilă¹³. Această apreciere este confirmată sub diverse unghiuri și de jurnalul de război al grupului de armate german ce se afla desfășurat în România și care a fost afectat — dezastruos pentru el — și de ridicarea armată a poporului român. Potrivit structurii pe care o avea pe atunci Wehrmachtul, un grup de armată era în genere un eșalon de nivel strategic; în ce privește pe cel din România el acoperea două

¹³ Cf. Colonel V. Anescu, colonel C. Antip, colonel E. Bantea, colonel I. Cupșa, colonel în rezervă Gh. David, colonel în rezervă P. Gavrilescu, colonel Leonida Ion, M. Lungeanu, colonel Constantin Nicolae, căpitan de rangul 1 în rezervă D. Nicolaescu, Vl. Zaharescu, general-maior în rezervă Gh. Zaharia, *România în războiul antihitlerist 23 august 1944 — 9 mai 1945*, Editura Militară, București, 1966, pp. 139—140, 141—145, 581—583; Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *August '44 Culegere de studii*, București, 1971, pp. 199—200, 202—211; Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară — Colonel Constantin Nicolae, locotenent-colonel Petre Ilie, *Armata română pe drum de luptă și victorii*, Editura Militară, București, 1973, pp. 60—62; General-maior Eugen Bantea, *Insurecția antifascistă din România în desfășurarea generală a războiului purtat contra Reichului nazist*, în *Studii Revistă de istorie*, tomul 26, nr. 1/1973, pp. 117—130.

direcții de pondere deosebită pentru desfășurarea războiului din sud-estul Europei : Balcanii și traiectul Dunării — cale de acces din estul spre centrul continentului. În această lumină este interesant de desprins pe baza jurnalului de război al numitului grup de armate ce loc a ocupat în preocupările și reacțiile sale răsturnarea politică și militară intervenită în România.

O primă constatare : *în cea dintâi zi* după ce a izbucnit insurecția română în jurnal apare un *distinguo* terminologic, de regulă delimitat și spațial în cuprins, ceea ce schimbă de altfel sistematizarea folosită de întocmitorii jurnalului pînă la 23 august inclusiv : se expun pe de o parte evenimentele de pe *front*, care este conceput ca teatrul bătăliei germano-sovietice desfășurate între Carpații Orientali și Marea Neagră, și pe de altă parte cele din „spațiul interior românesc“, teatrul înfruntării dintre Wehrmacht și insurecția română. Astfel prima însemnare de acest gen apare pe ziua de 24 august : „*Luptele de pe front* <subl. mea — E.B.> sînt astăzi umbrite de *evenimentele din România*“¹⁴. În aceeași zi, după expunerea acțiunilor militare din aria insurecției române, se arată : „*Situația de pe front* devine tot mai catastrofală“¹⁵. Pentru ziua de 26 august : „*În spațiul interior român* <subl. mea — E. B.> s-a agravat progresiv atitudinea inamică a trupelor române împotriva trupelor germane“¹⁶. Pentru ziua de 27 august : „Nu am mai avut disponibilă nici o garnizoană, pentru că majoritatea forțelor au fost expediate precipitat fie pe *front* <subl. mea — E. B.>, fie contra Buoureștilor“¹⁷.

¹⁴ KTBSU, p. 54 ; cf. și p. 53.

¹⁵ Ibid., p. 61.

¹⁶ Ibid., p. 69. ZT.

¹⁷ Ibid., p. 80.

Semnificativă este ponderea deținută în jurnalul de război de către pasajele consacrate insurecției române, cu atât mai mult cu cât această proporție reprezintă, în vîltoarea compunerii zilnice a însemnărilor, un factor cel mai puțin supus ajustărilor premeditate, calculate : 23 august : circa 25%¹⁸ ; 24 : 59% ; 25 : 36% ; 26 : 55% ; 27 : 34% ; 28 : 27% ; 29 : 32% ; 30 : 24% ; 31 : 19%¹⁹. O reprezentare grafică a acestei ponderi este dată în schema nr. 1.

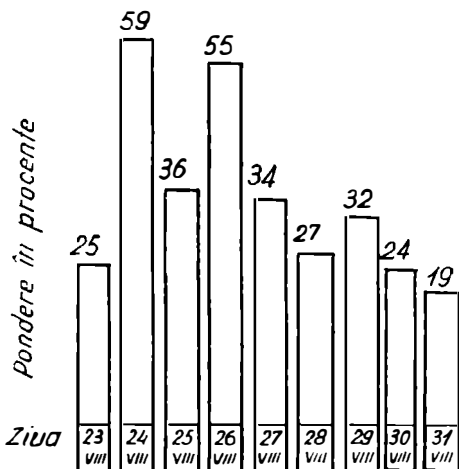
Pe cele 8 zile ale insurecției (pe date calendaristice reies 9 zile — însă ca spațiu cronologic, ținînd seama că insurecția a început în seara de 23 august 1944, rezultă 8 zile — de 8 ori 24 ore —, cifră adoptată de regulă în istoriografia românească) *media este deci de 38,90%*. Este vădit că, dată fiind simultaneitatea ridicării armate generale a poporului român cu înfruntarea dintre cele

¹⁸ Calculul s-a făcut luînd pagină cu pagină și rînd dactilografiat cu rînd, rotunjind cifrele întregi potrivit regulilor comune. Desigur, în cîteva puține locuri departajarea a prezentat dificultăți ; de pildă, unde a fost vorba de desfășurări intervenite în teritorii vecine (sub control ungar, Bulgaria) — dar și în aceste cazuri s-a căutat să se stabilească o cifră aproximativă care să aibă cît mai obiectiv în vedere natura, locul și momentul faptului consemnat. Unele însemnări „neutre“ din punct de vedere al acestei departajări (de exemplu : starea timpului, a drumurilor) au fost excluse din calcul. Pentru ziua de 23 august am definit proporția ca aproximativă („circa“) din cauza unor dificultăți specifice : insurecția a început în orele serii și a fost cunoscută la comandamentul grupului de armate german la căderea nopții. Astfel e greu de stabilit un criteriu al ponderii însemnărilor privind insurecția română din totalul acelei zile. Calculul restrictiv dă o proporție de 18%. Dacă însă izolăm (atît cît e posibil) evenimentele petrecute numai în după-amiaza zilei de 23 căpătăm o pondere de 21% pentru declanșarea și primele ore ale insurecției române. Dacă însă ținem seama de faptul că însemnările privind trupele române, starea lor de spirit, chiar pentru orele dinainte de a se cunoaște acolo izbucnirea insurecției, reprezintă în fond „prolegomene“ aproape contopite cu substanța răsturnării intervenite în acea zi în țara noastră, căpătăm o pondere de 30%. Am considerat rezonabil să accept o oarecare medie între ultimele două cifre.

¹⁹ Cf. KTBSU, pp. 39—112.

GRAFICUL

ponderii evenimentelor insurecționale în cele 8 zile ale insurecției (după K T B S U).

două gigantice forțe care dădeau bătălia pe teritoriul nostru, cota de aproape 40% deținută în acțiunile părții devenite adverse României — Reichul nazist — de intervenția factorului român relevă încă o dată că insurecția națională antifascistă din august 1944 a fost și un factor de strategie cel puțin sudest-europeană.

Pentru a întregi aceste considerente cantitative am mai ales o latură a evenimentelor rezultând din textul jurnalului de război al grupului de armate german „Ucraina de sud”: comunicările efectuate în acele opt zile (convoorbiri telefonice, radio, prin telegraful special, contacte personale etc.) între comandanți sau șefi de nivel strategic sau între instanțe de nivel strategic (deci între Hitler, OKW, OKH — Înaltul comandament al armatei de uscat, condus prin „cumul” de Hitler și având ca șef

GRAFICUL

numărului total de comunicări pe zile și categorii efectuate de grupul de armate „Ucraina de sud“ cu unele esaloane strategice de comandament germane — fără a evidenția ordinea de apariție a lor (după KTBSU).

COMUNICĂRI ALTE GRUPULUI DE AR- MATE UCRAINA DE SUD	ZIUA	CATEGORIA, NUMĂRUL ȘI ORDINEA DE PRODUCERE A COMUNICĂRILOR	TOTAL PE			SURSA: KTBSU PAGINA:
			CATEGORII	ZILE		
			■	●	▲	
HITLER	23 VIII ²⁰	■	1	-	-	1 50-51
	25 VIII	●	-	1	-	1 68
GUDERIAN	26 VIII	▲	1	-	-	1 72
	27 VIII	■ ●	-	1	1	2 78, 79, 80, 81, 84
O.K.W.	24 VIII	■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■	7	-	-	7 56, 58, 59
	29 VIII	■	1	-	-	1 91
O.K.M.	24 VIII	■ ■ ■ ● ■ ■ ■ ■ ■ ■ ●	7	2	-	9 55, 58, 59, 60, 64
	25 VIII	■ ■ ■ ●	2	1	-	3 66, 67
	26 VIII	■ ■ ■ ■	3	-	-	3 70-71, 74
	27 VIII	● ▲ ● ● ● ● ■ ●	1	6	1	8 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85
	28 VIII	▲ ▲ ■ ■	2	-	2	4 88, 91
	29 VIII	● ● ●	-	3	-	3 96, 99
	30 VIII	●	-	1	-	1 105
	31 VIII	▲ ▲	-	-	2 110, 112	
TEATRUL DE RĂZBOI DE SUD EST	23 VIII	■	1	-	-	1 50
	26 VIII	■	1	-	-	1 74
	29 VIII	▲	-	-	1	1 96
EȘALOANELE STRATEGICE	24 VIII	●	-	1	-	1 64
	25 VIII	■	1	-	-	1 68
G.N.	25 VIII	■	1	-	-	1 74
BULGARIA,	27 VIII	● ● ●	-	3	-	3 77, 83, 85
UNGARIA,	28 VIII	■	1	-	-	1 92
3 ^{ER} ARM.	29 VIII	▲	-	-	1	1 95
UCRAINA DE NORD	30 VIII	▲	-	-	1	1 102
	31 VIII	▲ ▲	-	-	2	2 111, 112
TOTALUL COMUNICĂ- RILOR PE ZILE (fără a evidenția ordinea de aparitie)	23 VIII		2	-	-	2
	24 VIII		14	3	-	17
	25 VIII		3	2	-	5
	26 VIII		6	-	-	6
	27 VIII		1	10	2	13
	28 VIII		4	-	2	6
	29 VIII		-	3	2	5
	30 VIII		-	1	1	2
	31 VIII		-	-	4	4
TOTAL GENERAL COMUNICĂRI			30	19	11	60
PROCENTAJE			50%	31%	18%	100%

20 Începînd de la ora cînd comandamentele germane au aflat de insurecție

NOTĂ. În tabel au fost trecute numai zilele în care au avut loc efectiv categoriile de comunicări analizate, între esaloanele de comandament considerate.

SIMBOLURI PENTRU COMUNICĂRI

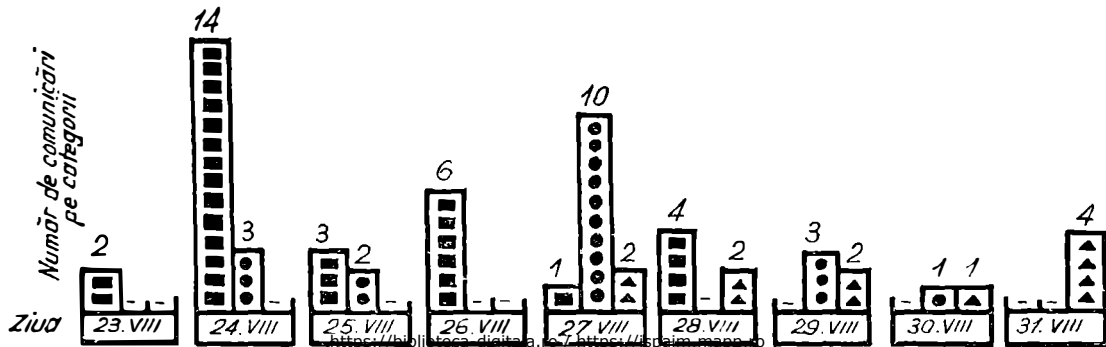
■ = Comunicări care au fost consacrate integral insurecției române.

● = Comunicări vizînd inclusiv insurecția.

▲ = Comunicări fără vreo referință la insurecție

TABELUL

comunicărilor efectuate de grupul de armate „Ucraina de sud” cu unele eșaloane strategice de comandament germane în cele 8 zile ale insurecției (după KTBSU)

al Marelui stat major pe generalul Guderian —, Marele stat major german, „Teatrul de război Sudest“, împu-terniciții generali germani din țări vecine, pe de o parte, și grupul de armate, pe de altă parte); am exclus comu- nicările dintre grupul de armate și eșaloanele subordo- nate, socotind (cu îngăduință) că acestea din urmă erau mai jos de nivelul strategic (tactic sau ceea ce am defini potrivit actualei noastre teorii militare drept „operativ“). Sub acest aspect am sistematizat aceste comunicări după cum se arată în schema nr. 2.

Același fenomen, reprodus în ordinea zilelor, dă ima- ginea din schema nr. 3.

Așadar, în total în cele opt zile ale insurecției sînt consemnate în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ 60 de comunicări efectuate cu instanțele supreme politice și militare germane sau între eșaloane de nivel strategic înalt. Din ele 30 — adică jumătate (50,0%) — sînt consacrate *integral* și explicit desfășură- rilor generate de ridicarea armată a poporului român; 19 (31,7%) au privit atît insurecția cît și operația sovie- tică din nord-estul României, iar 11 (18,3%) nu au avut ca obiect întoarcerea de front a României²¹. Prin urmare, exclusiv sau parțial insurecția română a acoperit 81,7% — *mai mult de trei sferturi* — din fluxul de informații efectuat cu instanțele militare supreme ori la același nivel de centrul de comandă strategic nazist din România. Este încă o expresie incontestabilă a *anvergurii nu numai po-*

²¹ Cîteva — puține — comunicări nu au conținutul precizat; pentru a evita orice supraestimare le-am inclus printre cele care nu au avut ca obiect evenimentele române, deși o cercetare a anexelor ar putea face ca măcar unele să fie trecute în categoria celor care într-un fel sau altul s-au referit la insurecție.

litice ci și militare internaționale de prim ordin a cotiturii făcute de țara noastră prin desprinderea de sub dominația Germaniei hitleriste și concomitentă declanșare a războiului împotriva ocupanților fasciști, deci prin alăturarea de fapt a României la tabăra Națiunilor Unite.

Reacția politică și militară a forurilor naziste începînd de la declanșarea insurecției române

1. Începutul insurecției române își găsește consemnarea, *la data de 23 august*, într-o abundentă și compactă relatare :

„Situția suferă o agravare excepțională spre seară prin răsturnarea (Sturz) *mareșalului Antonescu și desprinderea României din război* ²².

Prima informație în acest sens parvine la grupul de armate la 20,30. Ofițerul 1 din statul major al misiunii armatei de uscat germane ²³ comunică telefonic cam la acea oră ofițerului 1 din statul major ²⁴ că după cîte se pare este ceva în neregulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepremierul. De aceea la 20,50 șeful statului major

²² ZT.

²³ a) La București exista cîte o misiune militară nazistă pentru fiecare din cele trei genuri de armă — uscat, aeronautică, marină. Șeful misiunii militare germane pentru armata de uscat (generalul Hansen) era în același timp reprezentant al OKW pe lîngă comandamentul român, deci oarecum coordonator al tuturor celor trei misiuni. b) Potrivit terminologiei Wehrmachtului ofițerul 1 dintr-un stat major era șeful compartimentului (secție, birou, potrivit eșalonului) operațiilor.

²⁴ În textul jurnalului de război ori de cîte ori nu se face precizarea completă a funcției se subînțelege că ea era exercitată în comandamentul grupului de armate „Ucraina de sud“.

il sună pe comandantul principal²⁵ al Luftwaffeii²⁶ germane din România. Acesta declară că știrea se adeverește. Amândoi s-au dus azi după-amiază la rege și nu s-au mai întors pînă acum. El speră că peste jumătate de oră va putea da informații mai precise²⁷.

La 22,15 șeful statului major este sunat, din dispoziția comandantului principal al Luftwaffeii germane din România, de șeful statului major al flotei 4-a aeriene²⁸, care afirmă că mareșalul Antonescu a fost la rege și a fost revocat²⁹.

O primă remarcă de amănunt: revenirea făgăduită după un interval de jumătate de oră a avut loc — cu toată cunoscuta punctualitate germană — aproape după o oră și jumătate, deci s-a consumat un timp triplu față de cel scontat. *Era o primă expresie a derutei și dereglărilor pe care răsturnarea din România începea să le provoace mașinii de război naziste.*

„<...> La 22,25 și șeful statului major vorbește telefonic chiar cu ministrul plenipotențiar. Acesta îl informează că a primit în cursul după-amiezii informația că mareșalul Antonescu a fost arestat. Din această cauză

²⁵ Traducerea precisă a terminologiei germane de specialitate pune unele probleme care în parte nu au fost încă rezolvate în literatura noastră științifică. De exemplu, în ierarhia Wehrmachtului pentru cuvîntul „comandant“ existau termeni diferiți, care subînțelegeau diferențele de nivel (strategic sau tactic) ale funcției: „Kommandant“, „Kommandeur“, „Befehlshaber“, „Oberbefehlshaber“. În cele ce urmează voi traduce primele două prin „comandant“, iar ultimele prin „comandant principal“ și respectiv „comandant superior“.

²⁶ Aeronautica germană, cuprinzînd aviația și artileria anti-aeriană, avînd o subordonare distinctă pînă la eșalonul suprem de la Berlin. În literatura internațională de diverse limbi se obișnuiește să se utilizeze termenul german.

²⁷ ZTp.

²⁸ Marea unitate aeriană strategico-tactică dată în sprijinul (potrivit sensului militar) grupului de armate „Ucraina de sud“ (cf. KTBSU, p. 7 și urm.).

²⁹ KTBSU, pp. 48—49.

s-a dus la rege. Acesta i-a declarat că mareșalul ar fi demisionat și că el ar fi instalat apoi un nou guvern. Acesta vrea să încerce să instituie un armistițiu. Nu s-ar pune problema unei lupte împotriva armatei germane. Nu ar fi fost acceptată o condiție de acest gen pusă de ruși. Apoi regele ar fi ținut astă seară o cuvântare la radio în care declară că România a acceptat condițiile de armistițiu ale aliaților și depune armele. Ministrul plenipotențiar von Killinger mai transmite că instituțiile germane din București sînt înconjurate de trupe române, iar Maniu este prim-ministru și că fostul comandant al armatei 4-a române a devenit ministru de Război. Șeful statului major vorbește apoi din nou cu generalul german împuternicit pe lângă Înaltul comandament al armatei române, care se află și el la legația germană <...>³⁰. Iar pentru evenimentele produse imediat după miezul nopții de 23 spre 24, deci înregistrate la data de 24 august, găsim, printre altele, următoarele notații: „<...> generalul de aviație Gerstenberg³¹ se găsește împreună cu ministrul plenipotențiar german și cu generalul de corp de armată Hansen³² la legația germană, blocată de tancuri române <...>³³. La 4,05 generalul Hansen începe o convorbire cu comandantul grupului de armate și șeful lui de stat major. Relatînd că

³⁰ KTBSU, pp. 49—50. ZTp.

³¹ Respectivul — general-locotenent — deținea un cumul de funcții: șeful misiunii militare aeronautice, apoi „general comandant al Luftwaffeii germane din România” (în care calitate era subordonat Înaltului comandament al Luftwaffeii) și „comandant german al zonei petrolifere române” — a se remarca mutilarea adusă suveranității române — (în care calitate era subordonat OKW) — cf. KTBOKW, pp. 791—792.

³² Traducerea textuală dată pînă acum — „general de cavalerie” — este neprecisă, nedefinind exact rangul ierarhic german (cf. General-maior Eugen Bantea, *Generalul Gerstenberg pierde bătălia*, în „Magazin istoric”, nr. 6/1974).

³³ KTBSU, p. 55.

și el a luat contact cu noul guvern, arată că cu acest prilej i-au fost semnalate „numeroase incidente“³⁴ între români și germani. „Pe frontul din Carpați s-a ajuns la lupte cu regimentul 3 grăniceri român, pînă acum singura unitate română care a deschis ostilitățile. <...> În zona de spate română centrele de comandă (Dienststellen) și formațiunile de asigurare materială au fost somate în formă ultimativă de trupele române să părăsească orașele“³⁵.

Textul nu aduce precizări deosebite despre febrile încercări făcute de partea germană de a lua contact cu palatul și noul guvern român, care au format obiectul a numeroase analize, coniecturi și speculații în literatura istorică din diverse țări. Este greu de încercat acum o disecare a cazului, îngreuiată de faptul că cei 4—5 participanți (Killinger, uneori un consilier de legație, regele Mihai, generalul Sănătescu, noul prim-ministru român, Gr. Niculescu-Buzești, noul ministru de externe) fie au decedat, fie nu sînt accesibili cercetării istorice. Dar cele cîteva extrase ne permit unele constatări :

a) Relatarea pe care a făcut-o von Killinger la grupul de armate era cel puțin contradictorie, iar textul jurnalului de război a consemnat aceste nepotriviri fără a le releva. Căci, în primul rînd, Killinger nu putea să nu știe (publicase și presa din diverse țări aliate și neutre) că unul din termenii principali ai proiectului de armistițiu discutat pe diverse canale de emisari români cu reprezentanți aliați (URSS, Anglia, SUA) — cel puțin în ultimele sale variante — era tocmai alăturarea României la războiul dus de Națiunile Unite³⁶, așa că

³⁴ Ibid., p. 56.

³⁵ Ibid., p. 53.

³⁶ Cf. Генерал армии С.М. Штеменко, *Генеральный штаб в годы войны*, книга вторая, Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва, 1973. p. 114.

ar fi fost illogică o afirmație română că se acceptă condițiile de armistițiu ale aliaților alături de aceea că nu s-ar întrevădea o declanșare a ostilităților împotriva Wehrmachtului. Sesizând aceasta, istoricul vestgerman Andreas Hillgruber consemnează că declarațiile oficiale române „erau aparent în contradicție“ cu ceea ce a afirmat regele „într-o convorbire cu ministrul plenipotențiar german <...>“³⁷; aceasta lasă loc presupunerii că s-a încercat o inducere în eroare a lui von Killinger, ceea ce, în treacăt fie spus, nu ar fi constituit o culpă a părții române, dat fiind cunoscutul caracter cotropitor, politicește malefic, istoricește și moralmente ilegitim al dominației exercitate de Reich și asupra țării noastre, astfel că erau necesare orice fel de mijloace pentru eliminarea funestei prezențe naziste.

Poate însă că nu e de reținut această supoziție, căci, așa cum a mai reieșit din extrasul citat, plenipotențiarul nazist semnala și proclamația regală transmisă de radio-difuziunea română la 23 august, după ce Killinger fusese la palat. Iar aceasta (textul fusese definitivat pe baza unui proiect întocmit de reprezentantul Partidului Comunist Român, Lucrețiu Pătrășcanu, în cursul pregătirii insurecției³⁸) nu se mărginea să arate că România se rupe de Germania și încetează războiul contra Națiunilor Unite, ci continua cu o precizare esențială: „*Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei de sub*

³⁷ Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*, 2. Auflage, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1965, p. 217.

³⁸ Cf. Arhiva CC al PCR, fond 104, dosarul nr. 9153, fila 32; cf. și „Era socialistă“, nr. 15.1973, p. 30.

ocupație străină <subl. mea — E. B>“³⁹. Era de fapt declarația de război făcută în acea seară de România insurecțională Germaniei hitleriste. Comentînd acest pasaj, istoricul american Earl F. Ziemke scrie textual că în apelul radiodifuzat s-a declarat „că România avea să se alăture Națiunilor Unite împotriva inamicului comun și — ceea ce practic constituia o declarație de război făcută Ungariei <care se afla oficial sub ocupație și „garanție“ germană — E. B.> — că România denunță tratatul de la Viena din 30 august 1940 <subl. mea — E. B> <...>“⁴⁰. Un alt cunoscut specialist în istoria celui de-al doilea război mondial, Peter Gosztony, emite în felul următor aprecierea că noua conducere română decisese oricum să intre în război cu Reichul nazist, problema în suspensie pentru cîteva ore fiind doar modalitatea și alegerea momentului : „Bombardamentul german din 24 august <1944 — E. B.> <...> a furnizat noului guvern al lui Mihai I un casus belli — invocat pe prim plan“⁴¹. Partea din textul proclamației regale reprodușă mai sus, fundamentală pentru caracterizarea poziției asumate de România începînd de la 23 august 1944, este omisă, după cum s-a văzut, de jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“. În schimb, foarte scurtul rezumat al declarației conținut în jurnalul de război al OKW o redă în esență⁴², ceea ce tocmai vădește că *ideea începerii*

³⁹ Pentru eliberarea patriei Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 august — 25 octombrie 1944) <în continuare culegerea este citată prin sigla PEP>, Editura Militară, București, 1972, p. 30.

⁴⁰ Earl F. Ziemke, *Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East*, Office of the Chief of Military History United States Army, Washington, D. C., 1968, p. 352.

⁴¹ Peter Gosztony, *Endkampf an der Donau 1944/45*, Verlag Fritz Molden, Wien-München-Zürich, 1969, pp. 19—20.

⁴² Cf. KTBOKW, p. 805.

războiului antifascist era elementul caracteristic al proclamației programatice emise de radiodifuziunea română la 23 august începînd din jurul orei 22. Istoricul vestgerman Hillgruber pune și el în evidență această precizare românească în expunerea pe care o face evenimentelor ⁴³. Dacă timp de cîteva ore o parte a forurilor conducătoare române au acceptat să ia în considerare posibilitatea unor retrageri locale de trupe germane, îndeosebi din zona Capitalei, faptul pare a îmbrăca alte semnificații, dintre care acum reținem și pe aceea că, potrivit conceptelor vremii în materie de drept internațional, partea română — cu limitele inerente fracțiunii ei burghezo-regale — a urmărit, așa cum remarcă justificat Ziemke, citat anterior, să pună și mai clar pe germani în postura de agresori: „Bombardamentul <executat de germani asupra Bucureștilor — E. B.> <...> a dat guvernului <român — E. B.> o scuză pentru completa și fățișă ruptură cu Germania, care, de altfel, probabil că oricum ar fi intervenit <subl. mea — E. B.> <...>” ⁴⁴.

De asemenea, în aceeași punctare fugitivă, se mai poate reține și împrejurarea că forurile de comandă române ținteau să capete un anumit câștig de timp — chiar de ore — căci, deși se întreprinseseră, sub călăuzirea coaliției politice dinamizată de PCR, vaste măsuri de pregătire a acțiunii insurecționale, prin natura ei conspirativă ele necesitau completări substanțiale de ultim moment. Însă, precum se știe, în planurile inițiale se avusese în

⁴³ Cf. Andreas Hillgruber, op. cit., p. 217. Cf., de asemenea, Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Wehr und Wissen Verlagsgesellschaft MBH, Darmstadt, 1964, pp. 109—110.

⁴⁴ Earl F. Ziemke, op. cit., p. 353. În același sens se pronunțase și Andreas Hillgruber, în lucrarea citată, apărută anterior, p. 221.

vedere o dată mai târzie — 26 august ⁴⁵. În acest sens Lucrețiu Pătrășcanu preciza după un an : „După primele măsuri luate în seara de 23 august m-am reîntors la palat <...> la ora 2 în noaptea de 23 spre 24 august sosesc la palat generalii nemți Hansen și Gerstenberg care dau asigurări generalului Sănătescu că nemții nu vor începe ostilitățile împotriva armatei române. Mi-am dat seama că este vorba de o nouă minciună nazistă, dar era tot atât de clar că *am câștigat câteva ceasuri* <subl. mea — E. B.>. Și aceasta, în împrejurările de atunci, însemna foarte mult“ ⁴⁶.

În aceeași noapte, când în forurile politice și militare hitleriste din România șocul evenimentelor generase și șovăieli asupra căilor de urmat, instanțele de la Berlin au prevenit pe subordonații lor de la București și Slănic Moldova (unde se afla comandamentul grupului de armate) că, în condițiile date, *timpul lucrează în favoarea românilor*. În acest sens, într-o convorbire avută în 24 august, la ora 5 dimineața, între generalul Jodl, ajutorul mareșalului Keitel, și șeful statului major al grupului de armate „Ucraina de sud“, generalul von Grolman, superiorul de la OKW avertiza : „Dacă se mai așteaptă, o să iasă tare prost. Ne poate ajuta doar o acțiune imediată“ ⁴⁷.

În orice caz, se mai cuvine remarcată o nepotrivire istoriografică : În jurnalul de război inamic, ca și în alte surse naziste, plenipotențiarul Reichului la București este prezentat ca un adept al compromisurilor de ultimă oră, ca inițiator al tentativelor germane de a se scăpa cu fuga din teritoriul aflat sub autoritate statală română. În

⁴⁵ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, dosarul nr. 71/939, E.9.XX, fila 32.

⁴⁶ România Liberă, anul III, nr. 323, 23 august 1945.

⁴⁷ KTBSU, p. 57.

schimb relatări românești, dintre care cea mai autorizată este cea a generalului-locotenent Emilian Ionescu, pe atunci colonel adjutant regal, acum unicul martor ocular disponibil cercetării noastre istorice, descriu că în acel moment Killinger s-ar fi comportat de o extremă brutalitate și amenințător la întrevvedere pe care a obținut-o cu regele și sfinții săi apropiați în seara de 23 august⁴⁸. Ținând seama că și recomandările făcute de Killinger la Slănic Moldova sînt neîndoioase, rezultă mai curînd că atitudinea afișată de reprezentantul nazist față de forurile de conducere române a fost doar un bluf — dealtfel calmul care i-a întîmpinat împrecațiile și expresiile cominatorii trebuie să-i fi accelerat deruta și starea de prostrație ce l-a cuprins, și deci și înclinarea de a deconseia o reacție germană în forță.

Caracterul formal al unor contacte acceptate cu exponenții Reichului în primele momente ale ostilităților, utilizarea lor ca proceduri menite să pună partea română și într-o situație de drept mai forte (potrivit concepțiilor diplomatice ale vremii) sînt scoase în evidență chiar în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“, însă nu în textul său de bază, ci într-una din „Anlagen“, singura anexă de care am putut lua cunoștință, fiind reprodusă într-o lucrare vestgermană de interpretare — este vorba de un rezumat al situației din 24 august: „Ordinele noului guvern român arată <...> că acesta a urmărit de la început să provoace incidente (între altele *so-mații ultimative* <subl. mea — E. B.> inadmisibile vizînd scoaterea trupelor germane din anumite teritorii <...>“⁴⁹.

⁴⁸ Cf. Biblioteca documentară a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară <în continuare sursa este citată prin sigla — BDCITM>, caseta 34 D, pp. 83—84.

⁴⁹ Citat după Hans Kissel, op. cit., p. 254.

Se pare mai plauzibil că, sufocat de dezastrul abătut brusc asupra dominației naziste din România, von Klinger a transmis cu bună știință la Slănic Moldova date contradictorii fără a menționa că a sesizat aceasta. De aceea ar putea fi reținută și supoziția că plenipotențiarul german, care oricum putea miza pe statutul său de diplomat, s-a sinucis nu din teama situației pe care presupunea că o va căpăta când a fost somat de autoritățile române să se predea, ci mai mult de spaima față de superiorii săi de la Berlin, unde ar fi putut reajunge printr-un eventual schimb de personal diplomatic. Era aceasta și o expresie a faptului că insurecția română înrăutățea gravant asupra relațiilor de la diverse nivele ale conducerii politice și militare naziste.

Același aspect era relevat într-o convorbire avută în seara de 25 august între generalul Guderian, șeful Marelui stat major german, și generalul Friessner, comandantul grupului de armate german din România. În încheierea ei Friessner spunea superiorului său de la Rastenburg (unde era cartierul general al lui Hitler ⁵⁰) că „este de neînțeles de ce Ministerul de Externe german nu ne-a anunțat dinainte ca să ne prevenă <asupra cotiturii politice ce avea să intervină în România>. Căci dacă s-ar fi făcut așa s-ar mai fi putut evita cîte ceva“ ⁵¹. Cei de la Ministerul de Externe nazist puteau returna plîngerea : de ce grupul de armate și serviciile secrete militare n-au prevenit forurile politice de la Berlin asupra dezastrului pe care-l pregătea Reichului insurecția română ? Oricum, de reținut din nou modul în care inițiativa română a înăsprit raporturile dintre diverse instanțe ale conducerii hitleriste.

⁵⁰ Cf. KTBOOKW, pp. 1868—1870.

⁵¹ KTBSU, p. 68.

b) Cu toate aceste omisiuni și neclarități, textul jurnalului de război al grupului de armate conține, de fapt, măcar *implicit*, date care înfățișează că *ruptura efectuată de România cu Reichul a însemnat concomitent și deschiderea ostilităților românești contra Wehrmachtului*. Căci așa trebuie categorisite în fond semnalatele blocări, încercuiri ale centrelor de comandă și localurilor militare germane, interzicerea sau stînjenirea deplasării cadrelor de conducere locale ale Wehrmachtului, deci restrîngerea, pînă la paralizare pe alocuri, a posibilităților de a se exercita comanda asupra unor trupe și servicii germane din diverse puncte ale țării. La fel somațiile ultimative, actele de presiune românești începute imediat contra trupelor hitleriste. Adăugăm, peste ceea ce semnalează jurnalul de război, măsura luată de autoritățile insurecționale române de a întrerupe legăturile cu fir ale instanțelor de comandă naziste, întii în București, fapt semnalat atît de izvoare române primare, cît și de materiale germane de diverse categorii⁵².

Concluzia este că *un timp sau pe alocuri aceste ostilități au avut un caracter specific, determinat de natura insurecțională a primei faze a războiului început de România contra Germaniei hitleriste*, de particularitățile acestei faze, cînd, pe de o parte, în multe locuri, unități și comandamente române erau suprapuse, interferate cu cele germane, și astfel că ai noștri trebuiau mai întii să se desprindă din angrenajul hitlerist, iar în alte părți, ca să se înfrunte, trebuiau să se „caute“, să se „ajungă“, să se întîlnească.

⁵² Cf. Arhiva Ministerului Apărării Naționale <în continuare sursa este citată prin sigla AMAN>, dosarul nr. 321/3, filele 54, 445; dosarul nr. 948/1181, filele 6, 21; dosarul nr. 381/38, fila 14; dosarul nr. 1055/74, fila 37; PEP, p. 440; cf. și Hans Kissel, op. cit., p. 109.

În acest chip se desprinde că episodicele tractații privind retragerea unor trupe germane nu puneau problema participării României la războiul antihitlerist, *eludării* ostilităților româno-germane, ci doar a *modalității* lor, în sensul dacă ele ar fi putut începe „clasic“, de pe fronturi constituite, în mod „tradițional“, de la frontiere sau limitele exercitării autorității statale române, „sărindu-se“ peste etapa luptelor și bătăliilor în focar, dispersate, de tip guerilier. O mărturisire — deosebit de semnificativă — în acest sens reiese și din relatarea făcută de istoricul vestgerman Hillgruber, citat anterior, care arată că printre problemele tratate de generalul german Hansen cu noul premier român, Sănătescu, *în seara de 23 august*, a fost aceea a statutului pe care urmau să-și aibă *prizonierii* germani, în sensul „dacă prizonierii germani vor trebui predați sovieticilor“⁵³. Ar fi fost fără sens să se discute despre prizonieri dacă s-ar fi întrevăzut posibilitatea inexistenței confruntării militare directe între România insurecțională și Reichul fascist.

Într-o măsură, totuși, jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ a înregistrat intuitiv într-un loc că ostilitățile pot avea și alte forme decât cea clasică și principală — confruntarea efectuată prin folosirea armelor de foc și a izbirii. Într-adevăr, considerăm exprimat acest *distinguo* într-un pasaj cuprins la partida zilei de 26 august, citat parțial anterior sub alt aspect : „În spațiul interior român s-a agravat progresiv atitudinea inamică a trupelor române împotriva trupelor germane. În diverse modalități s-a ajuns *chiar la lupte duse prin folosirea focului* <subl. mea — E. B.> cu trupe române și la trageri ale artileriei antiaeriene române asupra avioanelor germane“⁵⁴.

⁵³ Andreas Hillgruber, op. cit., p. 218.

⁵⁴ KTBSU, p. 69. ZT.

c) Din elementele de mai sus, ca și din pasaje care vor fi reproduse mai departe în alte contexte, se vedește că *data efectivei instalări a stării de război dintre România și Germania hitleristă este 23 august*⁵⁵, și nu una mai târzie, cum se susține nefondat în surse hitleriste sau inspirate din ele : zilele de 23 și 24 august abundă în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ de date, fapte și evenimente care vădesc aceasta⁵⁶.

Din tabloul cuprinzător al evenimentelor complexe și contradictorii al acelei zile de 23 august necesită să ne oprim asupra semnării privind regimentul 3 grăniceri român. Sub câteva aspecte : întâi, pentru că însăși con-

⁵⁵ Dealtfel ar merita o discuție și *data declarației* oficiale de război făcută de România, pe care sursa în cauză (cf. KTBSU, p. 65) și altele o indică drept 25 august, în timp ce documente ale noastre (de exemplu : Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Evenimentele din România Buletin săptăminal 23 august 1944 — 15 aprilie 1945*, Direcțiunea presei, a informațiilor și a relațiilor culturale, p. 36) stipulează 24 august. Dar recent, într-o dezbateră de specialiști, prof. dr. docent E. Glaser remarcă departajarea între faptul concret al *stării de război* și înscrisul juridic al *declarației*, subliniind că elementul preponderent este, neîndoios, situația reală — și încă de la 23 august relațiile româno-germane îmbrăcaseră pregnante trăsături ale stării de război.

⁵⁶ Lucrarea lui Hans Kissel, printre altele, atît în textul de interpretare, cît mai ales în anexele documentare contemporane, semnaleză repetat că forțele române au trecut ele la acțiune, și încă la 23 august : „*În după-amiaza de 23 VIII* <subl. mea — E.B.> generalul Gerstenberg l-a anunțat pe generalul-locotenent Deichman, înlocuitor la comanda flotei 4-a aeriene, că pe plan politic ceva nu este în ordine. <....> serviciile și cantonamentele germane din București au fost anihilate de către români, în parte prin luptă, încă în cursul nopții și în primele ore ale dimineții <subl. mea — E.B.>“. „ 23 VIII. Situația de seară <...> la această oră sînt de acum încercuite toate serviciile germane, multe din ele probabil chiar dezarmate și, la cele mai multe, întrerupte legăturile prin fir“. „Secțiile aviației militare germane amplasate în București au fost capturate, fără excepție, de români încă în noaptea de 23/24 VIII și în dimineața de 24 VIII <subl. mea — E.B.>“. „<...> în regiunea petroliferă Ploiești se pare că românii au ocupat din 24 august rafinăriile, dezarmînd și internînd slabele gărzi germane de acolo <subl. mea — E.B.>“ (Hans Kissel, op. cit., pp. 199, 109, 223, 146).

semnarea sa este ceva neobișnuit — un jurnal istoric de grup de armate reține de regulă armate, corpuri de armată ; chiar prezența diviziilor este de acum ceva ieșind din cadrul rutinei. *Inscrierea faptei unui regiment, și încă inamic, vădește că acțiunea acestuia a avut un impact de proporții puțin comune.* Dealtfel, jurnalul istoric german este insuficient de precis, căci laolaltă cu acea unitate au mai acționat trei subunități române (un batalion și două companii) de alte apartenențe⁵⁷, deci era în total vorba de un detașament de grăniceri român de tăria unei brigăzi. Reamintim pe scurt că el se afla izolat de grosul armatelor române, într-un sector de front pe râul Moldova între Fălticeni și Gura Humorului. Fără vreo legătură cu comandamentele române de orice nivel, conducerea detașamentului s-a orientat exclusiv după mesajul auzit la radioul român. În circa o oră concluziile erau trase : marea noastră unitate a lansat încă înainte de miezul nopții *atacul* asupra forțelor germane între care era inserat — divizia 3-a munte —, i-a distrămat o parte însemnată a dispozitivului, i-a distrus și capturat material și luat prizonieri⁵⁸. Dealtfel, raportul întocmit de comandantul detașamentului (colonelul — azi general în retragere — Nistor Teodorescu) imediat după ce a recăpătat legătura cu forurile române, *în toamna lui 1944*, era de o claritate care adaugă elemente prețioase analizei făcute în paginile anterioare. Extragem : „<...> Judecarea situației <...>. Proclamația era clară : de a lupta alături de armatele Națiunilor Unite contra inamicului din vest <...> concluzia logică a fost că nu pot să rămân inactiv față de situația locală, căci retragerea armatei germane de pe teritoriul român nu se va face fără luptă

⁵⁷ Cf. PEP, p. 289.

⁵⁸ Cf. *ibid.*, pp. 291—292.

și că, chiar dacă la început nu se va ataca sau dezarma ulterior va urma una din aceste ipoteze. A trece de partea germanilor, sub ordinele cărora eram pus în acel moment, aduceam un prejudiciu hotărîrii guvernului și Marelui stat major <...> și era și *contra sentimentului obștesc* <subl. mea — E. B.>. <...> **Hotărîrea** : Lupta contra germanilor și ungarilor în cooperare cu armata sovietică <...>⁵⁹.

Jurnalul de război al inamicului aduce deci o confirmare documentară substanțială a aprecierilor făcute la noi asupra însemnătății faptei de arme a regimentului 3 grăniceri român din nordul Moldovei, una din primele ostilități în forță de la declanșarea insurecției române. Mai adăugăm că totuși pasajul jurnalului de război nazist conține încă o imprecizie, atunci cînd califică regimentul de grăniceri român ca singurul care, *pe front*, ar fi deschis ostilitățile (cf. ante p. 23). În fapt, după cum am văzut, o dată cu insurecția jurnalul de război german adoptă un sens restrictiv al noțiunii de front. Dar, în ceea ce se denumea spațiul interior român, marile unități și unitățile noastre trecuseră în masă de la 23—24 august la ostilități, în diverse modalități, contra Wehrmachtului. În ce privește trupele române de pe „front” (adică surprinse în vîltoarea bătăliei germano-sovietice dintre Carpații Orientali și Nistru), absența unei ciocniri generalizate în forță dintre ele și unitățile germane din acele zone timp de cîteva zile a decurs din imposibilități a căror punotare se va încerca în considerații ulterioare ale acestui studiu (cf. p. 61).

d) Jurnalul de război al grupului de armate german din România mai vedește că, cel puțin din seara de 23 august 1944, legația nazistă de la București constituia cen-

⁵⁹ Cf. *ibid.*, p. 290.

trul suprem de comandă militară al forțelor Wehrmachtului din sudul și vestul țării noastre. Ca atare, acest sediu inamic trebuia tratat în consecință, spre a asigura victoria insurecției⁶⁰.

e) Din text rezultă — prin absența oricăror mențiuni — că grupul de armate nu a sesizat, nici la început, nici ulterior, substratul politic intern al insurecției române. Chiar un amănunt factologic — cine a devenit șef al noului guvern român —, relatat eronat de Kihlinger (cf. mai sus p. 22), rămâne necorectat în însemnările zilelor ulterioare. Singurele notații proprii privesc generic atitudinea populației și armatei române. În ce privește „sentimentul obștesc” din România jurnalul de război are o singură specificare proprie, și aceea cu caracter pragmatic și local. Anume, descriindu-se, pentru ziua de 27 august, eșuarea tentativelor febrile de a crea în România, între cotul Carpaților și Dunăre, un nou *alinia-ment defensiv* care să permită forțelor hitleriste să păstreze cea mai mare parte a teritoriului țării noastre, se arată că una din cauzele imposibilității de a pune în aplicare acest nou ordin al Berlinului este faptul că „Populația nu a putut fi determinată să iasă la lucru <...>”⁶¹. Totodată, jurnalul înscrie, dar nu drept constatări proprii, câteva aprecieri făcute de generalul Hansen asupra atitudinii populației și armatei⁶² (și ele vor fi reproduse și analizate în altă parte a studiului — cf. pp. 129—130), dar nici acestea nu specificau constelația forțelor politice și sociale din România care au pregătit și condus înfăptuirea cotiturii de la 23 august 1944.

Există de aceea motive ca să presupunem că forurile militare naziste din țara noastră rămăseseră și în

⁶⁰ Cf. și *Generalul Gerstenberg pierde bătălia*, cit.

⁶¹ KTBSU, pp. 79—80.

⁶² Cf. *ibid.*, pp. 55—56.

zilele insurecției prizoniere viziunii lor de clasă, deformată asupra factorilor motrici ai răsturnării produse atunci în România, considerînd că acțiunea română rezulta din „intrigile“ unor restrînse cercuri monarhice sau ale politicienilor burghezi și scăpînd din vedere total componenta populară, de masă, revoluționară a evantaiului politico-social din România, în frunte cu proletariatul, condus de partidul comunist, pe care evenimentele l-au pus net în lumina primatului de dinamism și luciditate dovedit în acel moment de cumpănă a istoriei neamului. Este ceea ce se exprimă pregnant, pe baza unei considerări minuțioase a realității istorice, în documentele Partidului Comunist Român, în expunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România : „Unind pe aceeași platformă toate forțele revoluționare, patriotice și democratice naționale — se arată în tezele Comitetului Central al Partidului Comunist Român pentru Congresul al X-lea al partidului —, dînd curs puternicului curent antifascist din rîndul poporului, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe politice, a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944 <...>“⁶³.

Se pare că doar oficiile specializate ale unor servicii secrete naziste, însă exclusiv de la centru, de la Berlin, au sesizat cu puțin înainte această mutație intervenită în ponderea diverselor forțe social-politice de la noi. În acest sens este interesant de reprodus, deși a mai fost citat în unele articole, dar fără analiză aprofundată, o informație pe care o furniza, la 5 august 1944, sectoru-

⁶³ *Tezele Comitetului Central al Partidului Comunist Român pentru Congresul al X-lea al partidului*, Editura Politică, București, 1969, p. 5.

lui de cercetare militar pentru vest⁶⁴ din OKW, direcția militară a organismului suprem polițienesc și de spionaj al Reichului—RSHA : „Evoluția politicii interne din ultimele 4 săptămâni vădește puternic că ansamblul curentelor de opoziție se deplasează spre stînga, iar conducerea acestei opoziții este preluată de partidul comunist. Conducerea ilegală a partidului comunist din România face eforturi ca să-și adjudece conducerea în lupta împotriva guvernului mareșalului. Se pare că s-au soldat cu acorduri diferitele conciliabile care au avut loc în ultimul timp între conducerea comunistă ilegală și cercurile opoziționiste burgheze. Rezultă că se încearcă de a se crea în România sub conducere comunistă un fel de guvern de front popular, care să se extindă și asupra cercurilor național-țărăniști. Țelul fundamental al acestui așa-zis guvern de front popular trebuie să fie acela de a se ajunge la discuții cu Uniunea Sovietică pentru ca pe această cale să se obțină din partea Uniunii Sovietice condiții de armistițiu favorabile <...>“⁶⁵.

2. „Soluția finală“ adoptată de conducerea nazistă pe plan politic și militar față de actul de autodeterminare întreprins de România la 23 august a fost de multe ori amintită în literatura istorică străină și reprodușă în cea

⁶⁴ Pare paradoxal că o informație privind România era îndreptată de instanța supremă SS către un for militar care se ocupa de teatrele de război din vestul Europei. În fapt aceasta decurgea din împrejurarea că pînă la 23 august grupul de armate „Ucraina de sud“ avea împuterniciri doar asupra estului României, pînă la o linie aproximativă Mizil — Urziceni — Oltenița (cf. KTBOOKW, pp. 781—783), iar grupul de armate era la rîndul lui subordonat față de OKH. Majoritatea teritoriului României (centrul și vestul) era, din punct de vedere al ocupanților naziști, pusă sub controlul OKW, care avea atunci în subordine teatrele de război din vestul Europei. De aici această curioasă circulație a hîrtiei în cauză.

⁶⁵ Arhivele Statului București, fond Microfilme SUA, rola nr. 59, cadrul nr. 5631434.

română. În documentul analizat elementele ei principale sînt astfel expuse :

„La ora 0,00 șeful direcției operații <a OKH> transmite telefonic ofițerului 1 din statul major ordinul fîhrelui, ulterior confirmat prin telegramă (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3245/44 secret de comandament), de a *doborî puciul* (niederschlagen) <subl. mea — E. B.>, a captura pe rege și camarila de la palat și de a constitui *un nou guvern în frunte cu un general filogerman* <subl. mea — E. B.>, în caz că mareșalul Antonescu nu mai e de găsit⁶⁶.

Desigur, termenul puci („putsch“), emis pare-se de Hitler personal pentru definirea evenimentelor începute în România la 23 august 1944, reflecta sub toate aspectele o viziune nazistă, ceea ce situează și cazurile în care îl utilizează lucrări istorice de interpretare apărute ulterior în străinătate. De remarcat însă că, în felul răsturnat, deformat și restrictiv în care puteau percepe desfășurările potențaii fasciști germani, definirea subînțelegea totuși măcar caracterul armat activ și temerar al acțiunii pornite atunci de poporul român și armata sa. De asemenea, implicit, era recunoscut că în România s-a inițiat o răsturnare a unei puteri constituite — a două, adăugăm noi : dictatura militară fascistă internă, ceea ce s-a realizat aproape instantaneu, și ocupația militară germană de fapt, exercitată de trupele, comandamentele și oficiile Wehrmachtului (incluzînd și SS) de pe teritoriul român.

⁶⁶ KTBSU, p. 55. ZTp. În extrasele reproduse în „Magazin istoric“ nr. 8 (64) august 1973 s-a tradus că acest ordin ar fi fost dat de „un ofițer al OKW-ului“ (p. 18). În fapt, așa cum se vede din citat, era vorba de șeful direcției operații (*Operationsabteilung*), iar aceasta intra în compunerea Marelui stat major al OKH. Persoana în cauză era generalul de corp de armată Walther Wenck, în această calitate prim loctiitor al șefului Marelui stat major german (cf. KTBOKW, Zweiter Halbband, p. 1938).

În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „<...> în ziua de 23 august 1944 căpeteniile guvernului fascist au fost arestate la palatul regal de către o formațiune militară insurecțională și predate unităților de luptă patriotice <...> România a ieșit din războiul antisovietic, a întors armele împotriva Germaniei naziste, a trecut la dezarmarea trupelor hitleriste“⁶⁷.

Acest al doilea obiectiv a necesitat, în aria unde se exercita autoritatea statală română, un interval cronologic, tocmai cel al insurecției.

Dar principala concluzie sugerată de ordinul lui Hitler și al ajutoarelor sale din OKW, OKH, SS etc. este aceea că, prin orice mijloace, inclusiv cele extreme, ei își arogau dreptul de a interzice unei țări să iasă din coaliția militară înjghebată de Reich. Lăsăm aici la o parte aspectele de drept internațional, juridic — faptul că nici nu exista vreun tratat formal de alianță între România și Germania și că și fără aceasta orice angajamente pe care le-ar fi luat față de Reich diriguitorii fasciști de la noi ar fi fost oricum lovite de o nulitate de ordin politic și moral, ca unele care fuseseră asumate prin nesocotirea voinței poporului român și periclitându-se interesele sale vitale, ființa statală și etnică românească, avînd în vedere ceea ce reprezenta hitlerismul. Reținem însă că o dată intrat în asociație cu Germania fascistă oricărui stat nu i se mai permitea de Berlin să desfacă această asocieră. *Exemplul hitlerist este de fapt expresia cea mai concentrată și fățișă a unei practici și teoretizări tipice de-a lungul timpurilor marilor puteri imperialiste, hegemoniste, expansioniste, pentru care „alianțele“ sînt aco-perirea dominației exercitate asupra partenerilor mai*

⁶⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, 4, Editura Politică, București, 1970, p. 373.

mici și mai slabi, încorsetați să acționeze pentru interese străine, dacă nu chiar potrivnice lor, și considerați perpetuu prizonieri ai coaliției date.

Un al treilea considerent sugerat de directiva lui Hitler este de ordin militar, însă strâns legat de substratul său politic : După ce conducerea supremă de la Berlin a zăbovit circa 6 ore de la aflarea știrii asupra răsturnării din România pînă la emiterea dispoziției de „reprimare“ de la miezul nopții de 23 spre 24 august⁶⁸, acest ordin viza măsuri militare exclusiv asupra capitalei țării noastre, șefii naziști de la Berlin imaginîndu-și, vădit, că o reușită la București ar fi suficientă ca să pună capăt actului de voință al României. Sub acest aspect este interesant de urmărit evoluția directivelor ulterioare ale Berlinului, care, sub presiunea implacabilă a evenimentelor, a trebuit să tragă concluzia că răsturnarea din România nu este nici opera unor cercuri izolate și nici un act restrîns la aria capitalei țării. Astfel la partida zilei de 24 august găsim : „<...> la ora 9,55 se primește telegrafic încă un ordin al OKW, mai tîrziu confirmat telegrafic <așa e în original — probabil o eroare, prima comunicare trebuia înscrisă drept „fern-mündlich“ — telefonică> (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud

⁶⁸ În jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ se consemnează că pentru prima oară de la Slănic Moldova s-a raportat Berlinului, anume de general Friessner chiar lui Hitler, la 23 august ora 23,25 (cf. KTBSU, pp. 50—51). Însă comandamentele germane de la București, mai ales cele de la legăția Reichului, aveau canale de legături directe cu Berlinul. Îndo-sebi existau transmisiuni cu OKL (comandamentul suprem al Luftwaffe), iar pe această cale au sosit informații asupra răsturnării de la București ceva mai devreme în seara de 23 august, așa cum reiese din însemnările generalului Kreipe, șeful statului major general al OKL, citat de autorul vestgerman Hans Kissel. Pe această bază ultimul conchide : „La Cartierul general al fîhrelui prima știre despre arestarea lui Antonescu nu poate să fi parvenit mult mai tîrziu de ora 18,00“ (Hans Kissel, op. cit., p. 108 ; cf. și p. 109).

Ia nr. 3248/44 secret de comandament), care <...> dispune ca puciul de la București să fie doborât, deplasînd pentru aceasta divizia 5-a de artilerie antiaeriană; se prescria ca misiune a ASM (Admiral Schwarzes Meer ⁶⁹) de a pune stăpînire pe Constanța <...>⁷⁰.

Iată deci că la circa 10 ore după primul ordin Hitler și colaboratorii săi începeau să aibă o imagine ceva mai cuprinzătoare — deși și ea departe de realitate — asupra sferei teritoriale a insurecției române. Într-adevăr, de această dată în afara Bucureștilor contramăsurile germane vizau încă două arii geografice române: Constanța (deci și litoralul) și Valea Prahovei, căci de acolo trebuia adusă divizia de artilerie antiaeriană⁷¹ menită să constituie nucleul forțelor ce urmau să fie aruncate asupra capitalei române (facem aici abstracție ce s-a ales din aceste intenții ale conducerii politice și militare naziste — faptele sînt cunoscute și, parțial, vor fi reamintite în contextul altor aspecte ridicate de jurnalul de război).

La 48 ore (26 august) sosește o nouă indicație, de data asta cu caracter strategic extins — denumită expres directivă: „La 9,05 se primește telegrafic o directivă a direcției operații privind modul în care grupul de armate avea să procedeze mai departe la conducerea bătăliei (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 124/44 secret personal pentru șeful de stat major al comandamentului). Conținutul directivei, pe care ofițerul 1 din direcția operații o transmisese telefonic ofițerului 1 din statul major <al grupului de armate> încă în cursul

⁶⁹ Comandamentul naval care avea în subordine flota germană din Marea Neagră, atît cea avînd baze în România cît și în Bulgaria (cf. Jürg Meister, *Der Seekrieg in den osteuropäischen Gewässern 1941—1945*, J.V. Lehmanns Verlag, München, 1958, p. 230).

⁷⁰ KTBSU, p. 59.

⁷¹ Cf. Hans Kissel, op. cit., p. 204.

noapții la 3,05 (vezi anexa), prevede în esență că misiunea grupului de armate este de a constitui un nou front defensiv pe linia Galați—Focșani—contraforturile Carpaților și de a repune stăpânire pe linia Dunării între vârsare și Galați <...>⁷². Totodată ansamblul forțelor germane aflate în spațiul român vor trebui întrunite în grupuri de luptă, care să curețe complet, prin forță, spațiul Galați—Dunăre (la sud de București) — București — Ploiești — Brașov⁷³ — Focșani <...> Pe baza acestui ordin se emite la ora 5,10 prin telegraf, respectiv telefon (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3300/44 secret de comandament), un ordin de urgență către cele două armate <a 6-a și a 8-a germane> ș.a. <...> Apoi, la ora 14,30 armatei 6-a i se aduce la cunoștință directiva telegrafică, respectiv telefonic (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 125/44 secret personal pentru șeful de stat major al comandamentului) și i se ordonă în consecință <...> să întrunească în grupuri de împotrivire trupele germane din zona operațională de spate⁷⁴ și să degajeze cu ele spatele marilor unități germane dispuse pe Siret <...> Comandantul principal al zonei operaționale de spate vrea să-și dispună trupele de asigurare materială în spațiul Brașov sau Sibiu. I se interzice

⁷² Întreruperea aceasta, ca și altele, este operată pentru a departaja pasaje care vor fi citate ulterior, fiind puse în evidență la alte aspecte ale analizei.

⁷³ În original aproape toate localitățile românești din interiorul arcului carpatic sînt desemnate prin denumiri germane sau ungare. Pentru ușurința orientării am dat pretutindeni în citate denumirea românească.

⁷⁴ În mod obișnuit articularea unui front de anvergură prevede cîteva „straturi“ : zona nemijlocită a frontului, de luptă, de operații ; o zonă numită atunci la noi a etapelor, iar la germani „operațională de spate“ (unde sînt dispuse formațiile și oficiile mari de aprovizionare, asigurare materială și tehnică, evacuare, triere a comunicațiilor dintre front și spațiul neafectat de lupte) ; și zona de interior (pe atunci virtual aflată în afara efectului operațiilor terestre).

aceasta printr-o telegramă emisă la ora 14,30 (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3302/44, secret de comandament), ținându-se seama de directiva menționată anterior, și i se ordonă să-și întrunească în grupuri de împotrivire forțele, sub ordinele armatei 6-a, în spațiile unde se aflau pînă acum⁷⁵. Ca urmare, grupul de armate, potrivit procedurilor militare consacrate, „își însușește misiunea“ și elaborează la rîndu-i „concepția“ bătăliei, pe care o raportează la 27 august eşalonului superior, după cum urmează : „Grupul de armate transmite direcției operații printr-o telegramă emisă la ora 1,30 că pentru ziua de azi are intenția să <...> întrunească trupele germane din zona operațională de spate în grupuri de împotrivire și să organizeze apărarea pe trecătorile Carpaților“⁷⁶.

Directiva dată de OKH la 26 august și hotărîrea luată pe baza ei de grupul de armate „Ucraina de sud“ comportau față de ce ordonase Berlinul înainte următoarele trăsături noi :

a) Se abandona ideea „anulării“ politice a cotelor făcute de România (tentativa de a restabili guvernul fascist) și se adopta o abordare exclusiv militară cu caracter teritorial, simptom al unei recunoașteri tacite a naziștilor că politicește cauza lor din România era definitiv compromisă.

b) În noua soluție militară preconizată de comandamentul suprem german se profila însă speranța de a „șterge“ integral prezența română tocmai din aria insurjecției, căci OKH „consimțea“ să abandoneze doar Moldova (de unde, cu excepția bordurii vestice, trupele Wehrmachtului fuseseră respinse sau unde fuseseră încercuite

⁷⁵ KTBSU, pp. 70—72.

⁷⁶ KTBSU, p. 77.

de forțele sovietice). În schimb conducerea hitleristă intenționa să restabilească controlul său asupra Dobrogei, Munteniei, Olteniei, Banatului, sudului Transilvaniei⁷⁷.

c) Totodată, însă, ordinul de a „curăța“ pentru naziști ca spate al frontului lor partea sudică și centrală a României era o primă consemnare oficială, spre deosebire de dispozițiile anterioare, că aria de desfășurare a insurecției române era mult mai largă decât sesizase Berlinul în primele ore sau în primele două zile, că practic insurecția avea loc pe întregul teritoriu românesc unde la 23 august se putea exercita autoritatea statală română.

d) Deși în aparență forțelor germane din aria insurecțională li se dădea o misiune ofensivă, atrage atenția denumirea acordată unităților de luptă hitleriste ce trebuiau constituite în acest spațiu — „grupuri de împotrivire“ (Widerstandsgruppen). Trebuie deci remarcată nu numai contradicția lăuntrică a directivei comandamentului suprem, ci și faptul că această inconsecvență vădea intuiția Berlinului și a grupului de armate că în fața acțiunii populare românești trupelor Wehrmachtului nu le mai rămânea decât *defensiva*, că *insurecția română își confirmase și intensificase pe plan militar caracterul ei ofensiv general*.

⁷⁷ Directiva, după cum s-a văzut, avea și o cotă de imprecizie prin faptul că specifica geografic ca acțiunea germană de „curățire“ să se circumscrie aproximativ în patrulaterul Mare — gurile Dunării — Focșani — Brașov — Ploiești — București — Giurgiu — Marea Neagră. Sînt însă motive să se presupună că aceasta era doar zona prioritară de înăbușire a insurecției, inamicul scontînd că aici se află grosul forțelor insurecționale române și, dacă pune stăpînire pe acest spațiu, vestul Munteniei, Oltenia, sud-vestul Transilvaniei și Banatul „cad“ de la sine. Această concepție strategică mai putea fi în legătură și cu alte planuri militare hitleriste care „adjudecau“ zonele sudvestice ale țării noastre unor grupări germane din alte spații, ceea ce se va analiza în partea a VI-a a studiului (cf. pp. 136—139).

Dar iată că și această directivă a fost înlocuită, după 3 zile, de una nouă — în acest sens la partida zilei de 29 august se arată : „La miezul nopții se primește prin telegramă (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud la nr. 122/44 secret personal pentru șeful de stat major al comandamentului) un ordin al direcției operații privind modul în care va fi condusă bătălia în continuare. Misiunea grupului de armate este de a obține prin înaintare <subl. mea — E.B.> și a menține un front defensiv continuu trecînd de la frontiera româno-bulgară pe creasta Carpaților pînă la joncțiunea cu aripa dreaptă a corpului 17 de armată⁷⁸ <...>“⁷⁹.

Ce semnificație avea această nouă directivă strategică — ultima lansată de comandamentul suprem german pe timpul insurecției — față de cea precedentă ?

a) Conducerea de la Berlin se resemna să abandoneze o parte din spațiul românesc de unde prezența Wehrmachtului fusese sau era în curs de a fi eliminată prin acțiunea forțelor armate române — anume comandamentul suprem nazist intenționa să părăsească tot spațiul extracarpatic român (Dobrogea, Muntenia, Oltenia), dar să păstreze interiorul arcului carpatic (sudul Transilvaniei, plus Banatul). Comparația între frontul preconizat de această nouă directivă și cel prescris de cea din 26 august este redată grafic în schemele nr. 4 și 5.

b) Această nouă decizie strategică lua acum în considerare factorul român, șefii Wehrmachtului sesizînd că nu-l mai pot anihila total pe plan militar. Totuși, modifi-

⁷⁸ Corpul 17 de armată se afla dispus în vestul Moldovei și în sudul Bucovinei, din fața masivului Ceahlău spre nord pe munții Stînișoara și apoi pe fața răsăriteană a obcinelor. În cursul ofensivei sovietice începute la 20 august această grupare germană își menținuse coeziunea și operase doar replieri succesive de mică importanță (cf. KTBSU, pp. 54, 65, 82, 87, 94).

⁷⁹ KTBSU, p. 99.

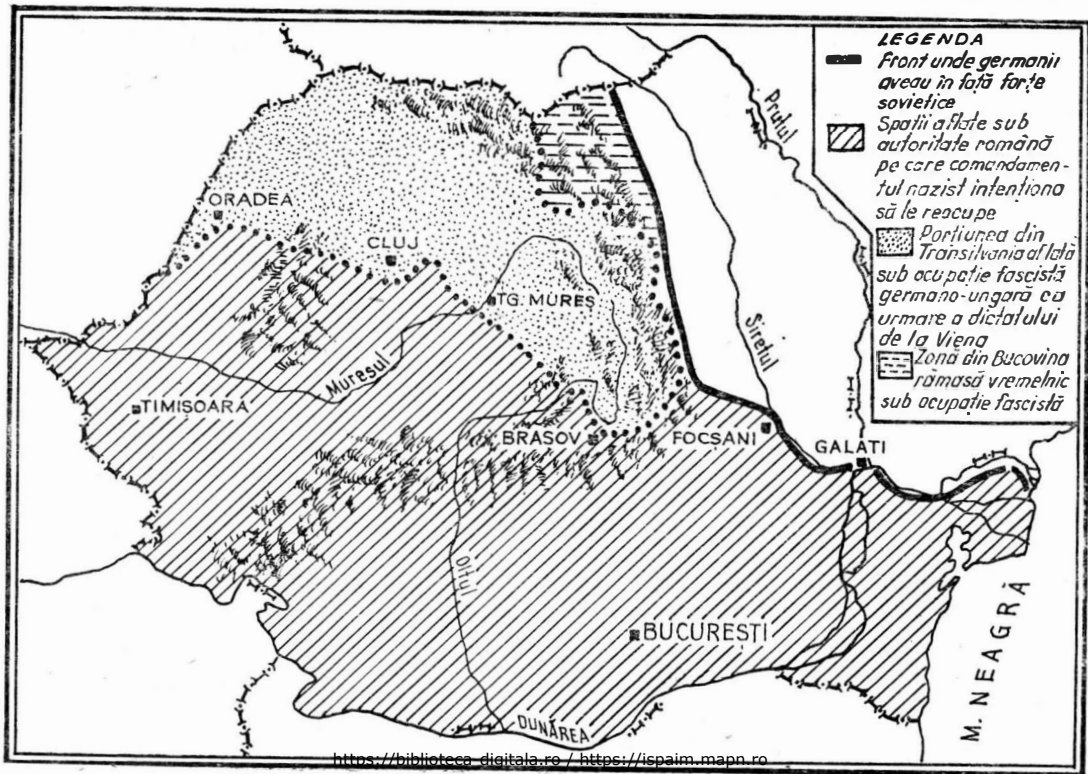
carea de apreciere era parțială ca realism. Desigur, intenția hitleristă de a stabili un front pe întregul arc carpatic ar fi favorizat extrem planurile militare naziste, permițând Reichului o prelungire considerabilă a războiului, de o durată incalculabilă, fapt remarcat atât de istoricii noștri cit și de analiști străini, printre care competențe de prim ordin⁸⁰.

Printr-una din acele coincidențe care izbesc pe cercetător, în aceeași zi în care era lansată noua directivă germană comandamentul suprem sovietic emitea și el o nouă directivă valabilă și pentru trupele frontului 2 ucrainean, al cărui gros începuse a se deplasa acum prin cîmpia sudică a României, într-o arie unde forțele Wehrmachtului fuseseră zdrobite de insurecția română cu câteva zile înainte. Dispoziția superioară sovietică avea în esență și ea în vedere ca, deocamdată, în această parte a țării noastre frontul să se alinieze pe Carpații Meridionali, întrucît prevedea ca punct terminus al progresiunii armatelor proprii Turnu Severin, care trebuia atins la câteva zile după 7—8 septembrie⁸¹.

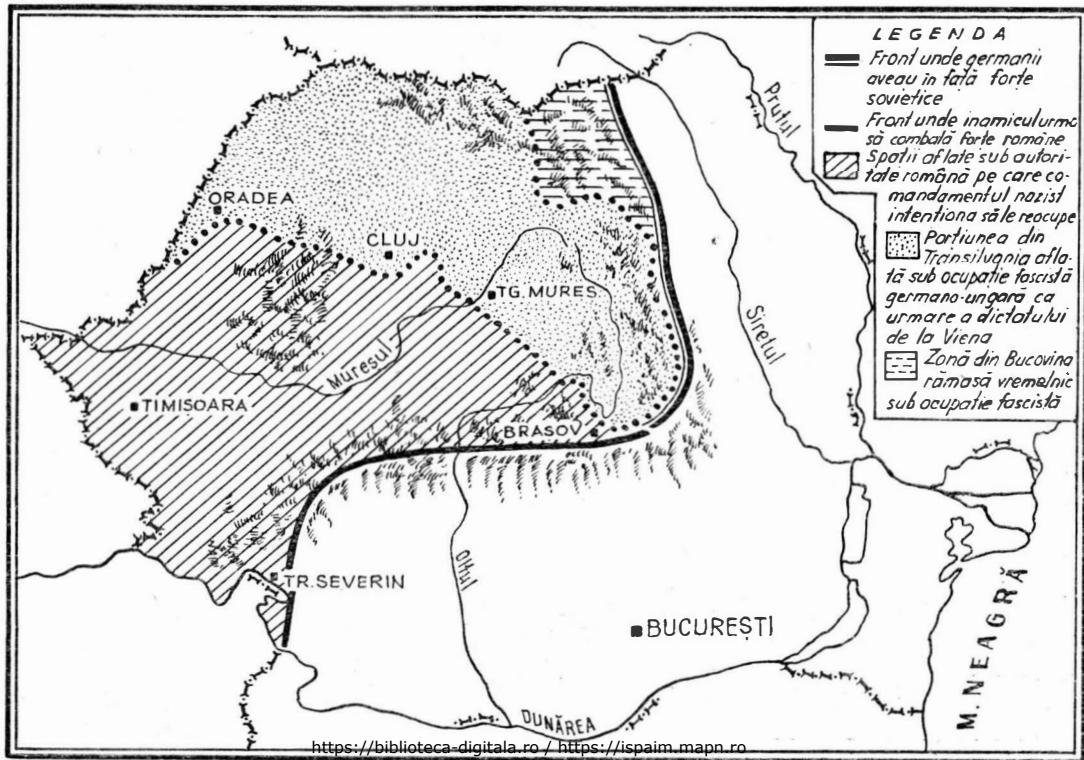
⁸⁰ Cf. B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, Cassel, London, 1970, p. 573 ; Général Cochet—lieutenant-colonel Paquier, *La Roumanie aux côtés des Nations Unies*, în *Cahiers France-Roumanie*, no. 5, septembre — octobre 1946, pp. 42—43 ; Hans Kissel, op. cit., pp. 159—160 ; Generaloberst a.D. Hans Friessner, *Verratene Schlachten Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Holsten Verlag, Hamburg, 1956, p. 107 etc. Trebuie remarcat că cei doi autori francezi citați mai sus, ca și alții, apreciază că accelerarea produsă de România în desfășurarea războiului contra Reichului ar fi fost de ordinul a circa 6 luni. Hans Kissel notează că dacă conducerea germană ar fi reușit să păstreze poziția arcului carpatic ar fi putut-o deține „cu succes, prin forțe relativ slabe, pînă la căderea Berlinului“ (p. 160).

⁸¹ Генерал-майор М.М. Минасян, *Освобождение народов Юго-Восточной Европы*, Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва, 1967, p. 165.

SCHIȚA PREVEDERILOR PRINCIPALE ALE DIRECTIVEI OKH DIN 26 AUGUST 1944

SCHIȚA PREVEDERILOR PRINCIPALE ALE DIRECTIVEI OKH DIN 29 AUGUST 1944

Așa cum se cunoaște și se va analiza mai departe (cf. pp. 112—117), intervenția factorului român a modificat considerabil și în această zonă peisajul militar al confruntării ce opunea în sud-estul Europei Wehrmachtul nazist adversarilor săi, în primul rînd forțelor armate ale URSS.

c) *Avalanșa de directive strategice germane (4 în curs de 6 zile) — documentele de acest gen erau pe atunci emise pentru săptămîni sau luni — era în fond o expresie a degringoladei naziste pe care ridicarea armată a poporului român a potențat-o în spațiul sudest european.*

d) După cum reiese din directiva OKH de la 29 august 1944, noul front dorit de naziști pe creasta Carpaților românești în întreaga lor întindere urma să rezulte nu numai din retragerea și regrouparea unităților fasciste dissociate aflate încă la sud de munți, ci și, pe alocuri, din împingerea înainte a pozițiilor germane, din *cucerirea* unor zone neafiate în stăpînirea Wehrmachtului. Era vorba tocmai de spațiul din interiorul arcului carpatic stăpînit de la începutul insurecției de forțele române, deci de cucerirea sudului Transilvaniei, al Crișanei și a Banatului.

Lăsînd unei analize ulterioare semnificațiile de ordin militar ale acestui plan strategic (cf. cap. V, pp. 105—112), semnalăm că el avea totodată și o gravă implicație politico-teritorială. Într-adevăr, iată ce notații se mai găsesc în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ : „27 VIII 1944 <...> La ora 15,10 se primește un mesaj radio al obergruppenführerului SS⁸² Phleps (vezi

⁸² Din motive politice și psihologice în trupele SS ale Wehrmachtului hitlerist denumirile gradelor militare erau altele decît cele din trupele „tradiționale“, deși însemnele de la epoleți erau aceleași. Obergruppenführer era echivalentul gradului de general de corp de armată — cu trei stele (cf. Liliane et Fred Funcken, *L'uniforme et les armes des soldats de la guerre 1939—1941*, II, Casterman, pp. 66—67).

anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3260/44 secret de comandament) în care acesta își anunță sosirea pentru azi și informează că a fost numit *general împuternicit pentru Transilvania* <subl. mea — E. B.> și roagă ca divizia 4-a munte să fie ținută gata de a acționa în direcția trecătorii Predeal. La ora 15,50 ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate „Ucraina de sud“> cere telefonic relații în această privință la ofițerul 1 din direcția operații <a comandamentului suprem al armatei de uscat> întrebând ce mai e și cu asta. Dar direcția operații nu știe nimic despre chestiune. La orientarea de după-amiază de la ora 19,45 ofițerul 1 din direcția operații transmite însă telefonic ofițerului 1 din statul major că numirea obergruppenführerului SS <Phleps> a fost făcută de führer <Hitler> la propunerea reichsführerului SS <Himmler>. Este însă de la sine înțeles că el <Phleps> va fi subordonat grupului de armate. Dar azi n-a mai ieșit nimic în plus din sosirea obergruppenführerului SS Phleps <...> 28 VIII 1944 <...> Obergruppenführerul SS Phleps, care se anunțase de ieri, ajunge azi la grupul de armate și se prezintă comandantului superior <al grupului de armate — generalul Friessner>. El a condus pînă acum un corp de armată SS în Iugoslavia și este un bun cunoscător al realităților din Transilvania⁸³. După cum rezultă și din-

⁸³ Numitul, originar din Transilvania, ofițer al armatei austro-ungare, care, după cum se știe, luase parte la agresiunea contra României în 1916—1918, fusese totuși primit după 1919 în cadrele armatei României întregite. Ajuns general de divizie, a trebuit în 1940 să plece din rîndurile oștirii române, deși era o perioadă cînd începeau să precumpănească în guvernarea țării noastre cercurile cele mai reacționare de orientare progermană. În 1943 i s-a retras cetățenia română, ca unul ce devenise cetățean al Germaniei hitleriste. Atitudinea sa contrastase cu cea a altor ofițeri de origine germană ai armatei române, care, inclusiv în războiul antihitlerist, s-au dovedit leali patriei, au condus cu bravură unele unități și mari unități în lupta contra Wehrmachtului nazist (cf. AMAN, fond DCI, registrul Of. ard., fila 247; dosarul nr. 3160, nenumerotat; dosarul nr. 3174, fila 41).

tr-o telegramă primită mai târziu de la direcția operațiilor (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3296/44 secret de comandament), el a fost numit de führer <Hitler> șef <führer> superior SS și de poliție al Transilvaniei (Höherer SS und Polizeiführer Siebenbürgen) și urmează să fie întrebuințat de grupul de armate ținându-se seama de experiența lui. Comandantul superior <al grupului de armate „Ucraina de sud“> îi declară că vrea să-i încredințeze executarea acțiunii de recucerire a spațiului Brașov și a trecătorii Predeal <...> Pe la miezul nopții se primește o telegramă de la direcția operațiilor (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3310/44 secret de comandament) prin care se face cunoscut că divizia 8-a de cavalerie SS este transferată din spațiul Budapesta în subordinea grupului de armate ca să fie angajată în acțiune sub conducerea obergruppenführerului SS Phleps <...>⁸⁴. O zi mai târziu, în cadrul amintitei directive emise la 29 august de comandamentul suprem german, se mai arăta : „Șeful superior SS și de poliție al Transilvaniei trebuie să capete misiunea de a chema la arme pe etnicii germani din Transilvania și cu ajutorul lor și al diviziei 8-a de cavalerie SS, care e în curs de afluire, să zdrobească rezistența românească din Transilvania <...> 30 VIII 1944 <...> Într-o convorbire telefonică de la ora 18,05 obergruppenführerul SS Phleps informează pe ofițerul 1 din statul major că divizia 8-a de cavalerie SS este în curs de afluire pe roate și că ea urmează să fie adusă cu viteza categoria 12-a în spațiul Tîrgu Mureș. El mai indică printr-o telegramă (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 1022/44 — 0 —) că este necesar

⁸⁴ KTBSU, pp. 75, 84, 86, 91.

ca Braşovul să fie urgent ocupat⁸⁵. Cu 2 zile înainte, la partida zilei de 28 august, mai există o însemnare care vădeşte şi o altă arie geografică a preocupărilor acestui intenţionat guvernator nazist al Transilvaniei româneşti : „Ora 15,15 — Telegramă a obergruppenführerului SS Phleps către generalul <german> împuternicit pentru Ungaria referitoare la necesitatea de a se proceda rapid la cucerirea Aradului ca spaţiu de debarasare pentru ocuparea Banatului⁸⁶.

Aceste măsuri luate de conducerea nazistă implică următoarele consideraţii :

a) Dacă în noile directive ale Berlinului de după 26 august nu se mai clarifica ce statut politic urmau să capete ţinuturile româneşti extracarpatică în cazul reuşitei planului hitlerist de reocupare, pentru interiorul arcului carpatic se pare că numirea unui guvernator nazist al *întregii* Transilvanii (indicată mereu în documentele citate prin termenul german — Siebenbürgen) vădea reluarea unor vechi planuri naziste de a „întregi“ sui-generis această parte a României, pe atunci mutilată de dictatul de la Viena — anume de a o face direct provincie germană⁸⁷. Dacă această viziune anexionistă putea fi luată în consideraţie când cel de-al treilea Reich era în culmea forţei sale brutale, acum, în perioada declinului său accelerat, tentativa Berlinului releva crescînda lipsă de realism care caracteriza conducerea supremă germană fascistă tot mai dizlocată de avalanşa înfrîngerilor. În cazul în speţă această lovitură derutantă venea în primul rînd din partea poporului român, ca aport dat de el la lupta generală internaţională antihitleristă.

⁸⁵ Ibid., pp. 99, 100, 105.

⁸⁶ KTBSU, p. 92.

⁸⁷ Cf. BDICTM, caseta D 51/1974, pp. 26—31.

b) Numirea unui guvernator SS al Transilvaniei avînd împuterniciri în zona de acțiune a grupului de armate „Ucraina de sud“ a produs în comandamentul său o anumită nedumerire, neînțelegîndu-se relația dintre atribuțiile politice și polițienești ale obergruppenführerului SS Phleps și cele militare, mai ales că, așa cum s-a văzut, unele comunicări făcute de acesta către statul major al grupului de armate aveau aproape nuanța unor indicații, deși se stabilise, în sfîrșit, că respectivul este subordonat grupului de armate „Ucraina de sud“. Aceste nedumeriri au îmbrăcat chiar caracterul unor animozități — o vădesc notațiile cu vizibil substrat ironic din jurnalul de război, lucru neobișnuit, știute fiind reținerea și pedanteria documentelor militare germane de acest gen. Iată deci încă un aspect al *fricțiunilor produse de insurecția română la un anumit nivel ierarhic politico-militar nazist*.

c) Semnalez foarte sumar că în sfera eșecului general pricinuit de insurecția română ocupanților fasciști misiunea lui Phleps avea să se încheie și ea cu cel mai deplin faliment — și politic și militar. Anume, așa cum relevă și jurnalul de război, dar dincolo de intervalul cronologic al insurecției, că pe la 19—20 septembrie 1944, după ce-și depusese atribuțiile militare, șeful SS în cauză avea să piară în Transilvania, acolo unde conducerea hitleristă îl mandatase cu nefasta sa însărcinare⁸⁸.

3. Suita reacțiilor politice, pe alocuri dezorientate, adoptate de conducerea Germaniei fasciste față de insurecția română a cuprins și atitudinea luată de comandanțele hitleriste față de armata română. Și în această

⁸⁸ Cf. *ibid.*, p. 116; *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine* 6. — 30.9.1944, Band 4, Teil 2 <în continuare această parte a sursei va fi citată prin sigla KTBSU2>, p. 224.

privință însemnările jurnalului de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ reflectă o evoluție interesantă pentru istoriografia noastră.

Astfel, încă în noaptea de 23 august, la 23,05, cînd grupul de armate german dăduse în pripă cîtorva eşaloane subordonate primele ordine ca să se facă față cotiturii săvîrșite de România, el a indicat că „deocamdată nu trebuie însă să se întreprindă nici un *fel de măsuri active* <subl. mea — E. B.>“⁸⁹. Peste trei sferturi de oră, la 23,50, șeful de stat major al grupului de armate, vorbind prin telefon cu generalul Wöhler, comandantul subgrupului de armate german din podișul central al Moldovei și de pe contraforturile Carpaților Orientali, îi declara că generalul Friessner „nu crede că mareșalul <Antonescu> a demisionat de bună voie și el <Friessner> nu poate accepta gîndul că întregul corp ofițeresc român rupe legăturile de fidelitate cu Germania. <Wöhler> trebuie să constate și el dacă generalii români comandanți de mari unități și soldații lor vor lupta mai departe în rîndurile noastre“⁹⁰. La partida zilei de 24 august se notează : „Procedeele ce vor fi folosite împotriva regelui român și a noului guvern român nu trebuie să aibă nimic de-a face cu *atitudinea adoptată față de forțele armate ale României*. Trebuie ca față de acestea să fie suspendate orice măsuri comportînd violența, atît timp cît ele își mențin loialitatea. Această indicație este ordonată categoric de comandantul superior <al grupului de armate> într-o telegramă transmisă la ora 1,00 către armata 6-a și armata 8-a, către generalul german de pe lîngă Înaltul comandament al forțelor armate române, către Amiralul Marea Neagră⁹¹, către flota 4-a aeriană și

⁸⁹ Ibid., p. 50. ZT.

⁹⁰ Ibid. ZT.

⁹¹ Cf. nota 69.

alte instanțe militare germane (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3240/44 secret de comandament).

<...>La ora 6,30, printr-o telegramă transmisă către armatele 6-a și 8-a și celelalte instanțe de comandament <...> (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3242/44 secret de comandament), grupul de armate le avertizează că trebuie să se sconteze că *parțial* <subl. mea — E.B.> românii adoptă o atitudine inamică și că în acest caz va trebui să se procedeze de o manieră cât mai forte <...> Într-o telegramă transmisă la 13,40 către armatele 6-a și 8-a și celelalte instanțe de comandament (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3251/44 secret de comandament) <...> se prescrie că armamentul, vehiculele și materialul marilor unități române care se comportă loial trebuie numai preluat, pe cât posibil fără a se utiliza violența armată ; în schimb unitățile de trupe române care săvârșesc acțiuni ostile sau se dedau la acte de sabotaj urmează să fie dezarmate sau *exterminate* (*vernichtet* — <subl. mea — E. B.>) recurgându-se fără menajamente la forță. În ordin se mai subliniază încă o dată că Wehrmachtul german nu luptă contra poporului român și a camarazilor de arme români, ci numai împotriva clicii de trădători care s-au înscăunat la guvern după arestarea mareșalului Antonescu⁹². În convorbirea (citată parțial mai sus) avută la 23 august ora 23,50 între generalul Grolman, șeful de stat major al grupului de armate, și generalul Wöhler, comandantul armatei 8-a (pînă atunci fusese concomitent comandant al așa-zisului subgrup de armate — *Armeegruppe* — compus din armata 8-a germană și armata 4-a română), ultimul „obiectează că nu-și face mari speranțe în această privință <cf. mai sus : că se va reuși ca armata română să

⁹² KTBSU, pp. 58, 59, 60—61.

lupte în cooperare cu Wehrmachtul>. Poate că unii ofițeri vor colabora. Dar este exclus ca trupa să colaboreze. Așa că nu mai rămîne nimic altceva decît ca puținele trupe germane rămase să fie retrase pe Carpați și să se obtureze defileele carpatice⁹³. În alt loc, la consemnările din 24 august, se arată că la orientarea de seară (ora 19,30) ofițerul 4 din statul major al armatei 8-a raportează că, „după cîte se pare“, la nord de Piatra Neamț „corpul 7 de armată român vrea să se replieze și el în direcția vest. Armata 8-a trebuie să clarifice dacă corpul acceptă să ajungă în Ungaria <adică în teritoriul român ocupat de hortiști>“⁹⁴.

Ordonînd oarecum sistematic această succesiune — uneori contradictorie și încîlcită — a aprecierilor făcute de forurile militare germane din România în privința atitudinii armatei române, se poate schița următoarea evoluție :

a) Un prim moment, privind situația cu ochii ideologiei — fasciste —, ele au tras concluzia că armata română în totalitate nu va da curs răsturnării inițiate la București și va acționa alături de Wehrmachtul hitlerist. De aici caracterul unora din primele reacții militare adoptate de partea germană. Unii autori vestgermani consideră că această gravă eroare de percepere a realităților de la noi a cîntărit substanțial în inițiativa strategică și tactică cîștigată repede de partea română⁹⁵.

b) Apoi comandamentele naziste au fost treptat cuprinse de îndoieli, dar n-au abandonat total viziunea lor neconformă situației de la noi. Anume, ele au început să socotească că doar părți din armata română li se vor alătura, iar altele vor întoarce armele contra Germaniei fas-

⁹³ Ibid., p. 50. ZT.

⁹⁴ Ibid., p. 64.

⁹⁵ Cf., de exemplu, Hans Kissel, op. cit., p. 116.

ciste. Șefii militari germani întrevedeau deci, așa cum se întâmplase și avea să se întâmple în alte țări, o fracționare, o scindare a armatei noastre. Această ruptură era considerată posibilă fie „pe orizontală“ (unele mari unități se vor alătura fasciștilor, altele nu), fie „pe verticală“ (corpul ofițeresc va fi contra insurecției, în timp ce masele de soldați vor dovedi lealitate față de statul român), fie pe plan geografic (marile unități române din vestul Moldovei care fuseseră proiectate de ofensiva sovietică spre munți vor prefera să treacă Carpații împreună cu trupele Wehrmachtului).

De remarcat totuși că o apreciere ceva mai lucidă s-a dat din primul moment la un eșalon mai apropiat de unitățile de bază (armata 8-a), unde contactul mai îndelungat cu trupele române permisesese să se perceapă mai limpede starea de spirit antihitleristă a militarilor români. Totodată, intuitiv măcar, *zădărnicia tentativei de a păstra măcar parțial armata română în războiul dus de hitleriști își făcea loc printre erori de apreciere și atunci când se preconiza ca și acele părți ale armatei române care s-ar declara de partea germanilor să fie scoase din luptă, sub forma „preluării“ neviolente a armamentului și materialului militar.*

Într-adevăr, pe toate planurile aceste supoziții și nădejdi ale șefilor militari hitleriști au suferit un fiasco complet. *După cum se știe, armata română în întregimea ei, pretutindeni unde era, atât soldații cât și ofițerii, a dat curs chemării alianței forțelor politice dinamizate de Partidul Comunist Român, care pregătiseră și au condus înfăptuirea insurecției; oștirea noastră a executat ordinele noii conduceri statale, a întors în totalitate armele contra Germaniei fasciste. Această constatare și-a găsit reflectarea în jurnalul de război al grupului de armate inamic de pe teritoriul patriei noastre oarecum paralel cu consi-*

derentele eronate. Astfel găsim următoarele însemnări încă din noaptea de 23 spre 24 august :

„*Nici un general român nu este dispus să continue lupta de partea Germaniei* <subl. mea — E. B.>, nici măcar comandantul diviziei blindate România Mare, generalul Corne, în care se puseseră nădejdi în acest sens“⁹⁶. Apoi se relatează că același răspuns negativ l-au dat lui Friessner și generalii P. Dumitrescu și I. Șteflea, comandanții celor două armate române (3-a și 4-a) care pînă atunci fuseseră încadrate în grupul de armate „Ucraina de sud“⁹⁷. După aceasta textul jurnalului de război continuă astfel :

„Este analizată chestiunea *dezarmării trupelor române* <subl. mea — E. B.>. Șeful de stat major <al grupului de armate> vorbește despre aceasta cu șeful direcției operații prin telegraful special la ora 1,15 ; primul afirmă că în momentul de față lucrul nu e posibil, deoarece nu se dispune de forțele necesare <...> într-o convorbire efectuată prin telegraful special la ora 2,50 șeful statului major ordonă generalului însărcinat cu misiuni speciale⁹⁸ aflat la Galați să creeze o linie de baraj între Galați și Focșani și să determine acolo pe români să-și cedeze armamentul <subl. mea — E. B.>. La ora 8,45 generalul însărcinat cu misiuni speciale transmite telefonic din Galați șefului de stat major că trupele române nu-și vor preda de bună voie armele și că el nu este în măsură să procedeze la o dezarmare efectuată pe cale violentă din cauza insuficienței forțelor la dispoziție ; într-o comunicare tele-

⁹⁶ KTBSU, p. 59.

⁹⁷ Cf. *ibid.*, pp. 59—60.

⁹⁸ Această funcție era ocupată de generalul-maior von Roden (cf. Hans Kissel, *op. cit.*, p. 193). În această calitate el conducea unități speciale de represiiune și poliția militară ale grupului de armate (cf. Burkhart Müller-Hillebrand, *Das Heer 1933—1945*, Band III, E.S. Mittler & Sohn, Frankfurt am Main, 1969, pp. 38—39).

fonică de la ora 13,20 primită de la detașamentul german de legătură nr. 3⁹⁹ (vezi anexa) se arată că Marele stat major român a ordonat *ca să se zădărnicească cu forța armelor orice încercare de dezarmare venită din partea germanilor* <subl. mea — E. B.>. Într-o telegramă trimisă la ora 13,40 către armatele 6-a și 8-a și celelalte instanțe de comandament se ia în considerație faptul că nu dispunem de forțe suficiente ca să procedăm la dezarmarea marilor unități române <...>¹⁰⁰. În zorii zilei de 24 august șeful statului major al grupului de armate „Ucraina de sud“, generalul Grolman, semnalase la OKW că din câte a aflat „trupele române au dispoziția de a se retrage peste linia Focșani—Brăila păstrându-și armamentul“¹⁰¹. Cîteva ore mai tirziu la grupul de armate se ia la cunoștință că „Armatele 3-a și 4-a române se retrag pe linia Focșani — Brăila și în Dobrogea în zona de la sud de gurile Dunării. *Retragerea se face păstrînd armamentul. Orice încercare de dezarmare urmează să fie contracarată* <subl. mea — E. B.>¹⁰². În directiva OKW din 26 august, citată anterior, acolo unde se arăta că se intenționa să se constituie un nou front german pe gurile Dunării și mai departe pe Siretul inferior, se adaugă că aceasta se făcea și „<...> pentru a zădărnici ca trupele române să treacă în orice chip de acest front defensiv“¹⁰³. Ordinul grupului de armate întocmit pe baza acestei directive a comandamentului suprem conținea și el o precizare, lăsată de mine deliberat la o parte atunci cînd am citat extrasul în cauză, și anume că misiunea trupelor grupului de armate „Ucraina de sud“ era și aceea „de a interzice tru-

⁹⁹ Delegația germană folosită pînă atunci pentru supravegherea armatei 3-a române.

¹⁰⁰ KTBSU, p. 60.

¹⁰¹ Ibid., p. 56.

¹⁰² Ibid., p. 61.

¹⁰³ Ibid., p. 71.

pelor române prin forța armelor să depășească linia Brăila—Focșani“¹⁰⁴. În sfârșit, într-o însemnare de la partida zilei de 25 august se menționa: „În cursul nopții armata 6-a transmite telegrafic (vezi anexa) că din cauza lipsei de forțe nu este în situația de a confisca materialele *formațiunilor de servicii române* <subl. mea — E. B.>“¹⁰⁵.

Acest grup de extrase ridică încă două precizări:

Întii, că *intenția de a dezarma armata română era modul nazist de a reacționa la refuzul ei total de a mai da curs injoncțiunilor Wehrmachtului, la totala întoarcere de arme operată de forțele armate române.*

În al doilea rând, ceea ce documentul german numește repetat „insuficiență de forțe“ este ceva foarte relativ. Desigur, un factor de importanță uriașă a fost faptul că *o mare parte a trupelor germane din nord-estul României erau angajate și sfîrtecate de ampla ofensivă sovietică.* Dar în alte cazuri Wehrmachtul (incluzînd și trupele SS) a izbutit cu absolut sau relativ tot atîtea sau mai puține disponibilități de efective și material să anihileze instantaneu, dizolve sau alinieze întregi armate ale unor state care au încercat să se desprindă din funesta alianță de subordonare contractată cu cel de-al treilea Reich. Prin urmare, „insuficiența“ trupelor și mijloacelor repetat reclamată de jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ reflecta în fond un raport de forțe, faptul că *armata română și-a adjudecat pe parcurs superioritatea — și nu pretutindeni numerică — în confruntarea care a opus-o Wehrmachtului nazist începînd cu 23 august 1944.* În acest sens este simptomatică semnalarea că forțele germane n-au putut înfrînge nici formații de servicii române (adică ceea ce

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid., p. 67.

în războiul „clasic“ constituie partea „necombatantă“). În documentele noastre avem consemnate episoade de acest fel, anume o ciocnire în forță petrecută între formații de servicii ale armatei 4-a române care se retrăgea din Moldova, luptă ce a avut loc pe la sud de Tecuci, și alte infruntări de același gen în Bărăgan ¹⁰⁶.

De remarcat că au refuzat să se alăture hitleriștilor sau să-i urmeze în spațiul ocupat de ei și hortiști în nordul Transilvaniei, suportând toate consecințele, pînă și marile unități române din Moldova aflate în cele mai drămatice condiții după 23 august 1944, în virtutea faptului că juridicește țara noastră avea o situație paradoxală : deși efectiv intrase în acțiune împotriva puterilor fasciste europene — Germania și Ungaria — România era încă tratată ca inamică și de Națiunile Unite, astfel că formal se afla în stare de război cu toate puterile din ambele coaliții (în treacăt fie spus, această situație sui-generis a și creat, în vilttoarea uriașei confruntări sovieto-germane din Moldova, piedici forțelor române de a acționa și acolo pe loc și imediat în forță împotriva trupelor Wehrmachtului).

În al treilea rînd, apare pregnant că nu numai retrospectiv, ci și imediat, *partea germană a sesizat sensul sforțărilor făcute de trupele române de la nord de linia cotul Carpaților — gurile Dunării de a ajunge pe cît posibil înarmate și compacte în Muntenia și Dobrogea : aceste sforțări au avut o incontestabilă finalitate antinazistă.* Așadar, sînt inspirate de mobiluri extraștiințifice interpretările care atribuie alt sens acestor încercări române. Mai mult, cînd Marele stat major român indica în noaptea de 23 spre 24 august armatelor 3-a și 4-a că „tru-

¹⁰⁶ Cf. *România în războiul antihitlerist*, cit., p. 135 ; AMAN, dosarul nr. 325/17, fila 151 ; dosarul nr. 327/9, fila 15.

pele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în acel moment asupra lor, opunându-se oricăror încercări de dezarmare“¹⁰⁷, aceasta decurgea în fond dintr-un principiu fundamental al *strategiei politice* a insurecției române, căci *numai păstrându-se organizate și înarmate forțele armate române puteau participa efectiv la războiul antihitlerist, numai astfel insurecția putea fi realmente un act de autodeterminare românească, numai astfel țara noastră putea fi un factor distinct și real în alianța statelor și popoarelor care combăteau pe agresorii fasciști.*

Dealtfel, însemnările jurnalului de război german supus analizei relevă suficient un aspect pînă acum nenumărat — faptul că *barajul pe care Wehrmachtul încerca să-l realizeze între cotul Carpaților și gurile Dunării nu era îndreptat* numai împotriva înaintării masivelor trupe sovietice, *ci și împotriva forțelor armate române aflate la nord de linia amintită*: comandamentele germane preferau, paradoxal, ca marile unități române dintre Carpații *Orientali* și Marea Neagră să suporte consecințele situației lor specifice decît să le aibă ca inamice în Muntenia și Dobrogea.

Acest comentariu se poate încheia cu precizarea că după 27 august nu mai găsim reluată în jurnalul de război al grupului de armate german din țara noastră ideea „dezarmării“ armatei române — dovadă indirectă a totalului eșec al acestei intenții naziste.

Ce-i drept, la partida zilei de 28 august se mai întâlnește o însemnare de acest gen, numai că era un ordin emanat de la comandamentul suprem german la 26 august și parvenit grupului de armate cu *două zile întârziere* (ceea ce, în treacăt fie spus, releva în plus gravitatea derutei ce intervenise la nivelele superioare militare de

¹⁰⁷ PEP, p. 211.

conducere ale Germaniei). Iată textul respectiv : „Printr-o telegramă a OKW din 26 VIII (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 9606/44 secret), care totuși este primită abia azi, se aduc completări sub diverse aspecte ordinului fűhrerului din 24 VIII (vezi anexa nr. 6770), în virtutea faptului că guvernul român se consideră în stare de război cu Germania ; se indică îndeosebi ca soldații români să fie obligați să declare fără echivoc dacă vor sau nu să mai lupte de partea Germaniei, respectiv să sprijine lupta comună ca soldați întrebuițați pentru diverse lucrări. În primul caz ei sînt puși la dispoziția reichsfűhrerului SS care va forma detașamente <de muncă>, în ultima alternativă trebuie tratați ca prizonieri de război. La ora 20,15 se aduce pe cale telegrafică (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 9606/44 secret) la cunoștința ambelor armate și celorlalte comandamente subordonate că ordinul în cauză <al lui Hitler> este completat ca atare“¹⁰⁸.

Chiar dacă facem abstracție de întîrzierea cu care a ajuns la destinatari, noua directivă a comandamentului suprem german apărea nu numai irealistă, ci chiar burlescă : de ce „declarații“ mai era nevoie din partea militarilor români de toate gradele, din partea armatei române în întregimea ei, atunci cînd opțiunea română era „declarată“ cu prisosință prin cele mai „contondente“ mijloace ? — acțiunile militare desfășurate în forță, fără fisuri, de armatele române pe plan strategic, operativ și tactic împotriva ocupanților fasciști germani și unguri.

Merită însă remarcat că pînă și în presupunerea — iluzorie — că fracțiuni din trupele române vor trece de partea germanilor se întrevedea ca și acestea să fie în fond dezarmate și utilizate doar ca formațiuni de corvoadă, și încă sub strașnica supraveghere a SS-ului.

¹⁰⁸ KTBSU, pp. 91—92.

Față de situația reală din România, alături de constataările eronate în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ și-au făcut loc treptat și semnalări de sens opus : „Faptul că România a intrat în război împotriva Germaniei a determinat o și mai mare agravare a condițiilor în care sînt conduse operațiile din spațiul român“¹⁰⁹. Mai departe, tot la data de 25 august : „La ora 21,30, pe cale telefonică, comandantul superior <al grupului de armate> face un tablou al situației pentru șeful Marelui stat major al armatei de uscat <...>. Declarația de război a României a creat o situație grea pentru serviciile din spatele frontului și pentru unitățile germane dispuse în zona de spate și nu se întrevede care din ele vor putea fi evacuate din România și recuperate“¹¹⁰. La data de 26 august, în cadrul ordinului, citat anterior, emis de grupul de armate ca urmare a directivei primite în acea zi de la comandamentul suprem, se prescria că „<...> toate trupele germane angajate pe teritoriul român trebuie să respingă toate *somațiile* <subl. mea — E. B.> românilor și să-și croiască drum cu forța armelor oricare ar fi consecințele <...>“¹¹¹. La 27 august, așa cum s-a văzut, trupelor germane din zonele sudice și centrale ale țării noastre li s-a ordonat să se transforme în „grupuri de împotrivire“¹¹². În aceeași zi comandamentul unei divizii germane de la Ploiești, atacată în forță de trupele noastre, raporta „că *va rezista* <subl. mea — E. B.> pînă la ultimul om“¹¹³.

Deci, în locul „dezarmării“ armatei române, forurile militare naziste trebuiau tot mai mult să ia măsuri ca

¹⁰⁹ Ibid., p. 65.

¹¹⁰ Ibid., p. 68. ZT.

¹¹¹ Ibid., p. 71.

¹¹² Ibid., p. 77.

¹¹³ Ibid., pp. 80—81.

să-și scape propriile trupe de a fi dezarmate de români. După cum se știe, această încercare a Wehrmachtului a eșuat, dacă nu total, în orice caz într-o mare măsură: o parte considerabilă a marilor unități, unităților, comandamentelor și oficiilor germane din spațiul insurecției române nu au putut scăpa doar cu fuga, ci au capitulat în fața forțelor noastre, fiind luate în captivitate ¹¹⁴.

În lumina tuturor acestor constatări, apare și mai evidentă eroarea care se comite când cotitura înțiată de România la 23 august este denumită „capitulare“, „ieșire din război“ sau, cum se face într-un pasaj citat din jurnalul de război analizat, „depunere a armelor“ (dar jurnalul o corectează implicit). Diverse lucrări de interpretare străine însă omit să adauge că încetarea imediată a ostilităților române contra armatei sovietice s-a contopit cu intrarea României în războiul antihitlerist. Desigur, ne putem explica o notație din jurnalul de război analizat, respectiv comunicarea făcută la 23 august ora 18,50 (când la Slănic Moldova nu se aflase de declanșarea insurecției) șefului statului major al armatei a 8-a germane de omologul său superior de la grupul de armate, anume că „<...> practic românii trebuie scoși din calcul sub aspectul continuării luptei“ ¹¹⁵. Dar nu-și găsește fundamentare caracterizarea atitudinii armatei române dată în unele lucrări istoriografice de peste hotare ca o simplă ieșire din calcule de vreme ce se cunosc reacțiile ei începând din seara și noaptea de 23 august. Dealtfel, un autor vestgerman — deși defavorabil actului insurecțional — rezuma astfel situația: „Pentru grupul de armate «Ucraina de sud» 23 august 1944 înseamnă nu numai și nu atât pierderea unui aliat, cât mai ales adăugarea unui nou adversar“ ¹¹⁶.

¹¹⁴ Cf. AMAN, dosarul nr. 456/23, filele 54—55; dosarul nr. 457/21, fila 256.

¹¹⁵ KTBSU, p. 47.

¹¹⁶ Hans Kissel, op. cit., p. 115.

Însă tendința unor surse istoriografice de a ignora prezența și natura factorului român se mai materializează și în preferința unei descrieri care face abstracție de forțele armate române la sfârșitul lui august și începutul lui septembrie 1944, ba chiar de a utiliza expres termenul de „vacuum“, de o esență neocolonialistă care nu cere a mai fi demonstrată.

Un ultim considerent asupra reacțiilor politice germane adoptate față de actul insurecțional român nu comportă citate, extrase anumite, ci o constatare de ansamblu : în întregul jurnal de război specificațiile teritoriale sînt făcute cu obstinație în spiritul recunoașterii dictatului fascist de la Viena — teritoriul nord-vestic al țării noastre este denumit „Ungaria de est“, linia de demarcație arbitrară este mereu indicată drept „frontiera româno-ungară“¹¹⁷. De unde concluzia că lucrările care folosesc formulări sau abordări similare se plasează, indiferent de motive, în această optică.

¹¹⁷ Cf. KTBSU, pp. 68, 73, 75, 81 etc. etc.

Considerații pe marginea unor detalii

Dintre *bătăliile și luptele* din care s-a compus pe plan militar insurecția română jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud“ consemnează în mod nemijlocit, precizînd geograficește, aproape exclusiv pe acelea ce s-au desfășurat la *București și Ploiești* (s-a arătat înainte că înfruntările din alte spații ale compactei arii a insurecției, care a cuprins majoritatea teritoriului țării, reies oarecum indirect, prin notații generice, îndeosebi prin prisma planurilor politico-strategice înjghebate febril de Berlin ca reacție la răsturnarea produsă la noi). Desigur, capitala României și zona petroliferă a Văii Prahovei fuseseră alese din timpul pregătirii conspirative a acțiunii ca „direcții“ ale loviturii principale a forțelor insurecționale române, iar primatul căpătat de confruntarea militară din aceste două spații relevă și el inițiativa strategică ciștigată de partea română de la declanșarea ostilităților împotriva Wehrmachtului. Totodată, însă, în jurnalul de război lipsa *precizărilor și localizărilor* privind alte puncte ale ciocnirii româno-germane începută pe scară generală la 23 august 1944 are, după cum cred, și o altă cauză care va fi menționată în legătură cu un aspect neabordat aici (cf. cap. VI, p. 137).

În prima reproducere rezumativă ce s-a dat în publicistica noastră părților din jurnal referitoare la insurrecție (cf. nota nr. 8) au fost citate aproape exclusiv, deci relativ larg, tocmai pasajele reflectând episoadele evenimentțiale ale bătăliilor de la București și Ploiești. Cred însă că o imagine oarecum întregită și concluzii în plus pot reieși dacă dăm o expunere a acestor pasaje selecționate separat pentru fiecare din cele două zone și neîntrerupte de consemnările jurnalului vădind alte laturi ale desfășurărilor de atunci (multe din acestea din urmă sînt, desigur, importante, dar ele au fost fie examinate anterior, fie își vor găsi locul în alte părți ale studiului). Așadar pentru bătălia Bucureștilor :

1. La ora 3 în noaptea de 23 spre 24 august se raportează la Slănic Moldova din „Waldlager“-ul (tabăra de pădure) de lângă București (devenit postul de comandă al trupelor germane menite să cucerească capitala) că debușarea unităților Wehrmachtului „este pregătită și în circa o oră și jumătate vor ajunge aici capetele de coloană ale grupului de luptă ce sosește din spațiul Ploiești și astfel se poate da drumul atacului. <...> Acțiunea îndreptată contra Bucureștilor, care a fost declanșată pe la ora 7,30 cu circa 6 000 de militari, eșuează (comunicare telegrafică între șeful de stat major <al grupului de armate> și șeful statului major al flotei 4-a aeriene efectuată la ora 7,40). După cum transmite prin telegraful special, la ora 8,00, ofițerului 1 din statul major șeful statului major al flotei 4-a aeriene, chiar de la debușare generalul de aviație Gerstenberg întimpină o puternică împotrivire și, mai mult, este oprit la teren, așa cum reiese dintr-o nouă comunicare făcută la 8,40 ofițerului 1 din statul major de șeful statului major al flotei 4-a aeriene. Generalul de aviație Gerstenberg raportează el însuși telefonic șefului

de stat major <al grupului de armate> la ora 11.30 că împotrivirea românilor este foarte îndrjită, că nu se poate pătrunde în orașul propriu-zis și că pînă acum el a ocupat doar postul de radio. Ca atare, Luftwaffe trebuie să intervină în ajutor de acum înainte în masă și tot mai intens. OKW și direcția operații <a OKH> sînt puse la curent telegrafic la ora 11,05 (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3250/44 secret de comandament) asupra situației de la București, iar direcția operații și telefonic de către ofițerul 5 din statul major, cu prilejul orientării din prima jumătate a zilei, de la ora 12,40. Șeful de stat major mai solicită prin telegraful special la 10.35 pe șeful direcției operații <a OKH> și tot prin telegraful special la 11,50 pe șeful direcției operații a OKW ¹¹⁸ să se aducă urgent la București forțe de infanterie prin transporturi aere <...>. Ulterior i s-au trimis generalului de aviație Gerstenberg pe calea aerului forțe din propria zonă <a grupului de armate>, anume două companii de pază aerodrom ¹¹⁹ de la Focșani (vezi anexa

¹¹⁸ În complicata structură a comandamentelor Germaniei naziste funcția mai purta și denumirea de ofițer 1 al Wehrmacht-führungsstab (textual: statul major de conducere al Wehrmachtului) — în fapt un fel de stat major general (care se ocupa de problemele de operații, legături și propagandă militară) al OKW — acesta din urmă el însuși un fel de mare stat major al lui Hitler în calitatea acestuia de comandant suprem. În august 1944 ofițer 1 în Wehrmachtführungsstab era generalul H. von Buttlar (cf. KTBOKW, pp. 1741—1751).

¹¹⁹ Traducerea dată acestui pasaj în reproducerea rezumată din „Magazin istoric” indică termenul „companii de pușcași de desant”, adică trupe specializate în debarcări aeriene sau parașutări. În fapt prescurtarea din original „Lds. Schtzkpn.” înseamnă „Landschutz Kompanien”, adică *companii de pază aerodrom*. În pofida diverselor aprecieri germane asupra inferiorității de instruire și dotare pe care ar fi avut-o gruparea Wehrmachtului de la București, e de notat că unitățile de pază aerodrom germane cuprindeau o doză substanțială de elemente SS și altele dresate special pentru acțiuni de „comando” și represalii (cf. Hans Kissel, op. cit., pp. 227, 230—231, 201—202). Traducerea eronată pune și

Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3246/44 secret de comandament) și o companie de la Constanța. Dar cu aceasta situația lui nu se ameliorează <...>¹²⁰. „25 VIII 1944 <...> Nu parvin știri clare în cursul zilei asupra luptei duse pentru București <...> nu se prea primesc știri despre luptele duse pentru București“¹²¹. „Dar grupul Gers-tenberg nu realizează vreun progres notabil. Potrivit unei telegrame a direcției operații primită în cursul nopții (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3259/44 secret de comandament), i se dă ca întărire un batalion de parașutiști din divizia Brandenburg¹²², adus din spațiul Zemun—Kraljevo¹²³ și aterizat la Otopeni, nord de București. Potrivit unei alte telegrame a direcției operații, primită cam la miezul nopții (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3270/44 secret de comandament), începînd de la 26 VIII i se vor mai pune la dispoziție prin transporturi aero încă două batalioane din divizia Brandenburg aduse de la Zemun“¹²⁴. În convorbirea avută la 21,30 de Guderian cu Friessner, din care am citat diverse părți, ultimul mai raporta că „La București nu s-a făcut vreo progresiune“¹²⁵. „26 VIII 1944 <...>. Din spațiul luptelor de la București nu se primesc deloc știri precise. <...> La ora 11,45 șeful Marelui stat major al armatei de uscat se informează telefonic asupra situației de la București. Șeful de stat major <al grupului de armate> nu este în

un semn de întrebare, căci grupul de armate nu avea unități de debarcare aeriană sau parașutiști. Trupe de acest gen a căpătat numai din afara disponibilităților proprii.

¹²⁰ KTBSU, pp. 55, 57—58. ZTp.

¹²¹ Ibid., pp. 65, 67.

¹²² O mare unitate SS care se făcuse faimoasă prin acțiunile ei teroriste de exterminare (cf. Burkhart Müller-Hillebrand, op. cit., pp. 308, 9).

¹²³ Zonă din estul Ingoslaviei la sud de Belgrad aflată atunci încă sub ocupație germană.

¹²⁴ KTBSU, p. 67. ZT.

¹²⁵ Ibid., p. 68. ZT.

măsură să raporteze nimic precis în această privință, ci doar să specifice că batalionul de parașutiști din divizia Brandenburg trebuie să fi ajuns pînă acum cu subunități ale sale pe aeroportul de lîngă București. Șeful de stat major <al grupului de armate> întrebă apoi dacă n-ar fi mai indicat ca, în loc de a se da bătălia și la București și la Ploiești, să se pună stăpînire întii pe una din cele două localități, de preferat Ploiești, și numai după aceea să ocupăm și pe cealaltă. Șeful Marelui stat major al armatei de uscat solicită să se analizeze dacă trupele destinate să fie aduse la București n-ar trebui mai bine să fie deviate spre Focșani <...>¹²⁶. „27 VIII 1944 <...> La nord de București grupul de luptă Stahel, comandat pînă acum de generalul de aviație Gerstenberg, se afla angajat în lupte îndrîjite împotriva unor unități blindate și de infanterie române care atacă din toate părțile <subl. mea — E. B.> <...>. În spațiul București <...> situația nu este de loc bună <...> Întrucît <...> luptele de la București au căpătat o înfățișare foarte schimbătoare, generalul-locotenent Stahel întrebă la ora 16,40 prin radio (vezi anexa) dacă poate sconta că i se vor aduce trupe bune și cere ca în caz contrar să se ia o decizie cu totul nouă pînă mîine dimineața; la ora 17,15 comunică din nou prin radio (vezi anexa) că din cauza pierderilor ridicate (mai are efective doar de 1 900 de oameni) și a forțelor blindate române afluite (26 de tancuri Pantera la nord de aerodromul Otopeni și în pădurea de la nord-vest de Băneasa) poate fi necesar ca chiar la noapte să se abandoneze lupta dusă pentru București și să procedeze la o străpungere <subl. mea. — E. B.> în direcția Mizil. Flota 4-a aeriană împărtășește această concepție și propune un proiect de ordin care să fie dat grupului Stahel

¹²⁶ Ibid., pp. 69, 72. ZTp.

(vezi anexa), prin care i se prescrie să-și deschidă drum prin luptă spre Ploiești. Ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> informează pe ofițerul 1 din direcția operații asupra situației de la București <...> la orientarea de după amiază de la ora 18,40 <...> și asupra necesității de a se abandona lupta dusă pentru București și de a retrage grupul Stahel la Mizil sau Ploiești. Ofițerul 1 din direcția operații afirmă că direcția operații este de acord ca grupul să fie retras la Ploiești. Pe această bază grupul de armate dă aprobarea ca grupul Stahel să se deoseze spre Ploiești, ceea ce se comunică prin radio grupului Stahel și diviziei 5-a de artilerie anti-aeriană (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3283/44 secret de comandament) <...> Această comunicare radio este raportată șefului Marelui stat major al armatei de uscat de către comandantul superior <al grupului de armate> cu prilejul convorbirii telefonice pe care au avut-o la ora 23,15. <...>”¹²⁷. „28 VIII 1944 <...> nu se primește nici o știre despre grupul Stahel <...>”¹²⁸.

Oprim, deocamdată, aici „filmul” desfășurărilor de la București, așa cum e el derulat în jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud”, pentru a semnală ce aspecte permite să se întregească sau să se precizeze.

a) Privind latura spațială a bătăliei Bucureștilor, deși face referiri sumare, jurnalul de război este exact: *forțele germane lansate dinspre nord asupra capitalei României n-au izbutit nici un moment să depășească suburbiile, n-au intrat în orașul propriu-zis. Documentul inamic concordă în acest sens cu întreaga masă a consemnărilor românești. El permite, în plus, să se vădească inexactitatea unor alte susțineri naziste care pretindeau*

¹²⁷ Ibid., pp. 75, 83, 81. ZT.

¹²⁸ Ibid., p. 86.

că lovitura germană a proiectat trupele proprii în cartierele nordice ale capitalei pînă la Arcul de triumf (raportul întocmit în ianuarie-februarie 1945 de generalul-maior Schulz, șeful statului major al flotei 4-a aeriene ¹²⁹), precum și a datelor prin care, mai mult, se pretindea că gruparea Gerstenberg ar fi ajuns pînă în centrul orașului ¹³⁰. Semnalarea ocupării postului de radio București vădea că și în documentele interne germane se plătea tribut machiajului psihologic : încă înainte de lansarea tentativei grupului Gerstenberg emițătorul de la Băneasa se afla în plină zonă ocupată de forțe germane, încît cucerirea clădirii n-a fost rezultatul unei progresiuni a atacului. De altminteri, în cele cîteva zile cît s-au menținut hitleriștii în zona Băneasa radiodifuziunea română a emis de la posturi de rezervă, pregătite anterior ¹³¹.

b) Potrivit jurnalului de război analizat, ora debușării tentativei naziste din dimineața de 24 august 1944 este 7,30. Raportul Schulz mai sus citat indică 8,30 ¹³². Rapoartele întocmite atunci de unitățile și comandamentele române conțin, la unison, ora 6 ¹³³. Avem deci un evantai cronologic cuprins între 6 și 8,30 dimineața. Încercarea de a-l clarifica nu e o pură minuție istoriografică, ci îmbracă și o semnificație principială. Într-adevăr, unele lucrări de interpretare din străinătate au afirmat nefondat că acțiunile militare române ar fi debutat doar ca răspuns

¹²⁹ Reprodus integral în Hans Kissel, op. cit., pp. 196—211, 215—228.

¹³⁰ Această susținere, de sorginte neidentificată, l-a indus în eroare pe autorul vestgerman F.E. Gruber, care altminteri este de o remarcabilă obiectivitate (cf. Ferdinand Ernst Gruber, *Der Stoss in die Luft Der Kampf um Bukarest im August 1944*, în „Südostdeutsche Vierteljahresblätter“, Folge 4, Jahrgang 9, 1960, p. 210).

¹³¹ Cf. BDCITM, caseta 104, pp. 6, 8, 70, 74, 71, 83.

¹³² Cit. după Hans Kissel, op. cit., p. 202.

¹³³ Cf. AMAN, dosarul nr. 321/3, filele 463, 294 ; PEP, p. 248.

la atacul german. În fapt, după orice surse ne-am orienta, reiese că, chiar făcînd abstracție de ostilitățile române de tip deosebit din seara de 23 august, ofensiva insurecțională română declanșată la București contra obiectivelor Wehrmachtului a *devansat* cu *cîteva ore* primul atac german terestru : cu o oră și jumătate ¹³⁴ în ipoteza cea mai defavorabilă pentru noi, cu patru după cea mai tîrzie oră indicată de izvoare germane. Un posibil decalaj orar (nu am fost în măsură să stabilesc dacă timpul înscris în documentele germane era cel local, însă după relatări ale unor cărți vestgermane rezultă că jurnalele de război naziste înscrisau *ora de vară germană*, care era egală cu ora Moscovei) nu ar schimba ceva esențial în această privință, căci fie că ora germană era — eventual — cu una înaintea celei a Bucureștilor, fie că era vorba de ora Moscovei, decalajul semnalat se păstrează, chiar dacă mărimea lui absolută variază. Din toate aceste date diferite înclinăm să credem că ora indicată de documentele românești (în jur de 6) era efectiv cea reală, măcar și pentru că e relatată în acte de primă mîină ale unor unități de la „teren“, în timp ce consemnările germane sînt mediate, iar unitățile de origine s-au disociat între timp. În același timp se pare puțin verosimil ca un atac început la 7,30 dimineața (cf. p. 68) să fi putut fi raportat ca eșuat chiar după 10 minute.

c) Datele consemnate în jurnalul de război permit prin întregire și confruntare să se facă pentru prima oară la noi o estimare ceva mai documentată a efectivelor germane din această zonă principală a insurecției române. Față de cifra de 6 000 dată în jurnal, cel al comandamen-

¹³⁴ Asaltarea generalizată a obiectivelor terestre germane de la București a fost începută de armata română în zorii de 24 august, în jur de 4,30 (cf. AMAN, dosarul nr. 321/3, filele 307, 461, 462).

tului suprem german (OKW) invocă 7 000—8 000 ¹³⁵. Ultima cifră este mai plauzibilă, ținând seama că erau forțe a căror evidență OKW-ul o avea cu mult înaintea grupului de armate de la Slănic Moldova (reamintim că pînă la 23 august 1944 garnizoanele germane din sudul și vestul României se aflaseră sub autoritatea OKW). Dar, după cum s-a văzut, la acest prim grup s-au adăugat : cel puțin un batalion SS adus din Iugoslavia (celelalte două programate, pare-se, n-au mai „avut timp“ să ajungă la București, unde se încheiase bătălia în favoarea românilor), deci 400—500 de militari, și cele 3 companii împinse aero de grupul de armate, deci încă 200—300. În afară de aceasta potrivit semnalărilor române, în prima zi gruparea germană de la nord de București a mai primit ceva întăriri din spațiul limitrof, îndeosebi dinspre Ploiești ¹³⁶. Întrucît în această privință, prin abatere de la regulă, sursele părții adverse sînt neprecise datorită dezarticulării finale a trupelor sale folosite contra capitalei României, nu putem proceda decît la conjecturi. Estimăm astfel că gruparea Gerstenberg (devenită ulterior Stahel) a însumat în final aproape 10 000 de militari — deci cam valoarea reală a unei divizii. Însă nici jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“, nici cel al OKW nu semnalează grupurile de trupe germane înfrînte de români în suburbiile sudice ale Bucureștilor, pe care, după surse ale noastre, le estimăm cu totul aproximativ la încă 1 000—1 500 de militari ¹³⁷. În afara acestora mai existau efectivele germane din interiorul Capitalei, puse sub comanda colonelului von Werder ¹³⁸, e drept fracționate în cea mai mare parte în cazărmile, cantonamentele și

¹³⁵ Cf. KTBOKW, p. 806.

¹³⁶ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 45, 63, 91.

¹³⁷ Cf. ibid., dosarul nr. 321/3, filele 78, 309, 421, 212, 219.

¹³⁸ Cf. Ferdinand Ernst Gruber, op. cit., p. 210.

sediile încercuite de trupele noastre din seara de 23 august. Potrivit unor documente militare române de atunci, aceste efective inamice însumau 5 000—8 000 de militari ¹³⁹. Așadar, compulsarea acestor date, care nu s-a întreprins pînă acum, ne dă un total cuprins într-o „furcuță“ de 16 000—20 000 militari ai Wehrmachtului pe care i-a înfruntat insurecția română în zona capitalei, în timp ce evaluările lucrărilor noastre istorice indicau pînă acum, pe baza exclusivă a unor date aproximative rezultate din documentele proprii, cifra de 14 000 ¹⁴⁰. Cei aproape 7 000 de prizonieri căzuți în mîna românilor dau o măsură a îndîrjirii bătăliei, căci restul (9 000—13 000) au reprezentat atît un număr mare, probabil, de morți ¹⁴¹, cît și rămășițe dissociate și capturate ulterior în alte părți ale Munteniei.

d) Deși foarte discutată și contestată la noi, jurnalul de război inamic confirmă *încercuirea* în care a căzut gruparea germană de la nord de București (cf. p. 71 : „27 VIII <...> grupul de luptă Stahel <...> se află angajat <...> împotriva unor unități blindate și de infanterie române care atacă din toate părțile <...>“). Dacă se operează cu termeni militari nu există contradicție între această apreciere a documentelor Wehrmachtului și faptul că în noaptea de 27 august cîteva subunități române de pe marginea de nord-est a aerodromului Otopeni, înștiințate că dinspre Ploiești afluiesc masive coloane motorizate

¹³⁹ Cf. AMAN, nr. 321/3, filele 452, 456.

¹⁴⁰ Cf. *România în războiul antihitlerist*, cit., p. 68 ; Colonel Eugen Bantea, colonel Constantin Nicolae, general-maior în rezervă Gheorghe Zaharia, *August 1944 — mai 1945*, Editura Militară, București, 1969, p. 48.

¹⁴¹ Cf. AMAN, dosarul nr. 321/3, fila 408 ; *România în războiul antihitlerist* cit., pp. 86—87. Locuitori ai suburanelor și satelor de la nord de București, martori ai evenimentelor, declară că în ultimele zile ale lui august și primele ale lui septembrie au îngropat zeci și zeci de morți germani, în condiții care n-au permis identificarea sau numărarea.

germane, au primit ordin să se strângă în localitatea Tunari, pentru a nu fi lovite din spate (informația era, pare-se, inexactă). Dar culoarul de 2—3 kilometri, deschis astfel în noaptea de 27 spre 28 august pentru câteva ore de asediatorii români, nu reprezenta pe plan operativ, cel puțin, o „anulare“ a configurației generale a unei tipice încercuiri. O confirmă și efectivele infime — 15% față de tăria inițială a grupării — pe care generalii Stahel și Gerstenberg le-au mai scos din focarul bătăliei — maximum 1 500 ¹⁴² — într-o tentativă zadarnică de a scăpa cu fuga.

e) În privința a ceea ce jurnalul a numit „abandonarea“ luptei duse pentru București sau „decroșarea“ grupului Stahel-Gerstenberg rezultă că ea fusese întrevăzută încă de la 26 august, deci de atunci comandamentele naziste începeau să constate eșecul planului lor de a rezista în spațiul capitalei noastre și că în privința direcției înotro urmau să se retragă rămășițele trupelor germane înfrunte au existat trei soluții: e1) cea propusă de gruparea în cauză — Mizil; e2) cea sugerată și ordonată de comandamentul suprem de la Berlin — anume Ploiești; e3) soluția de compromis, a eșalonului intermediar, grupul de armate — Mizil sau Ploiești, la alegere (dar care a fost doar o propunere făcută forului superior, care n-a analizat-o). Conținutul jurnalului de război analizat nu oferă vreun indiciu asupra modului în care grupul de trupe nazist de la nord de București n-a executat ordinul de sus

¹⁴² După cum reiese dintr-un pasaj citat al jurnalului de război, în seara de 27 august generalul Stahel raporta că i-au mai rămas efective de 1 900 de militari. În raportul întocmit după terminarea bătăliei, comandantul militar al Capitalei, generalul de corp de armată Iosif Teodorescu, arăta că la 28 august trupele române au mai găsit și capturat ultimii prizonieri germani în spațiul Băneasa — Otopeni — Tunari (cf. AMAN, dosarul nr. 321/3, fila 425). Cifra de 1 500 este indicată și de autorul vestgerman Hans Kissel (op. cit. p. 144).

și a aplicat propria-i soluție. Totodată, acest document de primă mână este, cred, de natură să confirme concluzia trasă anterior pe baza literaturii istorice de interpretare vestgermane : aceea că, paradoxal, comanda grupării în cauză considera mai sigur să pornească spre est, în speranța de a întâlni pe la cotul Carpaților resturile armatei 6-a germane și deci un front propriu încheiat, decît să pornească spre nord sau vest, cel mai direct drum teoretic spre grosul forțelor proprii, dar care străbătea spațiul românesc compact controlat de acum de forțele insurecționale române¹⁴³. Faptul că tentativa a fost zădărnicită de forțe armate române nu schimbă ceva — fuga întreprinsă spre celelalte două puncte cardinale ar fi dat greș cu și mai multă probabilitate.

f) *Așadar, de la 27—28 august în zona București nu mai existau trupe inamice.* Cele mai apropiate fragmente de unități ale Wehrmachtului, cele din Valea Prahovei, așa cum se va vedea mai departe (cf. pp. 79—81), erau și ele minate acum doar de dorința de a abandona spațiul respectiv. Practic forțe germane coerente se mai găseau doar la nord de Carpații Meridionali, în jur de Sf. Gheorghe (deci la vreo 200 de km de București), dar și acestea nu erau (cf. p. 108) în măsură să întreprindă acțiuni ofensive ; forțele germano-ungare din centrul podișului transilvan, cele dintre Tg. Mureș și Cluj (la circa 400 de km de București), nu erau destinate în cele mai exagerate planuri naziste de ofensivă de la sfîrșitul lui august să depășească Carpații Meridionali. *Prin urmare sînt nefondate științific afirmațiile că în ultimele zile ale lui august mai existau forțe inamice care să primejduiască capitala României, de genul aceleia că era cazul „de spulberat defi-*

¹⁴³ Cf. Eugen Bantea, *De ce a fost adus generalul Stahel la București ?*, în „Magazin istoric”, nr. 4(13), aprilie 1968.

nitiv orice speranță a hitleriștilor de a recupa capitala“, cuprinsă într-o lucrare de interpretare mai veche apărută la noi ¹⁴⁴.

2. Consemnările din jurnal privind înfruntarea de la Ploiești și în general din zona petroliferă a Văii Prahovei sînt mult mai restrînse. Prima mențiune expresă a evoluției bătăliei româno-germane de acolo se găsește la par-tida zilei de 26 august: „La Ploiești divizia 5-a de artilerie antiaeriană se găsește în luptă cu tancuri ro-mâne“ ¹⁴⁵. A doua zi, după ce s-a arătat (așa cum s-a citat) că grupul Stahel de la București e asaltat de forțele române încercuitoare, se notează: „La fel au stat lucrurile la divizia 5-a de artilerie antiaeriană din *spațiul Ploiești*. Acolo au fost pierdute cea mai mare parte a orașului (der Stadtkern) și rafinăriile <...> În spațiul <...> Ploiești situația nu este <...> deloc bună. În zorii zilei se primește o comunicare radio a generalului de aviație Gerstenberg (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3292/44 secret de comandament) prin care se arată că este absolut iminent un atac general asupra divi-ziei 5-a de artilerie antiaeriană, că *aceasta nu mai e în măsură să întreprindă acțiuni ofensive de anvergură* <subl. mea — E.B.>, că producția industriei petroliere a fost sistată și că sînt necesare completări masive de efective, altminteri divizia este sortită unei rapide nîmi-ciri. Două noi comunicări radio ale diviziei 5-a de arti-lerie antiaeriană primite după-amiaza la ora 16,40 (vezi

¹⁴⁴ Col. I. Cupșa, conf. Gh. Matei, col. I. Focșeneanu, conf. B. Bălțeanu, col. L. Ion, V. Zaharescu, *Contribuția României la războiul antihitlerist (23 august 1944 — 9 mai 1945)*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1958, p. 68.

¹⁴⁵ KTBSU, p. 69.

anexele) fac cunoscut că cea mai mare parte a oraşului și rafinările au fost pierdute și nu se pot detașa nici un fel de forțe din spațiul Ploiești în beneficiul grupului Stahel de la București <...>¹⁴⁶. Comunicarea făcută la 23,15 de grupul de armate, din care s-a citat numai partea privind bătălia de la București, era adresată și diviziei 5-a de artilerie antiaeriană. Dispoziția transmisă, după notificarea aprobării de a se proceda la abandonarea zonei București, „sublina că spațiul Ploiești trebuie însă menținut cu orice preț <...>¹⁴⁷. „28 VIII 1944 <...> nu se primește nici o știre despre divizia 5-a de artilerie antiaeriană. <...>¹⁴⁸. La 29 august ofițerul 1 din statul major al grupului de armate raportează, printre altele, omologului său superior (de la direcția operații) la ora 11,35 că „nu se dispune de nici un fel de informații asupra situației din spațiul <...> Ploiești <...> La ora 14,30 se primește o telegramă de la divizia 5-a de artilerie antiaeriană (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 1020/44 —0—). Potrivit ei orașul Ploiești a fost pierdut și se mențin doar punctele de sprijin proprii de la marginea orașului. Nu mai e posibil să se facă nici aceasta mult timp dacă nu sosesc completări suficiente <...>¹⁴⁹. La ora 20,10 șeful de stat major al grupului de armate comunică șefului de stat major al flotei 4-a aeriene că forțele Wehrmachtului din zona Ploiești urmează „să-și croiască drum prin luptă spre nord, după ce vor fi distruse toate instalațiile și armamentul de importanță vitală. Este foarte important să nu se riște inutile pierderi de personal și material printr-o prea îndelungată rămânere pe loc¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Ibid., pp. 75, 80. ZT.

¹⁴⁷ Ibid., p. 81. ZT.

¹⁴⁸ Ibid., p. 86.

¹⁴⁹ Ibid., pp. 96—97. ZTp.

¹⁵⁰ Ibid., p. 97.

„30 VIII 1944 <...>. Divizia 5-a de artilerie antiaeriană a susținut toată ziua grele lupte defensive în spațiul Ploiești împotriva infanteriei române și tancurilor rusești. Ea urmează să decroșeze spre nord la noapte. <...> *Zone unde s-a ajuns*: <...> Resturi ale diviziei 5-a de artilerie antiaeriană pătrund de la Ploiești spre nord. <...> La ora 1,30 grupul de armate orientează prin radio (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3319/44 secret de comandament) divizia 5-a de artilerie antiaeriană asupra situației armatei 6-a și asupra intențiilor ei de a-i ușura o străpungere care să fie operată spre nord pînă în dispozitivul armatei 6-a. Potrivit unei comunicări radio primite de la flota 4-a aeriană (vezi anexa), divizia 5-a de artilerie antiaeriană se află angajată lîngă Ploiești în lupte foarte dificile cu trupe române și blindate rusești și nu se mai poate menține acolo decît doar cîteva ore. O comunicare radio făcută chiar de divizia 5-a de artilerie antiaeriană pe la ora 10,00 (vezi anexa) precizează că sînt de așteptat alte puternice atacuri rusești date cu blindatele și că intenția ei este de a-și croi drum prin luptă pe la Vălenii de Munte. <...> Într-o convorbire telefonică de la ora 16,05 ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> aduce la cunoștință ofițerului 1 din statul major al armatei 6-a intenția diviziei 5-a de artilerie antiaeriană. <...> 31 VIII 1944 <...> Elemente din divizia 5-a de artilerie antiaeriană aflate în marș spre nord au fost observate la nord de Ploiești <...>”¹⁵¹.

Conținutul jurnalului de război privind luptele de la Ploiești necesită următoarele sumare concluzii sau precizări :

a) *Este pusă în lumină din viziune inamică interdependența dintre cele două bătălii — de la București și*

¹⁵¹ Ibid., pp. 100, 101, 103, 106.

de la Ploiești. Anume că în primele zile naziștii au întrevăzut ca gruparea lor de la Ploiești să potențeze pe cea de la București, iar ulterior invers; de asemenea că nici una din cele două virtualități n-a izbutit să devină realitate datorită contracarării opuse de factorul militar român.

b) Imaginea conturată de jurnalul de război analizat asupra situației existente în acele zile la Ploiești se cere parțial corectată, întrucât există neexactități prin omisiune: s-ar lăsa să se înțeleagă că pînă la 27 august trupele Wehrmachtului ar fi stăpînit orașul și rafinăriile lui. Din documentele românești de la diverse nivele — mult mai amănunțite — rezultă însă că după 23 august a fost vorba cîteva zile cel mult de o „coprezență“ a unităților naziste și române la Ploiești (primele ocupînd doar unele periferii) — în acest timp forțele principale ale corpului 5 teritorial român (eșalonul superior de comandă din nordul Munteniei) aplicau loviturile sale principale în alte zone ale vitalei Văi a Prahovei¹⁵². Abia în noaptea de 26 spre 27 august, cînd în ansamblu bătălia înclinase net în favoarea românilor, hitleriștii au făcut un efort disperat și s-au infiltrat într-o mare parte din oraș, dar și atunci trupe române s-au menținut în porțiuni notabile ale centrului urban. Însă totul nu a durat decît cîteva ore, căci a doua zi dimineața contralovitura energetică română a făcut efemer succesul local german¹⁵³. Rafinăriile n-au fost pierdute de germani la 27 august, ci încă în noaptea de 23 spre 24 august, cînd forțele române au dezarmat gărzile militare de control și „protecție“ germane, alcătuite, după cum cunoaștem, și din personal SS-ist și de

¹⁵² Cf. PEP, pp. 295, 298—299, 300, 457, 458; AMAN, dosarul nr. 948/1181, fila 219.

¹⁵³ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 347, 478; PEP, pp. 457, 302—303, 306.

represiune. Acțiunea este consemnată, printre altele, chiar de o sursă documentară nazistă ¹⁵⁴.

De asemenea de notat că și după 28 august forțele germane din zonă au fost lovite nu numai de infanterie, ci și de blindate române ¹⁵⁵. Afirmația că „producția industriei petroliere a fost sistată“ trebuie înțeleasă doar ca reflectare a punctului de vedere nazist : *chiar în timpul luptelor în cele mai multe părți extracția și rafinările au continuat să funcționeze și au început să alimenteze efortul de război antihitlerist* ¹⁵⁶.

c) În timp ce forurile Wehrmachtului au ajuns la concluzia că nu sînt în măsură să susțină concomitent două bătălii defensive, la București și Ploiești, forțele armate române au știut să poarte simultan în aceste zone două bătălii ofensive în esență — *reflectare a inițiativei strategice și operative cucerite pretutindeni de armata română după declanșarea insurecției*.

d) După ce germanii fuseseră complet eliminați la 28 august din Ploiești de români (fapt precizat de izvoare ale noastre ¹⁵⁷), jurnalul de război inamic furnizează informația că la 29 august comandamentele hitleriste luaseră hotărîrea de a *abandona* complet întreaga zonă petroliferă, unde atunci se găseau încă exclusiv forțe române. *Așadar aceasta este data cînd situația din Valea Prahovei se rezolvase în favoarea forțelor armate române, prin eforturile lor, acțiunile din 30 și 31 august avînd doar caracter de „exploatare a succesului“, de curățire, de hăituire a unor rămășițe inamice decise și așa cel mult să fugă, ca să nu capituleze.*

¹⁵⁴ Raportul Schulz cit., în Hans Kiseel, op. cit., p. 205.

¹⁵⁵ Cf. AMAN, dosarul nr. 359/31, filele 31, 336, 367, 325, 327.

¹⁵⁶ Cf. ibid., dosarul nr. 686/187, fila 55.

¹⁵⁷ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, fila 478.

3. S-ar părea că „secvențele“ din jurnalul de război ar trebui întrerupte acolo unde le-am lăsat pentru fiecare caz în parte : 28 august 1944 pentru București, căci în acea zi zona capitalei României a fost nu numai definitiv degajată de prezența nazistă, dar grupul Stahel-Gerstenberg a și eșuat în încercarea sa de a fugi — o parte, inclusiv cei doi generali, a capitulat, după cum se știe, pe la nord-vest de Urziceni în fața unor detașamente adhoc ale armatei 4-a române ce aflua din Moldova, iar alta chiar în zona București, spre vest, în fața detașamentului motomecanizat român care acționase aici ¹⁵⁸ ; pentru Ploiești la 31 august, când aproape tot ce rămăsese din divizia 5-a artilerie antiaeriană germană s-a predat, în frunte cu generalul comandant, unor forțe române la Păulești, Vălenii de Munte și Slănic Prahova ¹⁵⁹.

Numai că în jurnalul de război au continuat notațiile, ceea ce, în genul său, e semnificativ : „29 VIII 1944 <...> grupul de luptă Stahel se afla azi la 20 de km sud de Ploiești avînd ca țel să facă joncțiunea cu subunitățile diviziei 5-a de artilerie antiaeriană aflate în Ploiești ¹⁶⁰. <...> ofițerul 1 din statul major <...> precizează telefonic la ora 11,35 ofițerului 1 din direcția operații <...> că nu se dispune de nici un fel de informații asupra situației din spațiul București <...>“ ¹⁶¹. În direcția comandamentului suprem german din aceeași zi, analizată în alt context, se fixa ca misiune grupului Stahel

¹⁵⁸ Cf. *ibid.*, dosarul nr. 102/341, fila 9 ; dosarul nr. 321/3, fila 362.

¹⁵⁹ Cf. PEP, pp. 458—459, 322—323.

¹⁶⁰ Informație fantezistă, care nota drept realitate ceea ce se ordonase la 27 august grupării în cauză. În fapt ea își încetase existența la 28 august, capitulînd în fața trupelor noastre.

¹⁶¹ KTBSU, pp. 93, 96—97.

să se retragă „pe trecătoarea Predeal <...>, dacă nu poate menține Ploieștii“¹⁶². Deci misiune fixată *de la Berlin* unor „fantome“. „30 VIII 1944 <...> de la grupul Stahel nu se primesc nici un fel de știri. <...> Grupul Stahel în progresiune de la Brețcu spre nord <...>“¹⁶³. „Divizia 5-a de artilerie antiaeriană nu are nici o informație despre grupul Stahel“¹⁶⁴. „31 VIII 1944 <...> Nici azi nu se primește vreo știre despre grupul Stahel. <...>“¹⁶⁵. Sintem nevoiți, urmărind chestiunea, să depășim intervalul cronologic al insurecției române, căci jurnalul de război inamic continuă în această privință : „1 IX 1944 <...> Ziua de azi n-a adus vreo informație nouă asupra <...> grupului Stahel și diviziei 5-a de artilerie antiaeriană <...> Asupra <...> grupului Stahel și diviziei 5-a de artilerie antiaeriană nu se primesc absolut nici un fel de știri. <...> 3 IX 1944 <...> Așa cum a fost cazul și ieri, nici azi nu se primește vreo știre despre <...> grupul Stahel și divizia 5-a de artilerie antiaeriană. <...> 4 IX 1944 <...> Asupra soartei pe care au avut-o <...> grupul Stahel și divizia 5-a de artilerie antiaeriană nu s-a aflat nimic nici azi <notațiile încep să capete și accente lirice> <...> 8 IX 1944 <...> Nu s-a aflat nimic nici în ultimele zile despre soarta grupului Stahel și a diviziei a 5-a de artilerie antiaeriană. În schimb azi, potrivit celor raportate telefonic șefului de stat major <al grupului de armate> de șeful statului major al armatei 6-a la ora 19,35, au sosit din zona Ploiești circa 2 000 de oameni. Dar, după cum se clarifică mai târziu, dintre aceștia 300 provin din efectivul divi-

¹⁶² Ibid., p. 99.

¹⁶³ Ibid., pp. 100, 101. Informație de asemenea fantezistă, pe care jurnalul de război o corectează doar „din mers“, implicit, prin notațiile ulterioare.

¹⁶⁴ Ibid., p. 103. ZT.

¹⁶⁵ Ibid., p. 106.

ziei 5-a antiaeriene, în timp ce ceilalți provin din efectivele altor unități ale Wehrmachtului, respectiv ale serviciilor auxiliare ale Wehrmachtului. Ei au reușit să răzbească pînă aici, dar nu știu nimic despre soarta celorlalți. Prin urmare grupul Stahel și divizia 5-a de artilerie antiaeriană trebuie și ele considerate definitiv pierdute“ ¹⁶⁶.

Această suită grăiește fără comentarii asupra totalei anihilări aplicate de forțele noastre armate celor două grupuri de trupe inamice dispuse „central“ sub aspectul ariei de desfășurare a insurecției române.

¹⁶⁶ Ibid., pp. 113, 116, 127, 135 ; cf. și p. 132 ; KTBSU2, pp. 21, 29.

Insurecția în ansamblul desfășurărilor militare de pe teritoriul României

După cum se cunoaște, operația insurecțională română a intervenit în momentul altor ample evenimente militare desfășurate pe teritoriul țării noastre și în jur, dintre care o importanță deosebită a avut-o marea ofensivă sovietică dintre Carpații Orientali și litoralul nord-vestic al Mării Negre, al cărei rol major a fost reamintit și în acest studiu. Ca urmare a existat o întrepătrundere și interdependență între insurecția română și celelalte înfruntări militare, pe diverse planuri, cu diverse sensuri, semnalate parțial implicit sau explicit și în jurnalul de război al grupării strategice de trupe germane din România.

1. Este în primul loc interesant de determinat cum consemnează notațiile secrete ale jurnalului de război stadiul încheștării militare germano-sovietice din nord-estul României în seara de 23 august.

„23 VIII 1944 <...> La est de Prut virfurile blindate inamice au atins zona localității Comrat și împrejurimilor <...> La Cubei, nord-est Bolgrad, o pătrundere inamică a fost respinsă. Mișcările de decroșare a armatei 6-a <...> au decurs conform planului. <...> La

vest de Prut grupul Mieth¹⁶⁷ <...>, evitînd lovitura inamică, se afla pe linia Grozești—Ciorbești <Ciortești> (30 de km nord-vest Huși). Divizia 10-a de grenadierii blindatî a fost angajată toată ziua în luptă cu un puternic inamic blindat pe înălțimile de la Codăești. <...> la ora 14,10 șeful de stat major <al grupului de armate> are o convorbire asupra situației cu șeful direcției operației. Și el semnalează pătrunderea operată de forțe blindate rusești dincolo de Comrat spre trecerile de la Prut <...> În orientarea de după-amiază de la 18,05 ofițerul 1 din statul major al subgrupului de armate Wöhler raportează ofițerului 5 din statul major <al grupului de armate> că tancurile rusești au intrat în Bîrlad, dar, după distrugerea a 8—9 tancuri <...>, orașul este din nou în mîinile noastre <...> În continuare el raportează că rusul a pătruns în Roman <...>“¹⁶⁸.

Identificînd pe hartă punctele geografice rezultă că la sfîrșitul acelei zile brațele „cleștelui“ întins de sovietici prin cele două mari breșe reușite în frontul german (cea din centrul podișului moldovenesc și cea de pe Nistrul inferior) se aflau între ele la o distanță de 45—80 de km, iar punctele extreme ale înaintării sovietice, la 40—150 de km de gurile Dunării și culuarul Milcovului și 300—350 de km de București. Îndeosebi în privința elementului fundamental al bătăliei sovieto-germane notațiile jurnalului de război concordă cu cele ale unor surse sovietice. Astfel în lucrarea citată a generalului Ștemenko se subliniază: „La 23 august toate armatele din primul eșalon al fronturilor 2 și 3 ucrainene au continuat să urmărească inamicul. <...> Se apropia timpul

¹⁶⁷ O reunire a 4—5 mari unități germane formată în special sub efectul dezarticulărilor provocate de ofensiva sovietică (cf. KTBSU, p. 44).

¹⁶⁸ KTBSU, pp. 39, 47—48, 46.

cînd vor fi fost încercuite principalele forțe ale trupelor lui Friessner, dar în acea zi trupele noastre nu izbutiseră încă să închidă inelul“¹⁶⁹.

Însemnările din 24 august ale jurnalului reflectă apropierea brațelor cleștelui sovietic : „<...> grupuri blindate și motorizate inamice au pătruns dinspre nord-vest spre trecerile Prutului de la Leova și Fălciu. <...> Mai parvin puține știri asupra soartei corpului 30 de armată, corpului 52 de armată, corpului 44 de armată, corpului 7 de armată și grupului Mieth, a căror *încercuire pare a se afla în preajma realizării* <subl. mea — E.B.> <...> Șeful statului major al armatei 6-a este de părere că nu mai e posibilă o forțare a Prutului în retragere și că probabil *pînă mîine* <subl. mea — E. B.> toate podurile, pînă la Fălciu, vor fi în mîinile rusului“¹⁷⁰. Încercuirea forțelor germane este constatată ca o consecință a operațiilor din 25 august 1944 : „Trecerea de peste Prut de la Leova a fost cucerită de rus prin atacul unor forțe blindate pătrunse dinspre est și dinspre vest <...> Situația armatei 6-a, care este *practic* <subl. mea — E. B.> încercuită, este serioasă“¹⁷¹. Acest „practic“ însemnînd, probabil, o încercuire operativă, avînd încă goluri, este precizat de însemnările din 26 august : „Diviziile armatei 6-a“ sînt „de acum complet încercuite de inamic <...>“¹⁷².

Aceste precizări cronologice corespund și cu cele date aproape concomitent de izvoare sovietice. Astfel comunicatul oficial sovietic asupra operațiilor din 25 august, publicat în 26 august, specifica că trupele frontului 2

¹⁶⁹ С.М. Штеменко, *op. cit.*, p. 133.

¹⁷⁰ КТБСУ, pp. 52, 61, 62.

¹⁷¹ *Ibid.*, pp. 65, 68.

¹⁷² *Ibid.*, p. 69.

ucrainean, „desfășurînd ofensiva de-a lungul malului estic al Prutului, au făcut joncțiunea cu trupele frontului 3 ucrainean în zona Lăpușna—Leușeni“¹⁷³. Iar într-o analiză militară oficială publicată de presa sovietică în septembrie 1944 se preciza: „În <...> ziua de 24 august trupele mobile ale frontului 3 ucrainean au răzbit pînă la riul Prut în zona Leușeni—Leova, unde a doua zi au ajuns și trupele frontului 2 ucrainean. La 25 august <subl. mea — E. B.> s-a închis inelul încercuirii în jurul grupării inamice de la Chișinău“¹⁷⁴.

2. După cum s-a văzut și anterior, în planurile războiului dus de Wehrmacht pe teritoriul țării noastre o importanță excepțională a fost acordată aliniamentului strategic dintre cotul Carpaților și cotul Dunării de Jos, ultimul „loc îngust“ ce acoperea intrarea în cîmpia sudică a României, obstruat de un vast sistem fortificat, așa-numita *linie Focșani—Nămoloasa—Brăila*. Este interesant de desprins în ce măsură insurecția română a înfrînit deciziile germane în materie.

La 21 august, ora 17,30, după declanșarea ofensivei sovietice, dar înaintea începerii insurecției române, o convorbire dintre șeful de stat major al grupului de armate „Ucraina de sud“, generalul Grolman, și șeful direcției operații a comandamentului suprem, generalul Walther Wenck, înregistra poziții puțin obișnuite — reprezentantul eșalonului superior era mai „darnic“, sugerînd ca grupul de armate să se retragă dintr-o dată pe linia fortificată Focșani—Brăila, în timp ce generalul Grolman considera că lucrurile nu trebuie precipitate, trupele germane avînd posibilitatea să mai ocupe o vreme

¹⁷³ Правда № 205 (9662), 26 августа 1944 г.

¹⁷⁴ Ibid., № 225 (9682), 18 сентября 1944 г.

o poziție intermediară pe Prut : „Este suficientă la început această soluție de tranziție <...> și să nu se efectueze o repliere neîntreruptă pînă pe poziția Dunăre — contraforturile Carpaților“¹⁷⁵. La 23 august ora 11,20 generalul de armată Friessner raportează șefului Marelui stat major, generalul Guderian, că „Linia Brăila—Focșani poate fi menținută fără dificultate“¹⁷⁶.

Din punct de vedere cronologic *prima* reacție înscrisă în jurnalul de război german după ce s-a aflat de izbucnirea insurecției a fost aceea de a informa „asupra schimbării poziției României <...> la ora 23,00 pe comandantul fortăreței¹⁷⁷ Brăila, iar <...> la ora 23,05 pe șeful de stat major al comandamentului principal al zonei operaționale de spate <...>“¹⁷⁸. Deci, deîndată ce s-a înregistrat întoarcerea de front a României, șefii militari germani de la Slănic Moldova își încep noul tur de orizont îndreptîndu-și în primul rînd privirile asupra fișiei de baraj dintre Moldova și Muntenia.

Dar, lucru semnificativ, *imediat după ce s-a declanșat insurecția română menținerea liniei fortificate dintre cotul Carpaților și cel al Dunării începe să dispară din intențiile și planurile strategice hitleriste*. Astfel, în prima convorbire de după cunoașterea evenimentelor de la București avută cu Hitler de generalul Friessner la 23 august ora 23,25, ultimul propunea „führerului“ ca „trupele germane să fie repliate pe poziția bordurii Carpaților“¹⁷⁹. După cum se obișnuiește, opțiunea își face loc dificil, de

¹⁷⁵ KTBSU, p. 22.

¹⁷⁶ Ibid., p. 47.

¹⁷⁷ Terminologia Wehrmachtului nazist desemna astfel centrele urbane avînd o importanță deosebită în menținerea unui aliniament defensiv.

¹⁷⁸ KTBSU, p. 50.

¹⁷⁹ Ibid., p. 51.

regulă eşaloanele superioare cer celor inferioare îndeplinirea vechii misiuni, dar primele au devenit ele însele convinse de imposibilitatea de a o mai realiza. Astfel la 24 august „ora 2,45 generalul comandant al corpului 72 de armată cu misiune specială¹⁸⁰ raportează intenția sa de a-și retrage forțele dincolo de Galați spre Buzău. Șeful statului major <al grupului de armate> îi interzice aceasta și îi ordonă să mențină deschise trecerile de peste Prut de la Galați pînă la Cahul pînă se va primi un ordin contrar“¹⁸¹. S-a arătat înainte că în aceeași convorbire, cînd generalul Grolman a indicat să se creeze între Focșani și Galați „o poziție de baraj“, aceasta avea cu precădere funcție antiromână. La prînz Berlinul miza încă pe posibilitatea utilizării liniei fortificate, indicînd că va da ca întărire pentru ocuparea ei divizia 4-a munte germană, pusă din nou la dispoziția grupului de armate de comandamentul suprem¹⁸². Prin urmare, acum începe o inversă departajare între comandamentele centrale naziste și forul lor de execuție din România. Ultimul, sub șocul întorsăturii lucrurilor, nu numai că părăsește vechea analiză optimistă, dar nu mai întrevede nici posibilitatea unei opriri din mers, provizorii, pe fortificații. Astfel, tot la 24 august seara la 19,35 șeful statului major al grupului de armate, într-o comunicare avută cu omologul său inferior de la armata 6-a, scapă față de acesta că „apărarea liniei Brăila—Focșani nu mai e posibilă“¹⁸³. A doua zi generalul Friessner susține, cu o rezervă for-

¹⁸⁰ Termenul desemna în general mari unități utilizate pentru acțiuni de represiune antiguerilă (cf. В.А. Мацуленко, *Разгром немецко-фашистских войск на Балканском направлении*, Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва, 1957, p. 11).

¹⁸¹ КТBSU, p. 61 ; cf. și p. 60.

¹⁸² Cf. *ibid.*, p. 64.

¹⁸³ *Ibid.*, p. 63.

mală, față de superiorul său, Guderian, aceeași opinie : „Linia Galați—Focșani nu poate fi menținută, dacă nu se iau hotărâri mari“¹⁸⁴. Dar o zi mai departe (26 august), așa cum s-a amintit, Berlinul lansează directiva prin care indica, printre altele, ca noul traseu intenționat al frontului german din România să includă culoarul Focșani—Brăila (cf. pp. 41—42). Însă în acest context este necesar să subliniem că în ordinul comandamentului suprem german *posibilitatea de a se crea o linie defensivă în „poarta Focșanilor“ împotriva dezvoltării ofensivei sovietice era vădit pusă în dependență de reușita eventuală a acțiunii de „curățire“ pe care și-o propuneau hitleriștii în spațiul insurecției române*. În lumina eșuării tentativei naziste de a înăbuși insurecția este scoasă în evidență încă o latură a impactului avut de întoarcerea de front a României asupra „deschiderii“, dezafectării liniei fortificate Focșani—Brăila.

Desigur, jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ nu poate oferi decît elemente parțiale pentru evidențierea cauzelor care au dus la prăbușirea ipotezelor germane ce prevedeau ca, în cazul pierderii frontului din centrul Moldovei și de pe Nistrul inferior, să refacă unul înglobînd sistemul fortificat din culoarul cotul Carpaților—Dunăre. Pe de o parte, comandamentele naziste nu avuseseră în vedere un dezastru ca cel de amploarea pricinuită de caracterul anihilator al operației sovietice Iași—Chișinău și întrevedeau că vor fi în măsură să retragă ordonat și să instaleze în fortificații cea mai mare parte a trupelor Wehrmachtului din zonele Iași, Chișinău, Cetatea Albă, căci garnizoanele germane dispuse nemijlocit în spațiul liniei fortificate (300 de militari la Foc-

¹⁸⁴ Ibid., p. 68.

șani, 1 200 de militari la Galați, 1 800 la Brăila ¹⁸⁵) erau vădit insuficiente pentru a „echipa“ cazematele și celelalte lucrări. De asemenea, forurile militare hitleriste intenționau, probabil, ca în caz de criză să stringă acolo unități proprii din cele dispuse în sudul României. *Această a doua posibilitate le-a fost vădit smulsă prin acțiunea insurjecției române.* Reluând un pasaj parțial citat anterior, menționez că jurnalul de război relevă conjuncția factorilor ce au acționat în acest „nod“ al desfășurărilor militare și prin aprecierea făcută în noaptea de 27 august 1944 de șeful de stat major al grupului de armate într-o comunicare telefonică avută cu șeful direcției operații: „Focșanii au fost evacuați la ordinul armatei 6-a. Orașul poate fi tot atît de puțin ca și Brăila considerat drept o fortăreață. Populația nu a putut fi determinată să iasă la lucru, astfel că amenajarea poziției a fost absolut incompletă. De asemenea, nu am mai avut disponibilă nici o garnizoană, *pentru că majoritatea forțelor au fost expediate precipitat fie pe front, fie contra Bucureștilor* <subl. mea — E. B.>“ ¹⁸⁶. Pe de altă parte, comandamentele Wehrmachtului cunoșteau că cele mai numeroase efective destinate să ocupe fortificațiile erau cele ce urmau a fi procurate de guvernul antonescian — *11 divizii* ¹⁸⁷. Într-adevăr, după declanșarea ofensivei sovietice din 20 august 1944 aceste mari unități române au început preparativele nemijlocite, iar 3 au fost puse

¹⁸⁵ Cf. ibid., p. 40.

¹⁸⁶ Ibid., pp. 79—80.

¹⁸⁷ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/991, filele 59, 110, 151; dosarul nr. 948/824, fila 56. Jurnalul de război german consemnează că în noaptea de 22 spre 23 august grupul de armate a solicitat generalului șef german de la București „să facă demersuri la înaltul comandament al forțelor armate române pentru ca să fie adus rapid pe poziția Mihai <linia fortificată — cf. AMAN, dosarul nr. 948/1016, fila 242> și pe poziția Ferdinand < de pe Prutul inferior cf. ibid.> cît mai mult armament greu al armatei române de rezervă, în special armament antitanc“ (cf. KTBSU, p. 42).

chiar în marș spre zona Focșani—Brăila¹⁸⁸. Și această posibilitate a fost dată peste cap de întoarcerea de arme a României — deplasarea trupelor române în cauză a fost stopată, iar ele au primit ordin să treacă la operații contra forțelor hitleriste acolo unde se găseau în noaptea de 23 august¹⁸⁹; cele 9 batalioane române specializate instalate în lucrări au fost retrase de comandamentul suprem român după ce demontaseră și armamentul greu din fortificații¹⁹⁰.

În aceste condiții, forțele mobile ale frontului 2 ucrainean, ajunse în fața fortificațiilor la 26 august, le-au găsit practic neocupate, doar în câteva puncte se instalaseră trupe germane nefinsemnate, cu spatele expus loviturilor românești. De aceea, în timp ce planul inițial sovietic al operației Iași—Chișinău prevedea ca linia fortificată să fie aliniamentul final al ofensivei¹⁹¹, înaintarea unităților sovietice a putut continua neîntrerupt dincolo de linia Focșani—Nămoloasa—Brăila. Jurnalul de război german înscris această evoluție după cum urmează : „26 VIII 1944 <...> Rusul a atacat poziția de pe Siret cu puternice forțe blindate având punctul de greutate pe direcția Focșani, a rupt poziția la est de Focșani și a atins zona Plăinești. <...> 27 VIII 1944 <...> După ce ieri virfurile blindate inamice au izbutit să pătrundă la est de Focșani prin linia Galați—Focșani, rusul a concen-

¹⁸⁸ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/991, filele 97, 151, 166, 172, 178.

¹⁸⁹ Cf. *ibid.*, dosarul nr. 948/849, fila 292; dosarul nr. 242/2, fila 51; dosarul nr. 214/4, fila 440; dosarul nr. 948/1128, filele 11, 16, 19, 28; dosarul nr. 512/46, fila 1; dosarul nr. 1031/19, fila 1; dosarul nr. 1048/11, filele 1—4; dosarul nr. 1045/6, fila 8; dosarul nr. 1032/13, filele 4, 6; dosarul nr. 520/13, fila 105.

¹⁹⁰ Cf. *ibid.*, dosarul nr. 3/10, filele 240, 254; dosarul nr. 337/189, filele 216—217, 218; dosarul nr. 948/880, fila 452.

¹⁹¹ *История Великой Отечественной войны Советского Союза*, т. 4, Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва, 1962, pp. 260—261.

trăat azi puternice forțe blindate și a cucerit, împotriva unei înverșunate rezistențe, Focșanii printr-un atac învâluitor. După aceasta el și-a continuat înaintarea pe direcția Râmnicu Sărat“¹⁹². În raportul citat al șefului statului major al flotei 4-a aeriene germane se semnală o contribuție populară românească la această înfringere hitleristă : „<...> încă în dimineața zilei de 26 s-a constatat că menținerea aliniamentului Galați—Focșani nu mai era posibilă, deoarece avangărzile unor coloane blindate rusești, călăuzite de români care cunoșteau regiunea <subl. mea — E. B.>, au întors acest aliniament pe la vest“¹⁹³.

Deși comanda grupului de armate „Ucraina de sud“ înțelesese încă de la declanșarea insurecției române că menținerea poziției fortificate este iluzorie, a continuat la 26—27 august, legată totuși de prescripțiile Berlinului, să emită în jos (armatei 6-a) ordine în acest sens — e drept contradictorii : ba să se mențină în întregime aliniamentul dat (misiune complet depășită de evenimente), ba, în fața pătrunderii operate de sovietici prin porțiunea vestică (mai deschisă) a poziției, să se mențină măcar segmentul estic al liniei fortificate, ca unul ce avea în față și puternicul baraj natural al Siretului inferior¹⁹⁴. În sfârșit, în noaptea de 27 spre 28 august generalul Friessner raportează generalului Guderian că „după pătrunderea operată pe la Focșani rusul are intenția să întoarcă prin spate linia de pe Siret. Ca să evite aceasta, a ordonat din proprie inițiativă decroșarea spre Buzău <...> Șeful Marelui stat major al armatei de uscat nu ridică obiecții împotriva acestei decizii“¹⁹⁵. Din toate aceste clătinări atinge

¹⁹² KTBSU, pp. 69, 75.

¹⁹³ Citat după Hans Kissel, op. cit., p. 210.

¹⁹⁴ Cf. KTBSU, pp. 77, 79.

¹⁹⁵ Ibid., p. 80.

deosebit sfera noastră de preocupări doar precizarea trupelor germane angajate un moment să execute defensiva pe Siretul inferior : „29 VIII 1944 <...>La armata 6-a a eșuat încercarea de a răzbate peste Carpați spre nord, pornind din spațiul sud Buzău, făcută de corpul 29 de armată, compus din resturile diviziei 10-a de grenadierii blindati¹⁹⁶, diviziei 13-a blindate și ale diviziei 153-a de instrucție în campanie, de detașamentul blindat Braun, de grupul Philipp¹⁹⁷ și de niște unități de alarmă, care fuseseră dispuse în porțiunea estică a liniei Siretului“¹⁹⁸. Anume, ca și în cazul grupului Stahel și diviziei 5-a de artilerie antiaeriană, asupra grupării de mai sus jurnalul de război înscrie de câteva ori că nu se mai știe nimic. Documentele militare românești au consemnat în această privință însă date relativ bogate (dar fără a se ști exact compunerea lor, misiunea și dispunerea anterioară). Aceste trupe germane, disociate progresiv, au fost lovite și hăituite prin Bărăgan între 28 și 31 august de trupe române, care le-au silit să capituleze pe fracțiuni, rămășițe neînsemnate izbutind să-și găsească adăpost în Bulgaria¹⁹⁹. Jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ ne aduce însă cea mai autorizată precizare a provenienței și compunerii aces-

¹⁹⁶ Denumire dată în Wehrmacht unor mari unități desemnate acum la noi ca „mecanizate“, adică reprezentând o integrare de infanterie motorizată (purtată inclusiv pe primele tipuri de „transportoare blindate“) și unități sau subunități de tancuri, în care primele precumpănesc.

¹⁹⁷ După date anterioare ale jurnalului gruparea avea aproximativ tărâa unui regiment mecanizat (3 baterii de tunuri de asalt, un grup blindat, plus unități speciale de alarmă și intervenție — cf. KTBSU, p. 54).

¹⁹⁸ Ibid., p. 93.

¹⁹⁹ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 533, 535, 543, 544, 545, 547, 571—573, 619—620, 624—628, 644 etc. O primă reconstituire unitară a acțiunilor desfășurate în acest „cîmp de bătălie“ al insurjecției române a fost dată de Costachi Mîndru, *Focuri în Bărăgan*, Editura Militară, 1973, pp. 63—97.

tor mari unități și unități inamice anihilate de armata română. Totodată, ceea ce de asemenea nu au cunoscut atunci comandamentele noastre care au capturat elementele inamice în cauză, reiese că *bătălia dată în Bărgan de forțele române spre sfârșitul insurecției a reprezentat în felul ei desăvârșirea eșecului suferit de hitleriști în încercarea de a stabili un front defensiv între cotul Carpaților și Dunărea maritimă.*

3. Însemnările izvorului analizat vădesc că o altă „linie de forță” a desfășurărilor militare care au avut loc în România pe timpul insurecției s-a situat de-a lungul trecătorii Întorsura Buzăului, prima din Muntenia după cotul Carpaților. Cea dintii dintre semnalări se găsește la partida zilei de 29 august : „<...> forțele ce fuseseră angajate în porțiunea vestică a liniei Siretului și se retrăseseră pe la Focșani și Rîmnicul Sărat au decroșat prin șoseaua trecătorii Buzău—Brașov și sînt dispuse pe grupuri de luptă distincte la nord-vest de Buzău <...> La ora 6,50 generalul însărcinat cu misiuni speciale transmite telefonic ofițerului 1 din statul major că în valea Buzăului se află o coloană de vehicule lungă de circa 50 de km <...>. Traficul de pe șoseaua trecătorii are loc de ieri după amiază”²⁰⁰. Într-o convorbire avută la 20,30 de șeful statului major al grupului de armate cu omologul său de la flota 4-a aeriană acesta din urmă remarcă, printre altele, „că, pentru a recupera grupul Stahel <cf. ante : care încetase să mai existe>, ar fi bine dacă armata 6-a s-ar menține cit mai mult în valea Buzăului și dacă cumva ar da o lovitură ca să vină în întâmpinarea grupului <...> 31 VIII 1944 <...>. În valea Buzăului grupul Winkler a respins în zori cîteva atacuri de tăria unui batalion”²⁰¹.

²⁰⁰ KTBSU, pp. 93, 96.

²⁰¹ Ibid., pp. 97, 106 ; cf. și p. 107.

Într-o convorbire din seara de 31 august dintre comandantul grupului de armate și subordonatul său nemijlocit de la armata 8-a primul aprecia că „situația se dezvoltă foarte neîmbucurător. Armata 8-a trebuie să mai reziste <unde se găsea> pînă ce unitățile armatei 6-a aflate în valea Buzăului vor ieși de acolo“²⁰². Această direcție de retragere a unor trupe germane, bătute în Moldova dar scăpate de încercuire, a fost, evident, și ea o rezultată a interferării obiective dintre ofensiva sovietică și insurecția română. Dealtfel, sursele documentare românești semnaleză că lunga coloană germană s-ar fi format încă de la 26—27 august²⁰³, ceea ce e mai plauzibil, dat fiind că la 28 august sovieticii atingeau orașul Buzău²⁰⁴. Germanii au putut avea deschisă Întorsura Buzăului prin concursul împrejurărilor : cam pe la cotul Carpaților ar fi trebuit să fie joncțiunea dintre dispozitivul forțelor sovietice și cel, alăturat în mare, al insurecției române (considerînd că ea a avut un „dispozitiv“ strategic propriu, care, bineînțeles, nu trebuie măsurat cu etaloanele valabile pentru războiul convențional — unde stă divizie lingă divizie, există eșaloane întii și doi etc.) ; insurecția română nu a putut prinde la început în orbita sa și Întorsura Buzăului — dar, după ce Marele stat major român a grupat forțele proprii în consecință²⁰⁵, în a doua parte a insurecției, cînd s-a obținut și consolidat superioritatea noastră militară asupra Wehrmachtului, comandamentul nostru a intenționat să-și extindă aria și asupra Întorsurii Buzăului și să oprească deplasarea germani-

²⁰² Ibid., p. 111.

²⁰³ Cf. AMAN, dosarul nr. 948.1181, filele 379, 270, 360.

²⁰⁴ Cf. KTBSU, p. 86.

²⁰⁵ Cf. AMAN, dosarul nr. 457/463, fila 31.

lor²⁰⁶ ; însă între timp, prin sosirea forțelor sovietice în colțul de nord-est al Munteniei, s-a creat aici în ultimele zile ale lui august, pe un spațiu restrâns de o parte și alta a axului de comunicație Focșani—Mizil, o amestecătură, un adevărat „puzzle“, de unități germane, sovietice și române²⁰⁷, ultimele, în plus, fiind considerate de forțele sovietice sub imperiul stării de război existente între România și URSS din 1941²⁰⁸ ; ca atare, trupele române au pierdut practic controlul asupra deschiderii sudice a trecătorii și forțele germane de aici au început să aibă în față exclusiv pe sovietici ; elaborările de interpretare sovietice nu specifică ce anume unități sau mari unități au fost destinate de frontul 2 ucrainean ca să lovească spre nord coloana germană în refluxare prin Întorsură — în orice caz probabil că a fost vorba de elemente sovietice reduse, căci grosul disponibilităților frontului 2 ucrainean au fost canalizate spre vest și sud, către frontierele României cu Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia. În legătură cu aceasta trebuie pus și faptul că forțele germane aflate în deplasare prin Întorsura Buzăului au reușit să se retragă pas cu pas. Pentru înregistrările documentare în materie depășim iar intervalul cronologic al insurecției : „30 VIII 1944 <...>. Marșul efectuat pe șoseaua din valea Buzăului și de la Întorsura Buzăului pe un drum de pădure spre nord continuă în ordine <...> 3 IX 1944 <...> Scurgerea coloa-

²⁰⁶ În ședința Consiliului de Miniștri din 27 august șeful Marului stat major român, generalul Gh. Mihail, arăta : „Pentru că asupra Capitalei nu mai este primejdie, am luat hotărârea să organizăm trupele disponibile — infanterie, artilerie — transportate cu camioanele, să le trimit în regiunea Buzău, pentru că voința mea este de a le bara ieșirea nemților, ca să-i dezarmez și să-i iau prizonieri“ (PEP, p. 51).

²⁰⁷ Cf. KTBSU, p. 96 ; AMAN, dosarul 948/1181, filele 206, 183, 303, 438.

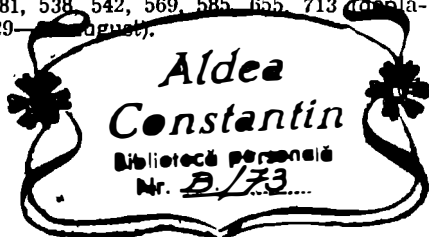
²⁰⁸ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 339, 483.

nei de vehicule aflate pe șoseaua trecătorii Buzăului se desfășoară mai încet decât se avusese în vedere inițial, din cauza ploilor puternice <...> Ariergărzile, care, potrivit orientării dinainte de amiază de la ora 11,20, au decroșat conform planului la Crasna, pot însă face față, deoarece inamicul urmăritor presează slab. <...> 5 IX 1944 <...> la orientarea dinainte de amiază de la ora 11,45 ofițerul 1 din statul major al armatei 6-a raportează ofițerului 5 din statul major <al grupului de armate> că cele 5 000 de vehicule <subl. mea. — E. B.> ce se aflaseră în valea Buzăului au ieșit din ea și armata speră să recupereze și cele câteva vehicule avariate care se mai găsesc acolo²⁰⁹.

Așadar, din cele 10 zile cât s-a scurs coloana germană prin Întorsura Buzăului doar în cursul primei sau primelor două puteau interveni împotriva ei exclusiv forțe armate române, care ulterior au pierdut controlul asupra zonei; și după aceasta defluirea germană a continuat să se efectueze în același ritm și păstrându-se dispozitive încheiate, inclusiv după terminarea insurecției române, când și în colțul sud-estic al Transilvaniei, la ieșirea nordică a Întorsurii, începuseră a intra în dispozitiv divizii sovietice.

Dealtfel, caracterul defavorabil al acestei direcții de defluire a unităților de la aripa dreaptă a armatei 6-a germane, direcție impusă de insurecția română, este evidențiat chiar în jurnalul de război analizat, unde sub un anumit aspect este menționată îngusta capacitate de trafic a Întorsurii Buzăului, în opunere, adăugăm noi, cu posibilitățile mult mai largi ale altor defilee din Carpații Meridionali. În acest sens în după-amiaza de 30 august

²⁰⁹ KTBSU, pp. 93, 97, 127, 133, 147, 151. Cf. și AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 449, 481, 538, 542, 569, 585, 655, 713 (duplarea coloanelor inamice în 29—agust).

comandamentul armatei 6-a raporta la grupul de armate că forțele germane din Întorsura Buzăului dispun de un exces de mijloace antiaeriene (lucru puțin obișnuit ca un eșalon inferior să ceară să i se ridice din mijloacele puse la dispoziție) : „Aceste grupuri de luptă au relativ multă antiaeriană <...> Întrucît nu e nevoie de atîta antiaeriană în *îngusta vale a Buzăului* <subl. mea — E. B.> și forțele de artilerie antiaeriană sînt de o necesitate acută în alte părți, șeful statului major al flotei 4-a aeriene solicită telefonic la ora 21,15 pe ofițerul 1 din statul major să permită ca ele să fie expediate de acolo“²¹⁰.

În orice caz românii și-au asumat „primirea“ germanilor la „gura“ nordică a trecătorii. Într-adevăr, geograficește Întorsura Buzăului debușează în Transilvania într-o zonă unde atunci se exercita autoritatea statală română, deci dincoace de linia de demarcație a dictatului de la Viena. Ca atare unul din ținuturile fixate de armata 6-a germană trupelor sale ce se scurgeau prin Întorsura Buzăului era de a răzbi la Brașov dinspre sud-est, cu toate consecințele ce ar fi decurs de aici. Replica dată de partea română — în cadrul acțiunii insurecționale — acestei încercări hitleriste este consemnată în jurnalul de război analizat tot la partida zilei de 29 august, în contextul rezumării evenimentelor din Întorsura Buzăului, unde se notează, în continuarea citatului pe care l-am reprodus, că grupurile de luptă germane din trecătoare se aflau în acea zi „la Cislău, Nehoiul și est Teliul, unde românii au zăgăzuit la vest de localitate ieșirea șoselelor trecătorii în direcția Brașov <subl. mea — E.B.>“²¹¹.

²¹⁰ KTBSU, p. 104 ; cf. și p. 109 ; vezi și „Magazin istoric“, nr. 4/1968 cit.

²¹¹ KTBSU, p. 93.

Documentul german vădește, peste ceea ce știam pînă acum, că această barare efectuată de forțele noastre a avut cu adevărat un impact strategic. Remarcăm aici că literatura de interpretare română a sesizat anterior cu precădere latura eroică, evenimentială a episodului de la Teliu, unde acțiunile trupelor regulate române s-au bucurat de un însuflețit sprijin popular, caracteristic climatului insurecțional²¹².

Sursele contemporane române care au consemnat această acțiune formulau că la Teliu unități ale corpului de munte român *au dezarmat germanii dintr-o coloană de mașini la 27 august*²¹³. La 28 august armata 1 română raporta: „<...> Corpul de munte <...>, avînd de asigurat în primul rînd zona Brașov și *defileele din spate* <subl. mea — E. B.>, nu se mai poate angaja cu forțe importante și contra coloanelor puternice germane de la Întorsura Buzăului, unde abia a putut trimite una companie întărită, care nu poate împiedica scurgerea coloanelor germane“²¹⁴.

Totuși factorul român a deviat practic șuvoiul deplasării resturilor armatei 6-a germane spre nord-est, spre zona de la cotul Carpaților controlată dinaintea insurecției de fasciștii germani și maghiari. Acest efect era notat de inamic după cum urmează la partida zilei de 29 august: <...> dintr-o comunicare radio primită la ora 8,45 din partea comandantului principal al zonei operaționale de spate <...> rezultă că armata 6-a și-a variat drumul din Întorsura Buzăului spre nord pe la Boroșneul Mare <circa 10 km vest Covasna>, *deoarece deбуșarea șo-*

²¹² Cf. *România în războiul antihitlerist* cit., pp. 123—124.

²¹³ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, fila 345.

²¹⁴ Ibid., fila 443.

*selei de trecătoare a fost barată de români la est de Prejmer <subl. mea — E. B.>*²¹⁵.

Documentele noastre de arhivă vădese că în afară de această foarte importantă înrîurire asupra confruntării militare din acest nod geografic central al teritoriului național²¹⁶, forțele armate române au încercat, pe măsura puterilor lor, să lovească și direct complexul de grupuri de luptă dirijate de Wehrmacht prin Întorsură. Astfel unități române terestre, inclusiv mici grupuri de jandarmi, s-au opus germanilor în interiorul trecătorii, au distrus poduri, ceea ce a hărțuit deplasarea lor, apoi s-au ciocnit cu ei la Prejmer. La 29 august aviația de vânătoare și bombardament română — atît cît era disponibilă, ținînd seama că era în curs o deplasare precipitată a bazelor ei — a lovit coloanele inamice din acest „conduct” sui-generis²¹⁷.

Așadar, atunci cînd se reconstituie și se apreciază focarul de luptă care a existat în 1944 în Întorsura Buzăului este necesar să se prezinte obiectiv înrîurirea certă pe care a avut-o asupra lui factorul insurecțional român, nu numai sub aspectele remarcate mai sus, ci și sub acela, mai general, că direcția de „croșet” pe care a căpătat-o retragerea aripei drepte a armatei 6-a germane a fost impusă de întoarcerea de arme a României. Căci, vizibil, comandamentele germane au canalizat-o astfel încît aceste trupe proprii să iasă, pe cel mai scurt drum, din aria spațială a insurtecției. Iar fără răsturnarea din România, chiar în ipoteza că unitățile Wehrmachtului ar fi con-

²¹⁵ KTBSU, p. 96.

²¹⁶ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, filele 355, 364, 378, 401, 574, 576, 650.

²¹⁷ Cf. *ibid.*, filele 489—490, 576, 443, 449, 453. Și amintirile unui ofițer nazist cuprinse într-o lucrare vestgermană de interpretare notează că detașamente române au atacat pe cele germane și în interiorul Întorsurii Buzăului (cf. Hans Kissel, *op. cit.*, p. 247).

tinuat să cedeze teren în fața presiunii sovietice, comandamentul armatei 6-a germane ar fi preferat o îndelungată și metodică retragere prin Muntenia și Oltenia.

4. Jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud” menționează spațiul Brașov nu numai în legătură cu evenimentele militare de pe Întorsura Buzăului. Astfel prima semnalare este făcută chiar la 24 august : „Eșuează și o lovitură prin surprindere dată asupra postului de radio Brașov, acțiune ce fusese ordonată telefonic la ora 16,45 de ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> comandantului rezervei de comandament ²¹⁸, care se află dislocată la Brașov ; raportează în acest sens la ora 17,50 șefului de stat major <al grupului de armate> comandantul rezervei de comandament, colonelului Stollwerk” ²¹⁹. „25 VIII 1944 <...> orașul Brașov propriu-zis nu poate fi păstrat în stăpînirea noastră cu cei 100 de ofițeri ai rezervei de comandament” ²²⁰. Mai departe se menționează că la data de 26 august forțele germane s-au evacuat din oraș ²²¹. Documentele noastre, confirmînd în linii mari aceste notații, relevă totodată că evoluția din zona Brașov a fost ceva mai complexă, forțele române lovind și capturînd alte trupe care mai rămăseseră în oraș la 26 august și diverse garnizoane presărate în afara Brașovului, pe teritoriul județului, inclusiv forțele aviatice germane de pe un aerodrom alăturat, unde ai noștri au

²¹⁸ În extrasele din jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud” publicate prima oară (cf. nota nr. 8) pentru termenul german „Führerreserve” s-a dat formularea „rezervă a Führerului”. În fapt, la eşaloanele strategice și operative (grupuri de armate și armate), date fiind pierderile mari de cadre de comandă și stat major, existau grupe de rezervă de ofițeri pentru completare, care primeau între timp misiuni de instruire și altele în spatele apropiat al frontului.

²¹⁹ KTBSU, p. 58. ZT.

²²⁰ Ibid., pp. 65, 68.

²²¹ Cf. ibid., p. 73.

capturat la sol 20 de bombardiere. În orice caz pe 27 august naziștii erau eliminați complet din oraș și spațiul sud de Brașov ²²².

Dar cu aceasta prezența Brașovului nu ieșea din scena confruntării dintre insurecție și Wehrmacht. După cum s-a văzut, în directiva comandamentului suprem hitlerist din 26 august Brașovul se includea în spațiul pe care forțele Wehrmachtului trebuiau să-l „curețe“ de români ca spate al frontului propriu ce urma să fie restabilit în România. Următoarea prescripție dată de Berlin, la 29 august, cuprindea indicația expresă că e necesar să fie „recuperat Brașovul <...>“ ²²³. Întrucît însă s-a ajuns la concluzia că orașul și spațiul înconjurător nu pot fi cucerite pe baza disponibilităților germane aflate în zonă înainte de 23 august (ele însele izgonite sau capturate de trupele noastre) și nici de marea coloană care defluia prin Întorsura Buzăului, forurile naziste au avizat că acest țel poate fi atins cu forțe aduse din exterior. Și astfel, diviziei 4-a munte germane, care, așa cum s-a arătat, urma să fie opusă ofensivei sovietice pe linia Focșani—Brăila, i s-a schimbat misiunea încă înainte de a debarca în zona grupului de armate. În acest sens în directiva OKH din 26 august 1944 mai exista următoarea prevedere: „Misiunea imediată a diviziei 4-a munte aflată în curs de transport — grupului de armate urmează să i se mai afecteze și alte forțe — trebuie să fie aceea de a cuceri Brașovul și trecătoarea Predeal“ ²²⁴. În aceeași zi șeful statului major al grupului de armate îl informa pe omologul său inferior de la armata 8-a „că, întrucît ni se afectează noi forțe, trebuie să pătrundem iar în interiorul României, iar

²²² Cf. AMAN, dosarul nr. 948.1181, filele 317, 321, 322, 325, 320, 345, 347, 363.

²²³ KTBSU, p. 99.

²²⁴ Ibid., p. 71.

divizia 4-a munte trebuie debarcată la Sf. Gheorghe“²²⁵. Dar marea unitate în cauză nici n-a apucat să fie descărcată din trenuri că i s-a schimbat pentru a doua oară destinația : ea a fost aruncată, începînd de la 27 august, în loc de sud, spre răsărit, și încă pe fracțiuni (batalioane), în trecătorile Uz și Oituz, unde forțele germane se aflau în mare nevoie de întăriri spre a face față presiunii sovietice²²⁶. Cu toate acestea, directiva strategică a comandamentului suprem din 29 august repeta că „Angajarea diviziei 4-a munte este aprobată, și anume ca, imediat ce vor sosi noi forțe (divizia 75-a infanterie), să cucerească Brașovul și trecătoarea Predeal“²²⁷. De aceea a doua zi comandamentul grupului de armate a atras atenția armatei 8-a (căreia îi subordonase divizia 4-a munte) că ultima trebuie să rezolve repede lucrurile pentru a recăpăta altă destinație²²⁸, desigur cea anterioară, contra românilor din spațiul Brașov. Această „pendulare“ a rezervelor germane angajate în perioada dată releva unul din aspectele conjuncției obiective care a existat între insurecție și ofensiva sovietică, în cazul dat lovitura sovietică contribuind la ușurarea acțiunilor forțelor române din spațiul Brașov, după ce acestea, la rîndul lor, așa cum s-a arătat, înrîuriseră esențial la înrăutățirea situației strategice a Wehrmachtului din România. Menținînd acest colț sud-estic al arcului carpatic și eliminînd de la sfîrșitul lui august pe germani de aici, trupele române au făcut fără obiect în desfășurările ulterioare din septembrie 1944 vreo acțiune de eliberare a Brașovului și de forțare a trecătorilor de la sud de oraș.

²²⁵ Ibid., p. 73.

²²⁶ Cf. ibid., pp. 77, 83, 87, 89, 90, 91, 94, 98, 100, 111.

²²⁷ Cf. ibid., p. 90.

²²⁸ Cf. ibid., p. 104.

În plus, însă, jurnalul de război al grupului de armate inamic atestă că armata română nu s-a mărginit aici cu luarea exclusivă sub control a spațiului unde era dislocată : „31 VIII 1944 <...> grupul de luptă Peters (un batalion de poliție, regimentul 133 de artilerie antiaeriană, două divizioane de tunuri de asalt) a respins atacuri repetate date de trupe române pe linia Vilcele—Ilieni—Vălureni—Lisnău după lupte cu rezultate schimbătoare și pierderi mari pentru inamic, dar și cu daune considerabile pentru noi“²²⁹. Notația, cuprinsă în rezumatul inițial al situației zilei, dar, neobișnuit, nereluată la partea de detalii, este însă și așa semnificativă : sursa inamică menționează deci că *la sfârșitul lui august, când se găsea încă singură în zonă, armata română a trecut la ofensivă în Transilvania.*

Documentele noastre de arhivă dau, desigur, o imagine mai plină a acestei ipostaze a războiului antifascist al României. Anume, rezultă că ofensiva română spre Sf. Gheorghe fusese pornită cu o zi înainte decît o menționează sursa inamică, vizînd și un scop politic definit, căci era vorba de ziua de 30 august, „astăzi <...> cînd se împlinesc 4 ani de la cedarea primelor orașe din Ardealul de nord <...>“²³⁰, mai precis, de la semnarea funestului dictat fascist de la Viena, după cum raporta Marelui stat major român comandantul corpului de munte. De asemenea, deși într-adevăr luptele au fost grele, fasciștii germani și unguri contraatacînd repetat și fiind instalați în lucrări de fortificații amenajate cu ani în urmă, unitățile noastre au obținut cîștiguri de teren, au luat cîteva loca-

²²⁹ Ibid., p. 106.

²³⁰ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1181, fila 649.

lități, depășind astfel, simbolic, linia de demarcație fixată de dictat²³¹.

Presiunea trupelor corpului de munte român nu era străină de altă notație pe care o găsim în documentul inamicului la partida aceleiași zile : „La ora 10,15 ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> indică ofițerului 1 din statul major al armatei 6-a că armata trebuie să facă tot ce e posibil pentru a evacua cît mai repede *punga de la Sf. Gheorghe* <subl. mea — E. B.> (den Sack 'bei Sepsiszentgörgy). Este necesar ca tot ce poate fi făcut disponibil să fie expedit spre interior“²³². Apărea astfel în documentele germane ceea ce peste cîteva zile avea să fie desemnat ca *ieșindul secuiesc*²³³, iar într-ale noastre, din unghiul de vedere firește opus, ca *intrîndul secuiesc*. Aici e necesar să se remarce că *această configurație a frontului, defavorabilă pentru agresorii fasciști, nu era doar rezultatul unei circumstanțe geografice — traseul liniei de demarcație impusă prin dictatul de la Viena. Ieșindul sau intrîndul secuiesc s-a creat datorită acțiunii dîrze întreprinse de insurecția română în colțul sud-estic al Transilvaniei, căci fără ea frontul german de pe cotul Carpaților Orientali ar fi avut un spate degajat, „neînghesuit“ și n-ar fi fost nevoie de vreo evacuare precipitată, ca aceea care a fost concepută de comandamentul german la sfîrșitul lui august și executată în prima decadă a lui septembrie*²³⁴. Iar dacă e de definit contribuția noastră la formarea acestei „pungi“, trebuie ținut seama că latura ei estică făcea față forțelor sovietice de la curbura Carpaților

²³¹ Cf. *ibid.*, filele 696, 708.

²³² KTBSU, p. 109.

²³³ Cf. *ibid.*, p. 117 etc.

²³⁴ Cf. *ibid.*, p. 151 ; cf. KTBSU 2, pp. 21, 22, 27, 31, 37, 44, 49, 50.

Orientali, în timp ce „fundul“ sacului și latura sa vestică erau prinse în menghina unor mari unități române.

Acțiunea desfășurată de armata română după 23 august împotriva grupărilor fasciste „din exterior“, din afara spațiului controlat de autoritatea statală românească, deși de aparență „clasică“, s-a încadrat ansamblului insurecțional. Ea era menită să creeze un *dispozitiv de acoperire* care, pe de o parte, să permită trupelor noastre să lichideze garnizoanele naziste presărate în zonele centrale și sudice ale țării, iar pe de alta să păstreze spațiul convenabil pentru ofensiva întrevăzută care urma să ducă la eliberarea părții de nord-vest a țării. Acest important element component al insurecției române este consemnat în jurnalul de război inamic în următoarea notație din ziua de 25 august 1944: „Românii nu mai permit nimănui să intre în țara lor de peste frontiere“²³⁵.

5. Validitatea măsurii luate de comandamentul nostru este reliefată de o altă componentă fundamentală a reacției strategice adoptate față de întoarcerea de arme a României de forurile naziste: *locul de prim ordin pe care l-au deținut preocuparea și tentativele lor de a intercepta și pune stăpânire pe defileele și crestele Carpaților Meridionali și porțiunii sudice a celor Occidentali, adică tocmai pe culoarele montane aflate în raza insurecției române.*

S-a desprins încă înainte ca încercarea hitleristă de a smulge forțelor noastre Brașovul și spațiul înconjurător viza cu precădere cucerirea marelui ax al trecătorii Predeal. Dar comandamentul advers aborda problema pasurilor carpatine din România pe un plan mult mai larg: „25 VIII 1944 <...> Întrucât românii ne sînt ostili trebuie să ducem tot ce avem în Ungaria și să ocupăm tre-

²³⁵ KTBSU, p. 68.

cătorile“²³⁶. La 27 august, în convorbirea de la ora 23,15 dintre generalii Guderian și Friessner, ultimul raporta, în afara unor elemente pe care le-am citat, că a luat hotărârea „să închidă defileele carpatice de ambele părți ale Buzăului, de la Ploiești pînă la Focșani“²³⁷. „28 VIII 1944 <...> La ora 15,00 comandantul superior <al grupului de armate> emite telegrafic, respectiv prin radio (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3306/44 secret de comandament), un ordin către ambele armate <a 8-a și 6-a>. în care el atrage atenția că de *menținerea poziției trecătorilor din Carpați depinde întregul front din Balcani* <subl. mea — E. B.> și dispune cu toată tăria că cele mai importante înălțimi ce surplombează trecătorile, ce urmează a fi stabilite de generalii comandanți de mari unități, trebuie organizate ca puncte de sprijin defensive circulare și apărate așa cum se procedează cu fortărețele. <...> într-o comunicare telefonică avută cu șeful direcției operații la ora 24,00 <...> șeful statului major <al grupului de armate> declară că <...> acum nu mai trebuie să nutrim nici o iluzie că trecătorile Carpaților vor putea fi în vreun fel menținute. <...> 30 VIII 1944 <...> Grupul Winkler <...> trebuie să decroșeze pînă la Cislău și să organizeze o linie de interdicție de ambele părți ale Clăbucetului—Nehoiu—Ploștina <...> 31 VIII 1944 <...> Într-o convorbire telefonică avută la ora 10,55 cu ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> șeful de stat major al armatei 6-a subliniază că nu este recomandabil să se eșaloneze forțe de ambele părți ale localității Nehoiu spre est și spre vest ca să se bareze creasta Carpaților, întrucît acestea ar fi în situația de a nu se mai putea retrage dacă inamicul ar depăși trecă-

²³⁶ Ibid. ZT. Remarcăm că și aici prin termenul Ungaria este desemnată și partea de nord-vest a României.

²³⁷ Ibid., p. 80.

toarea Oituz sau trecătoarea Predeal“²³⁸. Încă cu o zi mai înainte „În cadrul unei analize a situației discutate telefonic la ora 20,05 de ofițerul 1 din statul major <al grupului de armate> cu șeful direcției operații ofițerul 1 din statul major <...> arată că grupul de armate este tare îngrijorat ca nu cumva rusul să treacă prin trecătoarea Predeal și trecătoarea Turnu Roșu. Dacă se întâmplă așa, atunci s-a terminat cu noi de aici“²³⁹.

Jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud“ lasă să se înțeleagă doar indirect că tentativa Wehrmachtului de a lua sub control Carpații cu trecătorile sale și la vest de Intorsura Buzăului a eșuat datorită acțiunii forțelor armate române, ceea ce a reprezentat o contribuție de valoare strategică continentală adusă de țara noastră la înfrângerea hitlerismului, astfel că mai târziu, în septembrie, trupele sovietice le-au putut străbate fără lupte. Alte documente germane de epocă consemnează explicit această performanță a părții române. Astfel în raportul, pe care l-am mai citat, întocmit — în spirit ostil nouă — de șeful statului major al flotei 4-a aeriene germane se menționează că întoarcerea de arme „fusesse bine pregătită de români prin măsuri militare doar <!> în zonele hotărâtoare, la nodurile de comunicații București—Ploiești—Brașov și la trecători, exceptînd pasul Buzău <subl. mea — E. B.>“²⁴⁰. Asupra uneia din principalele ferestruiri montane din Carpații Meridionali documentul citat notează : „Motivul pentru care s-a ordonat diviziei 5-a de artilerie antiaeriană germane din Valea Prahovei să răzbată pe la Vălenii de Munte și nu pe la pasul Predeal îl constituia însemnata

²³⁸ Ibid., pp. 86, 88, 106, 109—110.

²³⁹ Ibid., p. 105.

²⁴⁰ Cit. după Hans Kissel, op. cit., p. 225.

concentrare de *forțe române* <subl. mea — E. B.> din zona Brașov (3 divizii de infanterie) și din trecătoarea Predeal însăși (o brigadă de munte întărită avînd caracter de trupe de elită)²⁴¹.

Importanța acțiunii române de a crea în cadrul bătăliei insurecționale un „cap de pod“ în sudul Transilvaniei, al Crișanei și în Banat — un nou front care să acopere de la mare distanță trecătorile și versanții Carpaților Meridionali și porțiunii sudice a celor Occidentali — este vădită și dacă o proiectăm pe ansamblul desfășurărilor militare care au avut loc atunci în spațiul român, așa cum reies ele din jurnalul de război analizat.

La 20 august aliniamentul frontului germano-sovietic trecea în nordul Moldovei și sudul Bucovinei sensibil la est de Carpații Orientali, de-a lungul dealurilor premontane, după care, cam în dreptul Pașcanilor, el se recurba în unghi drept spre est, pentru a intersecta Siretul, Prutul și ajunge la Nistru²⁴². Porțiunea premontană a dispozitivului german nu a fost la început afectată de ofensiva sovietică — aceasta a rupt apărarea germană în centrul podișului moldovenesc și pe Nistrul inferior²⁴³. Astfel, la partida zilei de 22 august, după ce se descrie situația din zona breșei realizate de sovietici de la sud-est de Pașcani pînă la Iași, pentru porțiunea nord-vestică există notația : „în restul frontului nici o schimbare“²⁴⁴. Este interesant că în notațiile zilei de 24 august jurnalul de război fixează că de la Baia (Fălticeni) spre nord-vest unicul sector unde frontul german a dat înapoi a fost cel unde s-a creat o „breșă inamică (*datorită regimentului 3 grăniceri român*) <subl. mea — E. B.> pînă la Mi-

²⁴¹ Ibid., p. 207.

²⁴² Cf. KTBSU, pp. 3—4 ; Hans Kissel, op. cit., schița nr. 1.

²⁴³ Cf. KTBSU, pp. 1—2, 13—16, 25—27.

²⁴⁴ KTBSU, p. 27.

ron“²⁴⁵. După 23—24 august, cînd au început să se acumuleze și rezultatele insurecției române, mari unități ale frontului 2 ucrainean, dezvoltînd în evantai ruptura pe la Roman și Bacău, au atins treptat Munții Tarcăului, Ciucului și ai Nemirei, în apropierea curburii Carpaților. După 25 august presiunea sovietică s-a extins parțial și asupra ariei nord-vestice a frontului german, spre Piatra Neamț, Tîrgu Neamț, Gura Humorului²⁴⁶. Pînă la 29 august, din punctul de vedere al concepției operative a comandamentului sovietic, fața Carpaților Orientali reprezenta o direcție secundară de efort. La 29 august 1944, așa cum s-a mai arătat, după ce operația Iași—Chișinău se terminase prin lichidarea forțelor germane încercuite iar pe arcu ei exterior trupele sovietice pătrunseseră mai departe decît se intenționase inițial, prin linia fortificată Focșani—Brăila dezafectată în virtutea insurecției române, a intervenit o nouă directivă a comandamentului suprem sovietic. Conform ei, dacă în sud armatele fronturilor 2 și 3 ucrainene, trecînd prin zonele unde inamicul hitlerist fusese zdrobit de trupele române, trebuiau să se desfășoare la poalele sudice ale Carpaților Meridionali pînă la Turnu Severin, s-a prevăzut ca alte forțe sovietice să pătrundă în interiorul arcului carpatic, direct de peste Carpații Orientali, spre a-i forța și deбуșa în estul Transilvaniei²⁴⁷. Dar, după cum vădesc notațiile jurnalului de război german, atît pînă la 29 august cît și după aceea (avem în vedere numai intervalul cronologic al insurecției noastre), deși trupele germane din acest segment al frontului de pe teritoriul României au trebuit să cedeze teren, au izbutit totuși să-și păstreze coeziunea, să mențină un front relativ încheșat: la extremitatea nordică pe versanții

²⁴⁵ Ibid., p. 54.

²⁴⁶ Cf. *ibid.* pp. 54, 66, 65, 76, 87, 93, 94, 97, 98.

²⁴⁷ Cf. В.А. Мацуленко, *op. cit.*, pp. 92—93.

estici ai Obcinei Mari, apoi pe versanții estici ai munților Stînișoarei, intersectați pe la mijlocul lor, după care linia frontului urma în 30—31 august traseul versanților estici ai munților Bistriței, în fața Ceahlăului și atingea munții Ciucului ²⁴⁸ — deci, în esență, *sensibil la răsărit de creasta principală a Carpaților Orientali* (trupele sovietice aveau să o depășească aici în a doua decadă a lui septembrie 1944 ²⁴⁹). Doar mai spre sud forțele sovietice au împins pe germani la trecătorile principale (Ghimeș-Palanca, Uz, Oituz) și, în ultimele zile ale lui august, le-au depășit, luptele continuînd însă în zona muntoasă de la vest de aceste defilee ²⁵⁰. Această configurație a situației strategice, proiectată pe fundalul desfășurărilor din Carpații Meridionali și Occidentali, unde insurecția română privase Wehrmachtul de trecători, scotea în evidență marea utilitate militară a crestelor montane și pasurilor. De pildă, din textul jurnalului de război german rezultă că în zilele de 27—31 august catenele muntoase propriu-zise erau puțin afectate de lupte, înfruntarea germano-sovietică desfășurîndu-se în vestul Moldovei aproape exclusiv pe trecători și în zone adiacente restrînse. În fața celor trei armate sovietice ²⁵¹ care asaltau Carpații Orientali comandamentul german, avantajat extrem în defensivă de terenul muntos, opunea forțe reduse (două divizii plus cîteva grupuri de luptă — mici înjghebări adhoc) : astfel, la 26 august se nota în jurnalul de război

²⁴⁸ Cf. KTBSU, pp. 76, 101—102, 104, 107, 108.

²⁴⁹ Cf. *История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945*, т. 4, р. 283.

²⁵⁰ Cf. KTBSU, pp. 86—87, 98, 106, 110, 108.

²⁵¹ Armata 40-a, armata 7-a de gardă și un grup hipotecanizat echivalent aproximativ cu o armată (cf. *Освободительная миссия советских вооруженных сил во второй мировой войне*, под общей редакцией и с предисловием маршала Советского Союза А.А. Гречко, Издательство политической литературы, Москва, 1971, р. 163).

că grupul de luptă care bara „trecătoarea Oituz mai are în componere doar foarte puține forțe de infanterie²⁵² și câteva tunuri antiaeriene de 8,8 cm, iar grupul Festner, care asigură la Goioasa valea Trotușului spre nord-vest, cuprinde circa 500 de oameni <...>“²⁵³. Două zile mai târziu se făcea constatarea că „la trecătoarea Ghimeș <...> grupul de acolo cuprinde doar 150 de infanteriști“²⁵⁴.

Se înțelege de aceea sensul regretului exprimat retrospectiv de comandantul grupului de armate german, Friessner, în memoriile sale postbelice, referindu-se la segmentul carpatic care a intrat în raza insurecției române, pentru că Wehrmachtul n-a reușit să pună stăpânire „pe trecătorile Carpaților Meridionali — trecătoarea Predeal, trecătoarea Turnu Roșu și trecătoarea Vulcan <...> Aceasta a fost un lucru funest, căci munții erau cei mai buni aliați ai noștri. Inamicul putea fi oprit aici cu trupe speciale relativ slabe, mult mai lesne decât în spațiul situat la nord de aceste defilee <...>“²⁵⁵. Este interesant că în chiar toiul evenimentelor, la 30 august 1944, comentatorul militar al ziarului comunist bucureștean „România Liberă“ făcea următoarea remarcă pătrunzătoare : „În planul comandamentului hitlerist Carpații erau considerați ca o barieră de netrecut, dar generalilor naziști le-a scăpat că <...> trupele românești ar putea deține trecătorile Carpaților sudici (de la Buzău pînă la Turnu Severin), ușurînd astfel trecerea forțelor sovietice în Ardeal și mai departe în cîmpiile Ungariei. În felul acesta, eventualele rezistențe pe care nemții le-ar mai putea încerca“ pe Carpații Orientali „ar putea fi întoarse prin sud <...>“²⁵⁶.

²⁵² 2 companii de pușcași (cf. KTBSU, p. 89).

²⁵³ Ibid., p. 73.

²⁵⁴ Ibid., pp. 88—89.

²⁵⁵ Generaloberst a.D. Hans Friessner, op. cit., pp. 113, 107.

²⁵⁶ România Liberă, nr. 15, an II, 30 august 1944.

De altfel, jurnalul de război analizat consemnează că în acest răstimp a mai avut loc pe teritoriul țării noastre un act al cooperării militare directe, deliberate între doi din marii aliați ai coaliției ce combătea Germania : „31 VIII 1944 <...> într-o convorbire telefonică de la ora 11,25 șeful statului major al flotei 4-a aeriene <...> aduce la cunoștință că azi au fost pierdute 60 de avioane proprii datorită unui atac aerian englez dat asupra Reghinului <...>”²⁵⁷. Deși, desigur, această gravă lovitură dată aviației germane avea un impact mai larg, prin amplasarea geografică a aerodromului de la Reghin ea reprezenta în primul rând o acțiune în profitul forțelor sovietice care asaltau Carpații Orientali.

Urmărind, așadar, arcul carpatic ca linie de gravitație a ansamblului conflagrației desfășurate atunci în spațiul țării noastre, se impune constatarea că, după primul efect distrugător pe care l-au avut asupra forțelor Wehrmachtului rupturile largi deschise de ofensiva sovietică dintre Carpații Orientali și Marea Neagră, dispozitivul strategic german a izbutit să se mențină sau reconstituie, chiar dacă dificil, pe Carpații Orientali și a explodat pur și simplu în aria insurecției române, care a amplificat notabil, de sine stătător, dezagregarea produsă Wehrmachtului de loviturile sovietice inițiate la 20 august 1944.

Acest aspect de ansamblu este relevat în felul său de jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud” într-o însemnare din 30 august : „Din zona armatei 6-a se află printr-o convorbire radio rusă interceptată că unități mai puternice ale grupului Mieth <...>, cu o valoare de circa 20 000 de oameni, se găsesc la 48 de km sud-vest Huși <...> flota 4-a aeriană <...> a aflat și ea din emisiuni rusești că șoseaua ce duce de la Bacău

²⁵⁷ KTBSU, pp. 106, 109.

la Tecuci este blocată de o grupare germană ce încearcă să răzbească la trupele proprii și că rusul întâmpină mari dificultăți din cauza trupelor germane rămase în spatele frontului său. Se pare că deplasarea principală a rusului se va efectua peste linia Galați—Focșani prin spațiul român²⁵⁸. Desigur, prezența avută — încă și în prima decadă a lui septembrie — de numeroase grupări germane ce voiau să răzbească spre vest din centrul și sudul Moldovei și pericolul pe care l-a reprezentat această înfestare teritorială pentru manevra strategică sovietică²⁵⁹ nu au constituit singura, și poate nici principala, cauză a direcției de progresiune adoptate de grosul forțelor sovietice din România — aceea care a dat „ocol“ arcului carpat. *Rămîne oricum ca un fapt cert că după 28—29 august, cu excepții nenotabile, zonele din România unde se desfășurase insurecția erau „clarificate“, inamicul hitlerist fusese compact înlăturat de aici, spațiul era propice pentru progresiunea armatelor URSS.*

6. Corelația dintre insurecție și ansamblul desfășurărilor militare din România este pusă în evidență și de repetatele notații ale jurnalului de război german asupra carburanților necesari părții naziste, în primul rând pentru aviație, blindate și motorizate. „26 VIII 1944 <...> *Situația aeriană* : Din cauza lipsei de carburanți doar slabă activitate proprie a vânătorii și cercetării. Ansamblul marilor unități ale flotei 4-a aeriene au fost rebazate în spațiul Ungariei de est²⁶⁰, după ce și-au epuizat ultimii carburanți. *Nu e posibilă aprovizionarea grupului Mieth aflat în încercuire din lipsă de carburanți* <subl. mea —

²⁵⁸ Ibid., pp. 102—103 ; cf. și p. 110.

²⁵⁹ Cf. В.А. Мануленко. op. cit., pp. 93—94.

²⁶⁰ Potrivit viziunii hitleriste este numită astfel partea de nord vest a României ce se mai afla sub ocupație fascistă în virtutea dictatului de la Viena.

E. B. >“²⁶¹. Fenomenul era semnalat încă din 24 august²⁶² și revine repetat în zilele insurecției „27 VIII 1944 <...> Cea mai mare îngrijorare o produce actualmente faptul că nu mai există deloc carburanți, nici pentru Luftwaffe, nici pentru tunurile de asalt“²⁶³. În relatarea, citată, făcută la 29 august ora 6,50 de generalul însărcinat cu misiuni speciale, respectivul, după ce raportase de coloana germană de pe Intorsură, adăuga că „aceasta nu-și continua drumul din lipsă de carburanți“²⁶⁴.

Jurnalul de război nu specifică direct corelația dintre subita secare a aprovizionării germane cu carburanți și răsturnarea politico-militară intervenită la 23 august în România și nici dintre aceasta și bulversarea întregului sistem de baze aviatice ale Luftwaffe din spațiul sud-est european. Putem doar face deducții, inclusiv din notația, citată și analizată, că la Ploiești a încetat (pentru germani) debitarea petrolului (cf. p. 79). Alte izvoare naziste au înregistrat însă explicit corelația amintită. Astfel în raportul șefului de stat major al flotei 4-a aeriene se arăta, în terminologia proprie generalului hitlerist: „Din cauza trădării române și a faptului că traficul feroviar a sistat complet la aceeași dată în întreg spațiul român <aceasta doar pentru Wehrmacht; în schimb multe trupe ale noastre au făcut în zilele insurecției deplasările pe calea ferată>, precum și datorită încercuirii de la Ploiești, a rezultat limpede încă din 24 august <subl. mea — E. B.> că stocurile de carburanți pentru zbor vor ajunge cel mult pînă în dimineața zilei de 27 august <...> Acțiunile avioanelor <...> au trebuit să fie limitate substanțial; din această cauză avioanele de transport disponibile au putut fi angajate doar în măsură foarte redusă <...>

²⁶¹ KTBSU, pp. 69, 76.

²⁶² Cf. *ibid.*, p. 62.

²⁶³ *Ibid.*, pp. 75, 93.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 96.

Ca urmare, în unele cazuri personalul din comandamentele unor unități de aviație, care venise în spațiul român fără autovehicule, a trebuit să facă pe jos deplasarea prin valea Buzăului, lăsînd pe loc întregul material. <...> *întreruperea aprovizionării le-a reușit românilor pe deplin* <subl. mea — E. B.>, un exemplu în acest sens constituindu-l paralizarea totală care a lovit în decurs de numai cîteva zile acțiunea Luftwaffe germane <...> Pe măsura consumării carburanților disponibili unitățile Luftwaffe au trebuit să fie transferate din spațiul român în Ungaria de sud-est ²⁶⁵ <...> în primele zile am dispus în ieșindul secuiesc doar de două aerodromuri (Reghin și Budac) pentru primirea tuturor unităților navigante ale flotei 4-a aeriene retrase din spațiul român. <...> Concomitent cu ultimele avioane ale unității de luptă Rudel s-au dizlocat pe calea aerului la Reghin (Ungaria de sud-est ²⁶⁶) și posturile de comandă ale flotei 4-a aeriene și corpului 1 aerian“ ²⁶⁷.

Putem socoti că deplasarea precipitată a Luftwaffe hitleriste efectuată din zonele sudice și centrale ale României în partea ei de nord-vest, ocupată de fasciști, a ușurat și masivul succes obținut de „Royal Air Force“ asupra aerodromului din Reghin, cînd practic amenajarea noii amplasări nici nu era terminată. Totodată se vedește că și prin *răsturnările produse aviației naziste de forțele insurecționale române acestea au înrîurit pe un plan mai larg desfășurările militare din cuprinsul țării noastre*, inclusiv au adus o cotă netă de contribuție la grăbirea sfîrșitului diviziilor germane încercuite de sovietici și la agravarea situației unităților Wehrmachtului din afara

²⁶⁵ Cf. nota 260.

²⁶⁶ Idem.

²⁶⁷ Cit. după Hans Kissel, op. cit., pp. 217—218, 210—211.

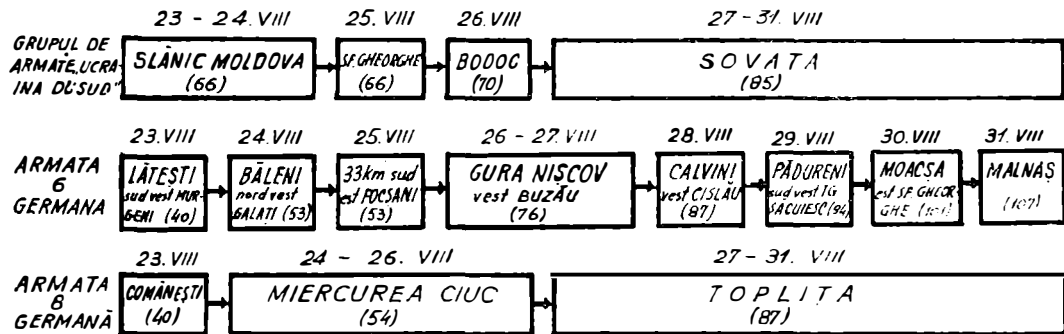
inelului încercuirii dar supuse loviturilor armatelor URSS în ultima decadă a lui august 1944.

7. În încheiere la acest capitol de preocupări, este interesant de urmărit din notațiile jurnalului de război al grupului de armate german „Ucraina de sud“ modul în care a avut loc în intervalul cronologic al insurecției române deplasarea sediilor comandamentelor („posturile de comandă“) grupului de armate și ale celor două armate subordonate (6-a și 8-a). În speță grupul de armate și-a avut comandamentul la Slănic Moldova pe 23 și 24 august ; la 25 august s-a aflat la Sf. Gheorghe ; la 26 august, la Bodoc ; de la 28 august s-a instalat la Sovata. Postul de comandă al armatei 6-a germane a „migrat“ de la Lățești — lângă Birlad (23 august) la Băleni — nord-vest Galați (la 24 august), apoi undeva la 33 km sud-est Focșani (25 august), după care la gura Nișcov în valea Buzăului (26—27 august), apoi la Calvinii — pe Întorsura Buzăului (28 august), de unde la Pădureni — pe lângă Tîrgu Secuiesc (29 august), mai departe la Moacșa — în aceeași zonă (30 august) și, în sfîrșit, la Malnaș (31 august). Tra-seul postului de comandă al armatei 8-a a fost ceva mai puțin „sacadat“ : Comănești în zona Bacău (23 august) ; Miercurea Ciucului (24—26 august) ; Toplița (de la 27 august). Pentru ușurință redăm aceasta printr-un grafic și o schiță geografică (schemele nr. 6 și 7) spre a evidenția frecvența deplasărilor, durata de staționare și, mai ales, natura lor spațială.

Rezultă astfel : a) O extrem de deasă schimbare a posturilor de comandă, reflectare, și ea, a crizei provocate aripei sudice a dispozitivului strategic nazist de operația sovietică Iași—Chișinău și de insurecția română ; aceste schimbări au afectat cel mai grav armata 6-a germană, lovită atît de sovietici cît și, după 23 august 1944, de forțele armate române. b) Dacă primul unghi de vedere

GRAFICUL

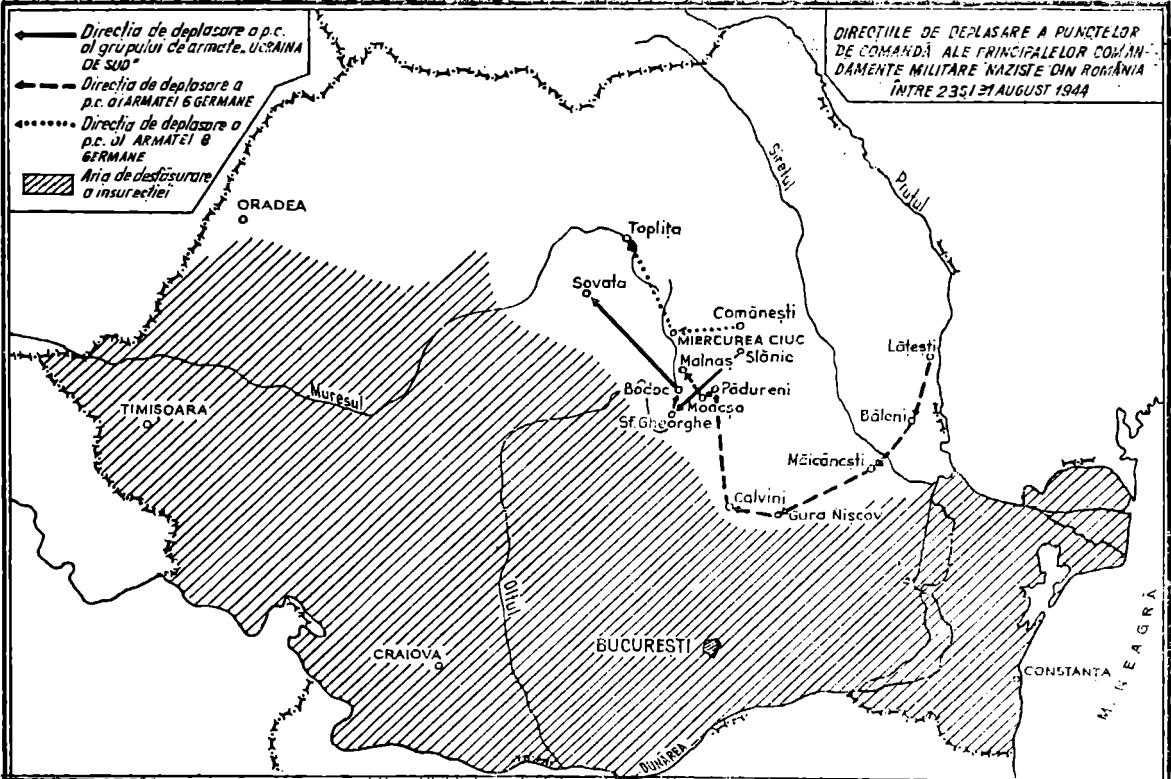
dinamicii schimbărilor de poziție a punctelor de comandă ale principalelor comandamente naziste din România între 23 și 31 august 1944 (după KTBSU)

Cifrele din dreptunghiuri scrise în paranteză sub denumirea localității reprezintă pagina din K.T.B.S.U. în care se precizează locul punctului de comandă. Săgețile din grafic marchează trecerea efectuată de la o poziție la alta de puncte de comandă, iar numărul lor indică numărul de schimbări de poziție.

- ← Direcția de deplasare a p.c. al grupului de armate „UCRAINA DE SUD”
- Direcția de deplasare a p.c. ai ARMATEI 6 GERMANE
- Direcția de deplasare a p.c. ai ARMATEI 8 GERMANE
- ▨ Aria de desfășurare a insurecției

DIRECȚIILE DE DEPLASARE A PUNCTELOR DE COMANDĂ ALE PRINCIPALELOR COMANDAMENTE MILITARE NAZISTE DIN ROMÂNIA ÎNTRU 23 și 24 AUGUST 1944

nu permite să se departajeze cît de cît cota factorilor distincți care au provocat această cavalcadă a posturilor de comandă ale eșaloanelor strategice și operative naziste din România, o imagine mai clară ne dă reprezentarea geografică : se vedește că *forurile militare germane au evitat clar aria insurecției române, considerînd, pe bună dreptate, că e un spațiu net ostil și anihilator pentru exercitarea comenzii germane.* Chiar armata 6-a, nevoită, în virtutea situației ei specifice, să treacă prin zona centrală a țării noastre, a „lins“ doar cîteva zile spațiul insurecțional român, în porțiunea marginală unde, potrivit condițiilor amintite, dispozitivul strategic român nu putea exercita deplinul control. Dar repede, în ultimele zile ale lui august, firul deplasării postului de comandă al armatei 6-a germane s-a îndepărtat și el de sfera teritorială a insurecției române.

Consecințe ale întoarcerii de arme a României asupra articulațiilor de comandament germane

1. *Încă în preajma imediată a coterii de la 23 august 1944 începeau în jurnalul de război al grupării strategice germane dispuse pe teritoriul țării noastre notații care vedeau că starea de spirit antihitleristă a poporului și armatei române afecta serios structurile militare germane din spațiul nostru.* Anume, în primele două zile ale amplei ofensive sovietice (20 și 21 august) comandamentele naziste manifestau tendința de a restabili oficial în subordonarea instanțelor germane acele puține mari unități tactice ale Wehrmachtului care fuseseră anterior formal puse sub comanda unor eșaloane române²⁶⁸, drept compensație psihologică și propagandistică pentru controlul general exercitat la nivel mai înalt de forurile militare naziste asupra trupelor române din campanie. Această tendință s-a desăvârșit la 22 august prin proclamarea oficială a trecerii armatei 6-a germane sub comanda nemijlocită a grupului de armate (pînă atunci armata 6-a formase împreună cu armata 3-a română un subgrup de

²⁶⁸ Cf. KTBSU, p. 3. Cf. asupra caracterului fictiv al acestor subordonări Hans Kissel, op. cit., p. 27.

armate, aflat nominal sub coordonarea comandantului ultimei²⁶⁹).

Totodată documentul analizat vădește tendința de a pune direct sub comandă germană acele trupe române care prezentau pentru conducerea militară nazistă un interes deosebit. Astfel iată o primă notație : „20 VIII. 1944 <...> Divizia blindată România Mare, subordonată grupului Kirchner“²⁷⁰. Totodată Wehrmachtul proceda la confiscarea materialului românesc de tehnicitate ridicată. Astfel, la 22 august grupul de armate dispunea ca „un detașament german de tancuri și tunuri de asalt, înzestrat cu tancurile diviziei 2-a blindate române, să fie dirijat din spațiul Tecuci pe direcția Vaslui“²⁷¹. Ceva mai departe urmează explicația acestei măsurii : „Detașamentul blindat Braun s-a format din 30 de tancuri și 21 de tunuri de asalt ce fuseseră destinate diviziei 2-a blindate române și fuseseră pregătite în spațiul Tecuci. Conform unui ordin emis astă-noapte prin telegraf către subgrupul de armate Wöhler și divizia 2-a blindată română (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3162/44 secret de comandament), aceste mijloace au fost preluate de comanda unui divizion blindat al diviziei 20-a blindate <germane> și de brigada 905 tunuri de asalt și puse în subordinea comandantului ultimei, maiorul Braun <...>“²⁷².

Acest eveniment, petrecut cu o zi înaintea lui 23 august, a fost receptat cum se cuvine în armata noastră. Astfel în raportul întocmit după terminarea insurecției de către comandantul trupelor motomecanizate române, generalul Gh. Rozin, se arăta : „La 22 august maiorul german Müller, de la misiunea germană, s-a prezentat la

²⁶⁹ Cf. KTBSU, p. 26.

²⁷⁰ Ibid., pp. 1, 4.

²⁷¹ Ibid., p. 26.

²⁷² Ibid., p. 31.

mine cu o telegramă primită de la comandamentul lor, prin care se cere în mod expres să se trimită spre Moldova și ultimele tancuri și tunuri de asalt rămase în țară <...> Fiind vorba de o nouă manevră a comandamentului german, pentru a ne scoate din mină (lucru ce s-a petrecut și la Tecuci cu tancurile diviziei 8-a cavalerie moto) <...>, față de atmosfera generală, am chemat la ora 19 pe comandantul centrului <de instrucție al trupelor motomecanizate, aflat la Tîrgoviște> la telefon și i-am dat ordin să întărească supravegherea ofițerilor germani și paza materialului blindat <...> Am ordonat să nu trimită nici un material blindat la gară, unde așteaptă un tren 'fulger' gata de imbarcare²⁷³.

Dincolo de deteriorarea relațiilor româno-germane, procedeul comandamentelor Wehrmachtului oglindea practica perenă a marilor puteri hegemoniste ca, îndeosebi în momente de criză, să-și despoaie „aliații“ subordonați mai mici de materialele și disponibilitățile militare mai moderne, practici care au grevat nu o dată asupra țării și armatei noastre.

Dar fenomenele de acest gen, ca și notațiile recriminatorii din jurnal de tipul „Vina principală pentru situație revine defecțiunii marilor unități române“²⁷⁴, și-au găsit pe planul organizării militare naziste o expresie culminantă după declanșarea insurecției române. Astfel la partida zilei de 24 august în jurnalul de război al grupului de armate nazist se notează : „Ies din relațiile de subordonare armata 3-a și armata 4-a române împreună cu marile unități române subordonate lor“²⁷⁵. Această constatare seacă vădea însă o adevărată dezarticulare a grupării strategice germane din România, o nouă etapă a

²⁷³ AMAN, dosarul nr. 321/3, filele 340—341.

²⁷⁴ KTBSU, p. 22.

²⁷⁵ Ibid., p. 54 ; cf. și p. 61.

crizei sale : grupul de armate „Ucraina de sud“ pierdea din compunere și din dispozitivul ei 2 din cele 4 armate (și, după cum se știe, un „pasiv“ care n-a rămas pur, căci forțele române nu numai că s-au desprins din tutela nazistă, dar s-au și adăugat activ coaliției care combătea Germania fascistă).

2. Încă în noaptea de 23 august, în convorbirea pe care a avut-o la 23,25 generalul Friessner cu Hitler, primul „raportează schimbarea intervenită în atitudinea României și faptul că preia comanda generală a tuturor forurilor militare germane din România <...> Führerul se declară de acord <...> și înștiințează că va emite o directivă în acest sens“²⁷⁶. Gravitatea situației create pentru hitleriști prin „schimbarea de atitudine a României“ este reliefată și de faptul, neobișnuit, că generalul Friessner își permisesese să ia această măsură dinainte și să o anunțe ca un ordin pe la 22,30 legației Reichului din București²⁷⁷.

Anterior, grupul de armate „Ucraina de sud“ avusese în atribuțiile sale spațiul românesc de la front pînă aproximativ pe linia Cislău—Mizil—Urziceni—Oltenița²⁷⁸. Filiera de subordonare a grupului de armate „Ucraina de sud“ debușa, după cum s-a arătat, la Înaltul comandament al armatei de uscat (OKH). Partea centrală și vestică a țării noastre fusese, din punctul de vedere al ocupanților fasciști, de resortul comandantului principal teritorial de la București, generalul Erik Hansen, iar acesta era subordonat Înaltului comandament al Wehrmachtului (OKW). Prin urmare, hotărîrea luată de Friessner și confirmată apoi repetat de instanțele superioare²⁷⁹ scotea complet România din raza OKW și o „trecea“ în sfera de compe-

²⁷⁶ Ibid., pp. 50—51.

²⁷⁷ Cf. *ibid.*, p. 50. ZT.

²⁷⁸ Cf. KTBOKW, pp. 782—783.

²⁷⁹ Cf. KTBSU, pp. 58—59.

tență a OKH. Era o nouă expresie a răsturnărilor pe care le producea precipitat întoarcerea de arme română la nivelul exercitării comenzii germane.

Schimbările de filieră s-au repercutat precipitat de sus în jos: „25 VIII 1944 <...> Comandanții fortărețelor²⁸⁰ Brăila și Focșani, ca și grupul de luptă aflat la Adjud sînt subordonați armatei 6-a, conform unei comunicări radio făcute la ora 10,45 ambelor armate (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3260/44 secret de comandament)“²⁸¹.

3. Semnificative au fost și schimbările de comandament survenite la gruparea căreia Berlinul — într-o concepție simplificatoare — i-a dat misiunea să înăbușe „lovitura de stat de la București“. Întrucît în literatura istorică de la noi și din alte părți existau neclarități sub acest aspect, am încercat acum cîțiva ani să contribui la elucidare, bazîndu-mă, însă, exclusiv pe elaborări de interpretare și surse mediate²⁸². Este de aceea interesant să vedem cum e oglindită într-un document de primă mîină, ca jurnalul de război, exercitarea comenzii grupării naziste de la nord de București.

„24 VIII 1944 <...> Comandantul superior <al grupului de armate> însărcinează cu executarea ordinului fîhrerului <de a înăbuși „puciul“> pe comandantul principal al Luftwaffeii din România, generalul de aviație Gerstenberg. Șeful statului major <al grupului de armate> comunică telefonic la ora 1,05 această însărcinare șefului de stat major al comandantului principal al Luftwaffeii din România și află cu acest prilej că generalul de aviație Gerstenberg se găsește, împreună cu ministrul

²⁸⁰ Cf. nota 177.

²⁸¹ KTBSU, pp. 65, 67—68.

²⁸² Cf. nota 143.

plenipotențiar german și cu generalul de corp de armată Hansen, în legația germană, blocată de tancuri românești. De aceea, la 1,55 se emite o telegramă (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud la nr. 3241/44 secret de comandament) în care se prescrie că dacă generalul de aviație Gerstenberg nu-și recapătă libertatea de mișcare, acțiunea va fi condusă în locul său de brigadeführerul SS²⁸³ Hofmeier. <...> La ora 4,05 dă telefon însuși generalul de corp de armată Hansen și vorbește întâi cu șeful statului major, apoi cu comandantul superior <al grupului de armate>. El arată că a fost la noul guvern român <...> Noul guvern român trebuie luat în serios. Nu trebuie să ne lăsăm pradă iluziei că este vorba de o mică clică de trădători. El are sprijinul întregului popor român și îndeosebi al întregului corp al generalilor. Generalul de corp de armată Hansen arată în continuare că el, în unitate de vederi cu ministrul plenipotențiar von Killinger, generalul de aviație Gerstenberg și ministrul Clodius²⁸⁴, nu trește convingerea că nu dispunem nicidecum de suficiente forțe pentru a pune stăpânire pe București și a înlătura noul guvern și că este de așteptat ca acțiunea să eșueze cu siguranță. De aceea el recomandă stăruitor să se renunțe la măsurile ordonate. Comandantul superior <al grupului de armate> îl întreabă dacă are libertate de mișcare și, când generalul de corp de armată Hansen dă un răspuns negativ — căci el se găsește ca și înainte în legația germană —, afirmă că va vorbi din nou cu Berlinul. La ora 4,35 șeful statului major <al grupului de

²⁸³ Cf. nota 82. În cazul dat gradul era echivalent celui de general-maior (cu o stea).

²⁸⁴ Director în Ministerul de Externe al Reichului, avînd rang de ministru plenipotențiar. Se ocupa la București de probleme economice, dar și politico-diplomatice, fiind un fel de reprezentant special, sub unele aspecte suprapus titularului legației germane (cf. și KTBOKW, pp. 758, 762, 779, 803—804).

armate> l-a solicitat pe șeful statului major al flotei 4-a aeriene să oprească mai întâi toate măsurile și să-l anunțe de aceasta pe brigadeführerul SS Hofmeier ; apoi șeful statului major <al grupului de armate> vorbește la 4,45, din însărcinarea comandantului superior <al grupului de armate>, cu locotenent-colonelul von Amsberg de la OKW, îi aduce la cunoștință convorbirea pe care a avut-o cu generalul de corp de armată Hansen <...> și roagă ca fűhrerul să decidă dacă e cazul să se mai aplice ordinul dat. Răspunsul sosește la ora 5,00 prin șeful statului major general al Wehrmachtului (Wehrmachtfűhrungsstab²⁸⁵). Acesta declară șefului de stat major <al grupului de armate> că se menține ordinul dat. Generalul de corp de armată Hansen și celelalte persoane de la București nu au libertate de decizie <...> Șeful de stat major replică că în acest caz se va încerca să se aplice lovitura prevăzută. La ora 5,10 șeful de stat major <al grupului de armate> anunță în acest sens pe generalul de aviație Gerstenberg și-i dă ordin să declanșeze imediat acțiunea. Generalul de aviație Gerstenberg, care fusese eliberat de români ca să oprească măsurile germane contra Bucureștilor, se găsește în tabăra de pădure de lângă București și, potrivit unei comunicări făcute la 4,55 șefului de stat major <al grupului de armate> de către șeful statului major al flotei 4-a aeriene, Gerstenberg este de părere că noul guvern român reprezintă doar o mică clică, careia 'ii tremură pantalonii', și că în împrejurimile Bucureștilor se află doar o foarte subțire perdea de trupe române"²⁸⁶. Cîteva ore mai tîrziu, cînd bătălia Bucureștilor era în toi, sosește un nou ordin al OKW (cel de la 9,55), analizat în alt context ; el conținea însă și prescripția că „generalul

²⁸⁵ Cf. nota 118. Era vorba de generalul de armată Alfred Jodl (cf. KTBOOKW, p. 1870).

²⁸⁶ KTBSU, pp. 52, 55—57. ZTp.

german de pe lângă Înaltul comandament al forțelor armate române <generalul Hansen>este însărcinat să doboare puciul de la București <...>“²⁸⁷. Pentru a încheia, s-a mai citat că la partida zilei de 27 august în jurnalul de război este notat că la comanda grupării hitleriste de la București a trecut generalul-locotenent de aviație Stahel²⁸⁸.

Aceste relativ abundente relatări permit următoarele concluzii, inclusiv comparînd cu cele trase anterior la noi pe baza exclusivă a literaturii istorice străine de interpretare :

a) Dacă înainte s-a considerat că în scurtul ei timp de ființare gruparea germană de trupe de la București din august 1944 a avut succesiv la comandă trei titulari, jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ ne obligă să adăugăm unul. Deci 4 generali — „ca-reul“ Hansen, Hofmeier, Gerstenberg, Stahel.

b) Succesiunea lor, care în reconstituirile anterioare părea clară și liniară (Hansen, Gerstenberg, Stahel), pune noi semne de întrebare în lumina consemnărilor documentului analizat. Potrivit lui, deci, de la început *grupul de armate* l-a numit în funcție pe generalul Gerstenberg, după care a urmat generalul SS Hofmeier, după care a preluat efectiv comanda Gerstenberg. Dar la 24 august ora 9,55 Berlinul îl desemnează pe generalul Hansen, fără ca jurnalul de război să menționeze apoi explicit cum și de ce totuși conducerea grupării naziste de represalii a rămas în mîna lui Gerstenberg. Însă această succesiune (Gerstenberg—Hofmeier—Gerstenberg—Hansen—

²⁸⁷ Ibid., p. 59.

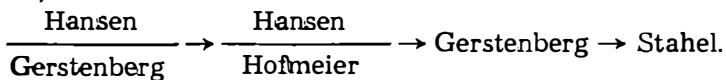
²⁸⁸ Cf. p. 71. În fapt Stahel preluase comanda din dimineața de 26 august, adus cu avionul de la Varșovia, unde conducea ca specialist trupele din interiorul orașului ce masacrau pe patrioții polonezi (cf. raportul Schulz, reprodus în Hans Kissel, op. cit., p. 203).

Gerstenberg) este contrazisă de jurnalul de război al comandamentului suprem (OKW). Într-adevăr, în acesta prima notație asupra constituirii grupării strategice germane de la București îl indică drept comandant pe generalul Erik Hansen : „*Generalul german șef de la București a primit însărcinarea de a doborî puciul de la București <...> El a raportat la 24 VIII ora 4,15 că pregătirile necesitate de executarea ordinului fűhrerului au fost efectuate pe cît stă în putință*“²⁸⁹. Se poate face presupunerea că jurnalul de război al comandamentului suprem, în mod firesc mai rezumativ, nu a înregistrat toate schimbările și, departe de situația de pe „teren“ din România, a consemnat doar ce se ordona și se știa la Berlin. Totuși, ni se pare mai plauzibil altceva : Înaltul comandament al Wehrmachtului a fixat în documente și el o realitate — anume că Berlinul a mandatat de la început cu comanda grupării naziste ațintite asupra capitalei României pe generalul Hansen și că acesta a recepționat însărcinarea încă în cursul serii de 23 august sau oricum înainte de miezul nopții. Dată fiind filiera de comandament (Hansen aparținuse pînă atunci de OKW și nu de grupul de armate de la Slănic Moldova), exista această posibilitate, Berlinul avînd și legături directe cu legația germană și cu comandamentul lui Hansen din București. *Independent de măsura menționată*, comandamentul local de la Slănic Moldova a numit în aceeași funcție, aproximativ concomitent, pe generalul de aviație Gerstenberg, numire care a rămas valabilă în virtutea împrejurărilor de la fața locului.

Pot exista deci două unghiuri de considerare a acestei succesiuni de comandanți : unul al situației „scriptice“, altul al exercitării efective. Primul ne conduce la con-

²⁸⁹ KTBOKW, p. 805.

cluzia că în unele momente gruparea strategică germană de la București avea concomitent doi comandanți (comandamentul suprem numise o persoană, iar grupul de armate, alta). Formula ar fi deci :

Situația efectivă ne dă altă succesiune, cea mai de luat în considerare : Hansen—Hofmeier—Gerstenberg—Stahel.

c) Privitor la preferința acordată lui Gerstenberg față de Hansen, în reconstituirea anterioară expusă în „Magazin istoric“ presupuneam că aceasta a avut loc exclusiv din motive de orientare politico-militară : forurile politice și militare hitleriste de conducere nu au agreat aprecierile realiste, dar neplăcute pentru ele, făcute de generalul de cavalerie de la București, care a perceput pe loc caracterul de masă, popular al insurecției române și unitatea armatei române cu noul regim insurecțional. Cele comunicate de generalul Jodl la 5 dimineața generalului Friessner confirmă această supoziție (cf. ante p. 27). Totuși, faptul că cinci ore mai târziu Hansen era din nou comunicat de OKW drept diriguitor al acțiunii militare germane de la București, precum și notațiile jurnalului de război al OKW determină să nu considerăm „defetismul“ lui Hansen, imputat de superiorii săi, drept singura cauză a înlocuirii sale. Sînt de reținut și alte motive, și anume că, întrucît majoritatea forțelor cu care se executa controlovitura nazistă erau ale Luftwaffe, a apărut, poate, firesc ca în fruntea grupării respective să fie cel care avusese și avea în subordine aeronautica Reichului din interiorul României. Adăugăm motivul pragmatic că, printr-un cuvînt de onoare fals, Gerstenberg reușise să se facă disponibil, spre deosebire de Hansen, blocat în clădirea legației.

Oricum, textul jurnalului de război al grupului de armate „Ucraina de sud“ mai ridică o dilemă la care se poate da doar un răspuns rezervat : seara, de la legație, încercînd să convingă pe cei de la Slănic Moldova să renunțe la contralovitură, Hansen afirma (cf. pp. 129—130) că vederile sale asupra situației sînt împărtășite și de Gerstenberg. Cîteva ore mai tîrziu acesta din urmă comunica la grupul de armate vechile sale aprecieri²⁹⁰ — triumfaliste, dar absolut irealiste. În acest caz fie că, spre a produce impresie la Slănic Moldova, Hansen a invocat neîntemeiat acordul lui Gerstenberg, fie că acesta din urmă, în atmosfera de nervozitate și deprimare ce se instalase la legația Reichului, și-a ascuns adevăratele sale păreri²⁹¹.

În sfîrșit, jurnalul de război analizat nu dă nici o motivare pentru destituirea de fapt a lui Gerstenberg și numirea noului titular — generalul-locotenent de aviație Rainer Stahel. Mi se pare valabilă aprecierea făcută anterior (în articolul citat din „Magazin istoric“) că în cauză a fost eșecul net suferit de Gerstenberg în tentativa sa lăudăroasă de a „pune capăt“ „în doi timpi și trei mișcări“ insurecției declanșate la București.

d) *Rămîne de asemenea valabilă constatarea că această cascadă de comandanți ai grupării naziste de la București — 4 în 4 zile, dintre care 2 au fost titulari doar pentru cîteva ore — vădea și ea criza provocată de insurecția română la diverse nivele ale exercitării comenzii în Wehrmachtul fascist.*

²⁹⁰ După cum relatează în amintirile sale generalul Friessner, în mod vădit ca să se departajeze de răspunderea înfrîngerii suferite de Wehrmacht în bătălia Bucureștilor, generalul Gerstenberg i-ar fi afirmat lăudăros încă la 1 august 1944 că „în caz de tulburări va fi suficientă o singură (!) <adnotația lui Friessner> baterie germană de tunuri antiaeriene pentru a înăbuși orice puci la București“ (Hans Friessner, op. cit., p. 52).

²⁹¹ Cf. și Hans Kissel, op. cit., p. 109.

4. Deplasările și dereglările de comandament produse Wehrmachtului de insurecție au avut o rază ce a depășit net teritoriul României. În acest sens sînt interesante însemnările jurnalului de război al grupului de armate referitoare la „Teatrul de război Sudest” — comandament strategic german cu sediul la Belgrad, care avea în subordine trupele germane-fasciste de ocupație din Balcani, cu excepția României (Iugoslavia, Albania, Grecia, Bulgaria) și era articulat din două grupuri de armate („F”, amplasat în partea nordică, și „E”, amplasat în sudul ariei)²⁹². „Teatrul de război Sudest” era subordonat OKW, în timp ce grupul de armate „Ucraina de sud”, după cum s-a arătat, depindea de OKH.

În mod simptomatic, comandamentul strategic nazist din Balcani a fost *primul* for *exterior* cu care a luat legătură grupul de armate de la Slănic Moldova după ce s-a aflat acolo de răsturnarea de la București în seara de 23 august 1944: „Șeful de stat major <al grupului de armate> informează telefonic la ora 23,20 despre evenimentele din România pe șeful statului major al teatrului de război Sudest <...>”²⁹³. A doua zi, la ora 11,50, generalul Grolman solicită direcției operații a OKH „să se expedieze urgent spre București prin transport aeroforțe de infanterie, îndeosebi din raza comandantului superior al teatrului de război Sudest”²⁹⁴. Însă încă înainte cu două ore, în ordinul OKW analizat sub alt aspect, se prevedea că „în spațiul Niș — Belgrad comandantul superior al teatrului de război Sudest pune în stare de luptă o grupare de forțe compusă din batalionul 4 din regimentul Brandenburg, compania 468 blindată de cercetare și di-

²⁹² Cf. KTBOKW, pp. 610—612 ; Earl Ziemke. *op. cit.*, pp. 365—368.

²⁹³ KTBSU, p. 50. ZT.

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 58. ZT.

vizionul 2 din brigada 201 tunuri de asalt²⁹⁵. S-a menționat în capitolul IV că a sosit pe teatrul de bătălie de la București doar un batalion din divizia de represiune Brandenburg²⁹⁶. Conjunția dintre insurecția română și ofensiva sovietică a determinat ca subunitățile speciale germane aduse ulterior (după 26 august) pe calea aerului din Iugoslavia ocupată să fie dirijate întâi la Mizil și ulterior la Reghin²⁹⁷, deci pînă la urmă în afara ariei insurecției române.

Dar „livrarea” acestui grup de forțe nu era singura formă în care comandamentul strategic nazist din Balcani era implicat de insurecție în evenimentele din România, unde nu i se prevăzuseră anterior misiuni.

În mod expres jurnalul de război al grupului de armate „Ucraina de sud” mai cuprinde doar o singură mențiune, și anume comunicarea făcută la 26 august ora 11,00 șefului de stat major al grupului de armate „Ucraina de sud” : „Comandamentul superior al teatrului de război Sudest va încerca să mențină capetele de pod de peste Dunăre”²⁹⁸. Alte însemnări care să întregescă sau să reflecte cum s-a materializat această sumară înregistrare nu se mai găsesc în documentul analizat, probabil ca urmare a faptului că, în afara focarelor de bătălie de la București, Ploiești și Brașov, *grupul de armate n-a izbutit în succesiunea rapidă a insurecției române să cunoască măcar situația din zonele de vest și sud-vest ale României, necum să dea urmare ordinului Berlinului de a prelua sub control aceste spații*. Dar compulsarea altor izvoare ne permite să avem o imagine mai cuprinzătoare. Rapoartele întocmite de comandamente române de diverse nivele au consemnat numeroase lupte punctiforme cu forțe hitleriste

²⁹⁵ Ibid., p. 59.

²⁹⁶ Cf. nota 122.

²⁹⁷ Cf. KTBSU, pp. 79, 90—91, 104.

²⁹⁸ Ibid., p. 74.

debușate de peste Dunăre, din Bulgaria și Iugoslavia, îndeosebi în porturile Giurgiu, Zimnicea, Calafat, Orșova, Baziaș, confruntări soldate cu respingerea generală a invadatorului nazist²⁹⁹. Înregistrarea jurnalului de război inamic ne permite să înțelegem că această ghirlandă de ciocniri de-a lungul Dunării românești n-a fost compusă din elemente izolate, răzlețe, ci decurgea dintr-un plan de anvergură înjghebat febril de forurile politice și militare supreme naziste. În acest sens, autorul american E. Ziemke, care a avut la dispoziție documente exhaustive ale Wehrmachtului, arată că, *pentru a resubjuga România, Berlinul prevăzuse ca forțele teatrului de război Sudest să execute o lovitură spre est care să vină în întâmpinarea operației antiinsurecționale executate dinspre nord-est spre sud-vest de grupul de armate „Ucraina de sud”*. Cele două grupări strategice germane urmau să facă joncțiunea pe extremitatea sud-vestică a Carpaților Meridionali³⁰⁰. *Eșecul brațului vestic al foarfecelui cu care comandamentul suprem hitlerist voia să secționeze România s-a datorat desigur și puternicei angajări la care erau supuse în acea vreme forțele Wehrmachtului din Balcani de către armatele de eliberare și detașamentele de partizani iugoslavi, albanezi și greci.*

Autorul vestgerman Andreas Hillgruber notează un detaliu al modalității militare în care comandamentul german-fascist intenționa să realizeze pătrunderea ce s-ar fi operat terestru și dinspre vest împotriva României insurecționale: *„Acțiunea de despovărare <a grupului de armate „Ucraina de sud”> începută din spațiul Belgrad pe direcția est de un grup de forțe (îndeosebi brigada 92*

²⁹⁹ Cf. AMAN, dosarul nr. 948/1180, filele 218, 263, 270; dosarul nr. 524/56, filele 4, 7, 16; dosarul nr. 948/1181, filele 175, 185, 193, 197, 203—204, 210, 212.

³⁰⁰ Cf. Earl Ziemke, op. cit., p. 355.

de infanterie) comandat de generalul Batzing, de ambele părți ale Dunării, nu și-a atins țelul <...> Marile unități participante au trebuit în cele din urmă să procedeze la o retragere spre Belgrad“³⁰¹.

La rîndul ei insurecția română a favorizat considerabil eforturile forțelor antihitleriste din Balcani care combăteau curajos marile unități ale comandamentului nazist al „teatrului de război Sudest“, a generat și pentru această grupare strategică factori dezagreganți. Este semnificativă în acest sens o relatare conținută în jurnalul de război al OKW : „La 22 august, cînd comandantul superior al teatrului de război Sudest <feldmareșalul von Weichs> și ministrul plenipotențiar Neubacher au rămas la cartierul general al fîhrerului ca să mai aibă unele convorbiri <...>, era pregătită complet o nouă directivă pentru conducerea luptei armate în spațiul Sudest <...> Dar ea n-a mai fost semnată, deoarece răsturnarea care a avut loc a doua zi în România a creat o situație cu totul nouă <subl. mea — E. B.>“³⁰².

5. Revenim la grupul de armate „Ucraina de sud“, afectat cel mai direct de întoarcerea de arme a României, pentru a urmări o chestiune de ansamblu. În intervalul 23—31 august comandamentul hitlerist din România a schimbat de două ori „liniile de despărțire“³⁰³ dintre armatele componente : La 23 august, cu cîteva ore înainte de a se afla de insurecție, s-a fixat o nouă departajare a zo-

³⁰¹ Andreas Hillgruber, op. cit., p. 347.

³⁰² KTBOOKW, pp. 680—681.

³⁰³ În arta militară clasică comandamentul superior, pentru organizarea corectă a cooperării între eșaloanele subordonate, le definește periodic „linii de despărțire“, trasate teoretic începînd din spațiul ocupat de inamic și, tăind frontul, pînă în adîncimea proprie. Desigur, atunci cînd se prevede înaintare linia de despărțire este trasată mai lung în teritoriul ocupat de inamic și invers pentru defensivă.

nelor armatelor 6-a și 8-a germane pe direcțiile : marginea est Iași—Vaslui (armata 6-a) — Căbești (armata 6-a) — Odobești (armata 6-a)³⁰⁴. Dar la numai câteva zile (29 august), de această dată și sub înfrurirea netă a insurecției, se dau ca linii de despărțire : Zalău (armata 6-a) — Tg. Lăpuș (armata 6-a) — Beclean (armata 6-a) — Bistrița (armata 8-a) — Rușii de Munți (armata 8-a) — 15 km nord-est Praid — Bicsad (armata 8-a) — Zăbala (armata 8-a) — Rîmnicu Sărat (armata 6-a)³⁰⁵. Confruntînd pe hartă constatăm : inițial (la 20 august) frontul nazist din România era orientat în esență spre nord (avem în vedere o rezultantă a inevitabilelor zigzaguri)³⁰⁶ ; în acest cadru armata 6-a avea spatele cam pe Dunărea maritimă, iar culoarul Focșani—Dunăre, și deci sudul României, revenea în cea mai mare parte armatei 8-a. La 23 august a avut loc o ușoară recurbare în sensul mersului acelor de ceașornic : acum în adîncimea frontului german spațiul dintre cotul Carpaților și cel al Dunării a fost împărțit între cele două armate germane. La 29 august această recurbare a fost precipitată ca la acele unui ceas reprezentat cu acceleratorul în film, în afara faptului că localitățile desemnate drept puncte ale acestei linii de despărțire se află în cu totul altă zonă a României (în majoritate în nordul Transilvaniei ocupat atunci de fasciști). Practic s-a produs o răsturnare a direcției de orientare a frontului hitlerist : după insurecție rezultanta sa era inversă celei de la 20 august — el era orientat spre sud, spre zonele României de unde eliminarea prezenței fasciste străine era pe cale de desăvîrșire prin acțiunea forțelor române. Acest proces ne aduce aminte de formula care s-a folosit de

³⁰⁴ Cf. KTBSU, pp. 41, 44.

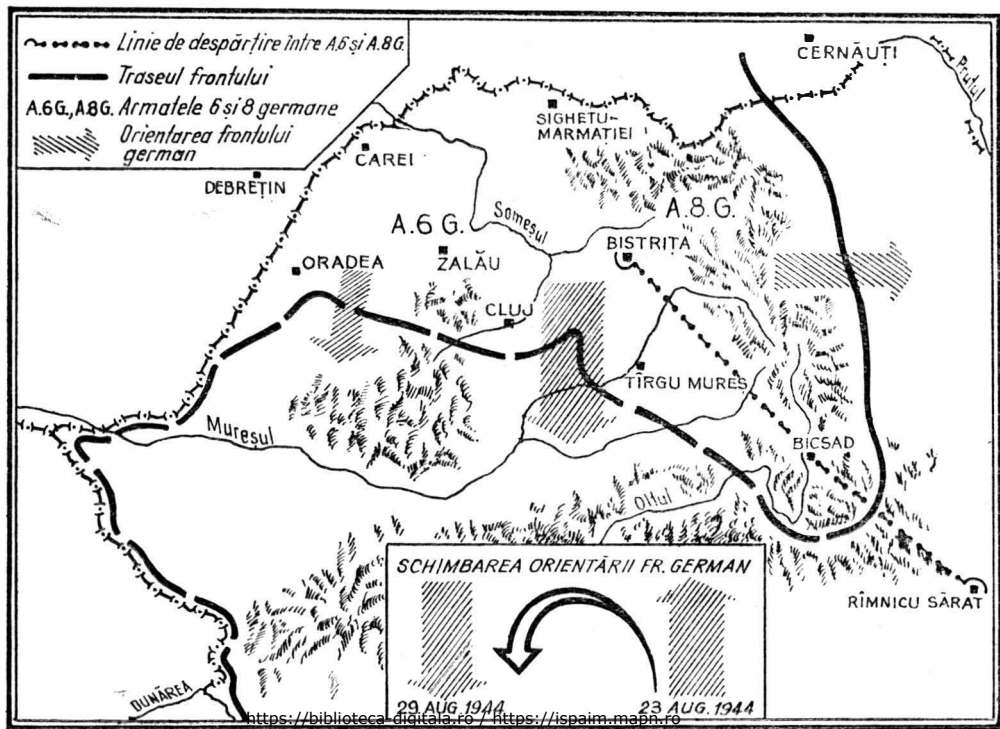
³⁰⁵ Cf. *ibid.*, pp. 95, 99.

³⁰⁶ Cf. Hans Kissel, *op. cit.*, schițele nr. 1 și 2.

23 AUGUST 1944

29 AUGUST 1944

multe ori la noi încă imediat după august 1944 pentru a desemna atitudinea adoptată de armata română cînd a pășit la ostilități contra Wehrmachtului fascist : „întoarcere la 180 de grade“. Iată că expresia este valabilă nu numai la figurat, ci a avut și o semnificație materială, geografică — *insurecția a fost aceea care a determinat o întoarcere de sens a frontului german din această parte a sudestului Europei* (schemele nr. 8 și 9 încearcă să sintetizeze vizual acest efect dezarticulant avut de întoarcerea de arme a României asupra structurilor de comandă ale grupării strategice germane-fasciste din țara noastră).

Întoarcerea de front a României și situația politico-militară din unele teritorii vecine

Notațiile jurnalului de război al grupului de armate german „Ucraina de sud“ făcute asupra desfășurărilor din România, dominate de cotitura ei politico-militară, sînt interferate cu unele știri și considerații privind țări vecine și armate ale lor.

Date foarte sumare acoperă consecințele pe care le-a avut asupra Bulgariei răsturnarea intervenită în România. Prima notație de acest gen intervine la partida zilei de 25 august 1944: „Ora 1,25 — Telegramă a grupului de armate către misiunea militară <germană> din Bulgaria cuprinzînd o informare asupra situației din România <...>“³⁰⁷. O a doua și ultimă referire are loc la rubrica 26 august: „Soldații germani care vin de peste frontiera româno-bulgară sînt dezarmați de bulgari, după cum îl informează telefonic la ora 11,00 pe șeful de stat major <al grupului de armate> ofițerul 1 din statul major al comandamentului teatrului de război Sudest. Bulgarii mai întreprind și alte acte neamicale“³⁰⁸. Aceste fenomene prevesteau, desigur, desprin-

³⁰⁷ KTBSU, p. 68.

³⁰⁸ Ibid., p. 74.

derea Bulgariei din coaliția fascistă, care avea să se efectueze peste vreo două săptămîni, favorizată de contextul general politico-strategic determinat de amplele succese sovietice, de grava înfrîngere provocată Wehrmachtului la nord de Dunăre de către insurecția română, de faptul că în Bulgaria nu se găseau decît cîteva mii de militari germani³⁰⁹. Totuși și în acest domeniu consemnările jurnalului de război inamic reflectă într-o foarte mică măsură și unilateral evenimentele relativ complexe care au avut loc la frontiera sudică a României în cursul insurecției. Reconstituirea lor cere compulsarea documentelor de epocă românești cu alte fonduri de arhivă străine (în ce privește cele naziste, îndeosebi jurnalul teatrului de război Sudest și actele comandamentului suprem naval german).

Însă relativ numeroase însemnări vizează Ungaria hor-tistă : Încă în convorbirea telefonică avută *puțin după miezul nopții de 23 spre 24 august* de către șeful statului major al grupului de armate cu șeful direcției operații a comandamentului suprem, în care s-a discutat intenția germană de a dezarma armata română, primul a întrebat dacă pentru aceasta „n-ar putea fi detașate forțe din Ungaria. Șeful direcției operații răspunde negativ, pe motiv că și de acolo sosesc știri neprielnice“³¹⁰. Remarcăm că, în afara vreunui temei real, răspunsul generalului W. Wenck putea fi și continuarea unei anumite aprecieri oficiale care își făcuse loc la cele mai înalte nivele ale Reichului datorită părerilor susținute intens de Hitler. Într-adevăr, după cît rezultă din stenogramele păstrate ale analizelor zilnice ale situației făcute la cartierul său general, dictatorul credea ferm că Ungaria va fi cea mai probabil prima care se va desprinde de Germania nazistă și, în subsi-

³⁰⁹ Cf. KTBOOKW, p. 716.

³¹⁰ KTBSU, p. 60.

diar, Bulgaria și nu manifesta vreo îngrijorare în ce privește România³¹¹. De aici a rezultat și o anumită dispunere de forțe și mijloace menită să înlăture în față orice materializare a acestei eventualități. După cât reiese, un prim moment nici sub șocul insurecției române cei din forurile militare supreme ale Reichului nu s-au putut desprinde de aprecierea nerealistă care le fusese inculcată. Dar repede realitățile aveau să schimbe convingerile celor de la Berlin și din eșaloanele subordonate.

Celelalte principale pasaje din jurnalul de război al grupului de armate german din România privind atitudinea Ungariei oficiale relevă aceasta: „24 VIII 1944 <...> Ținând seama că rusul se apropie de intrările Carpaților, grupul de armate roagă, printr-o telegramă expediată la ora 22,45 <...>, pe generalul german împunternicit pe lângă Înaltul comandament al forțelor armate ungare să arate ungușilor că este necesar să pregătească gata de defensivă corpul 9 de armată ungar și că este de dorit să procedeze la dezarmarea unităților române care ar fi refulate pe teritoriul ungar³¹² 313. Cînd s-a analizat problema trecătorilor (cf. pp. 110 și urm.), a reieșit că jurnalul de război inamic consemnează crescendo noua orientare a instanțelor militare naziste care începeau să ia în considerare Ungaria și spațiile ocupate de ea ca refugiu pentru Wehrmachtul hitlerist izgonit din România de ofensiva sovietică și de insurecția noastră, ca bază pentru refacerea dispozitivului strategic german din această parte a Europei³¹⁴.

³¹¹ *Hitler parle à ses généraux — Comptes rendus sténographiques des rapports journaliers du G.Q. du Führer 1942—1945 Présentation de Helmut Heiber, Editions Albin Michel, Paris, 1964, pp. 236, 256.*

³¹² Cf. nota 260.

³¹³ KTBSU, p. 64.

³¹⁴ Cf. *ibid.*, p. 68.

„26 VIII 1944 <...> Ora 5,10 — Telegramă către grupul de armate a generalului german împuternicit în Ungaria prin care se face cunoscut că autoritățile ungare doresc ca ținuturile României de la nord de Carpați <...> să fie ocupate de trupe germane (Gr. de arm. Ucraina de sud Ia nr. 3278 secret de comandament). <...> 27 VIII 1944 <...> După-amiază își face vizita de prezentare la comandantul superior <al grupului de armate> feldmareșalul-locotenent ³¹⁵ Verres, comandant al corpului 9 de armată ungar, care urmează să devină comandant superior al armatei 2-a ungare. În cadrul vizitei feldmareșalul-locotenent Verres îl informează pe comandantul superior <al grupului de armate german „Ucraina de sud“> asupra situației de pe front și subliniază cu acest prilej că este necesar ca forțele ungare ce vor fi angajate pe front să fie repartizate între diversele trecători. *Feldmareșalul-locotenent Verres declară că, deși n-a căpătat vreun ordin de sus, el se consideră subordonat comandantului superior al grupului de armate <german> — <subl. mea — E. B.>*³¹⁶. Atitudine radical opusă aceleia pe care o luase cu trei zile înainte armata română, inclusiv întregul ei corp de generali. Forurile naziste, care tocmai își văzuseră articularea de comandament disociată prin întoarcerea de arme a României, au agreat, desigur, oferta făcută de șefii militari hortiști, ceea ce își găsea reflec-tarea într-o altă notație din aceeași zi: „Capătă acum importanță angajarea forțelor ungare, asupra desfășurării cărora furnizează informații mai detaliate generalul împuternicit pentru Ungaria al Wehrmachtului german, printr-o telegramă primită în cursul nopții <...> După ce, în convorbirea avută azi cu comandantul su-

³¹⁵ Textual : Feldmarschall-Leutnant.

³¹⁶ KTBSU, pp. 69, 74, 75, 77.

perior <al grupului de armate> feldmareșalul-locotenent Verres a declarat că el se consideră personal în subordine <a grupului de armate german>, grupul de armate solicită direcției operații printr-o telegramă de la ora 22,15 să-i fie subordonate armata 2-a ungară, în curs de constituire, compusă din corpul 2 de armată ungar și corpul 9 de armată ungar, precum și comandantul principal al zonei operaționale de spate Ungaria de est ³¹⁷ <...>“ ³¹⁸. Sanționarea acestei cereri era relatată la partida zilei de 29 august : „Armata 2-a ungară, în curs de constituire, ca și comandantul principal al zonei operaționale de spate Ungaria de est ³¹⁹ se subordonează grupului de armate <„Ucraina de sud“>“ ³²⁰.

Această încadrare a forțelor ungare în dispozitivul hitlerist din România începuse să se materializeze cu anticipație. Iată ce rezultă în acest sens dintr-o altă notație de la 27 august : „Șeful de stat major <al grupului de armate> ordonă <...> șefului statului major al armatei 8-a să procedeze la toate măsurile imaginabile ca să refuleze iar pe rușii pătrunși la trecătoarea Oituz și în zona adiacentă de la nord și să angajeze acolo *cele două brigăzi de munte ungare* <subl. mea — E.B.> <...>“ ³²¹. La situația zilei de 30 august se menționează că acțiunea împotriva sovieticilor în spațiul est Tușnad „grupul de luptă Bodo (Ungaria)“ ³²².

O altă consemnare din ziua de 29 august ridică un aspect nu mai puțin semnificativ : „La capitolul dispozitivului viitor șeful statului major al armatei 8-a propune în cursul unei convorbiri telefonice avute la ora 23,20

³¹⁷ Cf. nota 260.

³¹⁸ KTBSU, p. 83.

³¹⁹ Cf. nota 260.

³²⁰ KTBSU, p. 99.

³²¹ Ibid., p. 82.

³²² Ibid., p. 101.

cu șeful de stat major <al grupului de armate> ca aripa dreaptă a armatei să se afle sub autoritatea exclusivă a corpului 52 blindat german pînă la Ghimeș-Palanca, apoi să urmeze corpul 9 de armată ungar pînă la Piatra Neamț <subl. mea — E. B.>, iar în continuare să exercite comanda exclusiv corpul 17 de armată <german>“³²³. Pînă la sfîrșitul insurecției nu se mai găsesc în jurnalul de război date care să arate dacă și cum s-a îndeplinit această prescripție făcută unor trupe ungare de a pătrunde în Moldova. Dar, depășind intervalul cronologic dat, există repetate notații care atestă că în septembrie-octombrie mari unități și unități hortiste au acționat în cooperare cu trupele hitleriste și în zone extracarpătice ale țării noastre, sudul Bucovinei, unde forțele fasciste au izbutit să se mențină pînă în octombrie 1944. Astfel divizia 27-a de infanterie de rezervă ungară este semnalată la 18 septembrie în zona Vatra Dornei³²⁴; la 22 septembrie brigada 9-a grăniceri ungară la Cîrlibaba³²⁵; la 23 septembrie, aceeași mare unitate hortistă³²⁶; la 24 septembrie brigada 9-a grăniceri ungară-fascistă lupta în zona Șaru Dornei—Dorna Cîndrenilor³²⁷; la 25 septembrie din nou divizia 27-a hortistă, la Iacobeni³²⁸; la 26 septembrie brigada 9-a grăniceri ungară la trecătorile spre Maramureș³²⁹; la 2 octombrie aceeași mare unitate la sud-vest de Cîrlibaba³³⁰ etc. Așadar, dacă pînă acum reconstituirile istorice de la noi și din alte părți au semnalat că forțele hortiste, ocupante din 1940 în nord-vestul României, au participat la atacarea sudului Transilvaniei (în septembrie

³²³ Ibid., p. 98.

³²⁴ Cf. KTBSU2, p. 106.

³²⁵ Cf. ibid., pp. 134, 135.

³²⁶ Cf. ibid., pp. 146, 147—148.

³²⁷ Cf. ibid., p. 157.

³²⁸ Cf. ibid., p. 168.

³²⁹ Cf. ibid., pp. 178, 180.

³³⁰ Cf. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine 1. — 12.10.1944*, Band 4, Teil 3, p. 14.

1944), rezultă însă că, după ce România a intrat în războiul antifascist, mari unități ungare fasciste au invadat și zone de la est de Carpații Orientali, în partea de nord-est a României.

Dar alături de aceste aspecte partea nazistă înregistra și inevitabilul revers : „28 VIII 1944 <...> Un al doilea punct nevralgic este trecătoarea Ghimeș. Ofițerul 1 din statul major al armatei 8-a regretă că ungurii n-au intrat în front acolo. <...> 31 VIII 1944 <...> forțe inamice au dat peste cap siguranțele ungare la Lunca de Sud <...> într-o convorbire telefonică de la ora 19,10 dintre comandantul superior al armatei 8-a și comandantul superior <al grupului de armate> primul <...> exprimă părerea că angajarea unui corp ungar nu va face decât să îngreueze conducerea luptei, de vreme ce ungurii fug imediat ce sînt supuși atacurilor rusești“³³¹.

Dar acestea sînt oarecum aspecte episodice. Marile fricțiuni interveneau pe alt plan : „27 VIII 1944 <...> la ora 23,15, printr-o telegramă adresată armatei 8-a <germane> și corpului 9 de armată ungar (vezi anexa Gr. de arm. Ucraina de sud la nr. 3285/44 secret de comandament) <...>, grupul de armate dispune ca, pînă la clarificarea relațiilor de comandament, trupele ungare angajate pe front să se subordoneze grupurilor de luptă germane de la fața locului, pe baza acordului nemijlocit ce va interveni între armată <8-a> și corpul 9 de armată ungar. Rămîne o problemă deschisă cum se va reglementa ulterior articularea de comandament. După cum raportează telefonic șeful statului major al armatei 8-a la ora 11,30, feldmaresalul-locotenent Verres a atras atenția că în porțiunea nordică a frontului grupului de armate trebuie să exercite comanda armata 2-a ungară, iar în

³³¹ KTBSU, pp. 86, 89, 106, 111.

porțiunea sudică armata 8-a <germană>. Dar armata 8-a nu este de acord cu aceasta. Ea este de părere că trebuie să exercite nemijlocit comanda și la nord, căci acolo se află divizii germane, și cel mult se poate pune problema constituirii unui subgrup de armate. Șeful de stat major <al grupului de armate> afirmă că este de aceeași părere în privința constituirii unui subgrup de armate. Însă i se pare mai just ca la nord să exercite comanda ungerii, iar la sud noi. În cadrul unei convorbiri telefonice care a avut loc la 12,05 șeful statului major al armatei 8-a revine asupra chestiunii și subliniază că nu consideră potrivit ca divizii germane să ajungă sub comandă ungerască. Șeful de stat major <al grupului de armate> răspunde că, după cite i se pare, problema subordonării vizează cel mult o divizie germană. Linia de despărțire cu corpul 17 de armată <german> trebuie trasată corespunzător cu această concepție. <...> 29 VIII 1944 <...> După-amiaza șeful de stat major <al grupului de armate> are la Sovata o convorbire cu comandantul corpului 9 de armată ungar, feldmareșalul-locotenent Verres. În cursul convorbirii <...> se discută îndeosebi despre viitoarea articulare de comandament. Feldmareșalul-locotenent Verres propune ca inițial la nord să exercite comanda corpul 17 de armată <german>, la mijloc corpul 9 de armată ungar, iar la sud din nou un comandament de corp german (corpul 52 blindat) și arată că nu se opune ca ulterior, când vor fi prezente elemente mai consistente ale armatei 2-a ungare, aceasta împreună cu armata 8-a să reconstituie subgrupul de armate Wöhler³³². Șeful de stat major <al grupului de armate> dispune să se analizeze dacă nu e cazul ca la nord să

³³² Se are în vedere situația dinaintea de insurecția română când generalul Wöhler avea în subordine și armata 4-a română (cf. KTBSU, p. 4 etc.).

fie introdus în dispozitiv corpul 9 de armată ungar la joncțiunea cu armata 1 ungară“³³³. La 31 august, în con-vorbirea telefonică de la ora 19,10 avută de generalii Friessner și Wöhler, la recriminările antiungare ale ultimi-mului primul răspunde că „după constatările făcute ieri *nici nu se pune problema ca unгурii să preia sectoare de front distincte. Ei pot fi folosiți doar dispersați în cadrul unităților germane* <subl. mea — E. B.>. Între timp a adus aceasta la cunoștință și feldmareșalului-locotenent Verres“³³⁴.

Desigur că dincolo de elementele de conjunctură, re-fuzul șefilor militari naziști de a repartiza fișii distincte marilor unități ungare și de a le acorda responsabilități operative mai înalte era în fond expresia practicilor unor mari puteri hegemoniste de a tutela partenerii de coaliție mai mici și de a le restrânge la maximum personalitatea pe plan militar, practici agravate de natura fascistă a Wehr-machtului. Remarcăm că *acest nou capitol de fricțiuni din tabăra fascistă a fost în mare parte generat de întoarcerea de arme a României și de dezagregarea produsă de aceasta în structurile de comandament ale Wehrmachtului.*

³³³ Ibid., pp. 75, 83—84, 93, 95.

³³⁴ Ibid., p. 111.

THE ROMANIAN INSURRECTION IN THE WAR DIARY OF THE "SOUTH UKRAINE" GERMAN ARMY GROUP

S U M M A R Y

I. The Value and Significance of the Source

The historical reconstitution of the national anti-fascist insurrection, carried on in Romania during the last ten days of August 1944, has been accomplished by the Romanian historians mostly on our own archival sources, they themselves badly diminished on account of the circumstances the country went through. The respective sections of the war diary of the "South Ukraine" German Army Group, obtained from the American fonds, arises thus a special interest, taking into account that this strategic grouping of the Wehrmacht included most of the German troops located in Romania during the August 1944 events and that the highest Reich authorities subordinated to this Army Group all the Nazi disponibilities in Romania, after the beginning of the Romanian insurrectional military and political overthrow, initiated, organized and led by the Romanian Communist Party, alongside the other national democratic anti-Hitlerite forces, King Mihai's monarchy included.

This study represents the first independent analysis of the excerpts regarding the insurrection in the war diary of the grouping hit by the Romanian insurrectional forces. As the defeat suffered by the Wehrmacht in Romania allowed, generally, to a very little extent the

keeping and preservation of the German military documents established by the common rules of the various armies, this war diary represents one of the few direct sources coming from the opponent of the Romanian army and, in any case, the main document of the opposed force, on the basis of which one can realize the vision shared by the Nazi authorities with regard to the political and military developments initiated by the insurrection. The necessity to know this vision arises from the postulate of any substantiated research in the field of military history, namely to equally grasp what were the intentions and achievements of both parts in the conflict. There is one specification to be made, namely that we had at our disposal only the text of the war diary, but not its annexes as well—which are a more direct source. Both the data in the already mentioned document and their "crossed" confrontation with Romanian archival documents, documentary annexes published in foreign works, especially West German, and with facts and opinions expressed both in Romanian and foreign interpretative works allow ones to acquire a significant confirmation of certain aspects of the insurrectional image presented so far by the Romanian historiography, to complete some others and to bring certain qualifications to the representation of several processes that took place with the Nazi enemy.

II. The Significance of Certain Quantitative Relationships

Though the passages devoted to the Romanian insurrection in the war diary are interpolating or overlapping with those regarding the tense German-Russian battle that was concomitantly taking place, substantial parts in the document — 38.9% of the total, as the average percentage during the eight days of the insurrection (see sketch no. 1) — are devoted to the political military change achieved by the Romanian state.

A relevant conclusion comes out of the quantification of the information tide, selecting only those of a strategic nature, that is to say, sent from the "South Ukraine"

Army Group upwards or to the collateral equal levels or from the upper levels to the respective Army Group. Out of 60 such communications recorded in the war diary during the insurrection days, 30 (50%) were devoted exclusively to the Romanian factor, 19 (31.7%) both to the insurrection and to the Soviet operation in Romania and 11 (18.3%) either were not referring to the insurrection, or their content could not be determined (sketches no. 2 and 3). Consequently, more than three quarters of the strategic information tide of the German grouping on the right wing of the eastern front dealt with the Romanian factor, an undeniable proof of the international political and military scope of the change accomplished by Romania through its breaking with Hitlerite Germany and the concomitant unleashing of the war against the fascist occupants.

III. The Political and Military Reaction of the Nazi Leadership on the Outbreak of the Romanian Insurrection

1. When the news of the insurrectional outbreak reached them, a part of the political and military Nazi leaders in the capital of Romania, who were in the building of the Reich Legation, headed by the plenipotentiary minister, baron von Killinger, chose a compromise solution: to obtain from the new Romanian government the permission to withdraw the German military from Bucharest and its surroundings, in exchange of the engagement to avoid any destructions and damages. As the Romanian documents state that during the negotiations, undertaken on his own initiative, Killinger was callous and threatening, while the war diary and other Nazi sources present him as a partisan of renunciation, it follows that the Reich plenipotentiary bluffed. The circumstances of the situation, such as they follow from the diary itself, suggest the hypothesis that von Killinger committed suicide mainly he feared his superiors in Berlin, which he could reach following an exchange of diplomats and where he could have been made responsible for the political disaster suffered by the Reich in Romania.

The surround of the German Legation — accomplished by Romanian military forces even on the evening of August 23rd—and the subsequent seizure of the staff inside, carried into effect by a joint detachment consisting of patriotic working guards of the communist party and military, were required by the fact that the diplomatic residence of the Reich had been actually turned into the headquarters of the Superior Command of the Nazi Wehrmacht forces in the south and west of Romania.

The decision of the monarchic component of the insurrectional coalition to accept a few hours' negotiations with the representatives of the Reich seems to have been determined, among other things, by the necessity to gain time, in order to achieve a series of final measures, for the insurrection had to be started a few days earlier than envisaged in the conspiring plans. These a few hours' negotiations were not meant to elude a war between insurrectional Romania and Hitlerite Germany, but to raise the question of how the hostilities of the Romanian-German confrontation were to begin. On speaking of the Royal Proclamation broadcast in the evening of August 23rd 1944 — beginning with 10 p.m. —, the war diary under analysis does not render, even briefly, its content. Instead, a correct rendering is to be found in the war diary of the OKW. According to the Romanian archival sources, the Royal Proclamation had been finished up during the conspiring preparations of the action on the basis of a draft drawn up by Lucrețiu Pătrășcanu, the representative of the Romanian Communist Party, and agreed upon by the emissaries of the Royal Palace. The war diary of the OKW quotes a relevant passage of the proclamation showing *urbi et orbi* that, concurrently with the immediate ceasing of the military actions against the Soviet armies, Romania was effectively joining the United Nations and waging war against fascist Germany and Hungary, especially for the annulment of the 1940 Vienna Dictate, by which the north-western part of the country had been annexed by Horthist Hungary. By this, as different interpretative sources have pointed out, the proclamation in the evening of August 23rd was, even

before the formal document came into existence, an effective war declaration stated by Romania against Hitlerite Germany — the official declaration following, according to Romanian sources, on August 24th.

However, the war diary of the "South Ukraine" Army Group lays the emphasis upon a number of facts proving that, during their first hours, the Romanian hostilities had, even where they did not occur in the form of an open clash supported by fire, a specific character, on account of the insurrectional nature of the circumstances: the extrication of a great many Romanian forces from the German disposition, checking the movements of the fascist commanding staff and troops, cutting off the identified telephonic connections of the Nazi commands etc. Thus, even since the evening of August 23rd, the relationships between Romania and the Reich acquired the distinct features of the belligerency.

2. At midnight of August 23rd and 24th, 1944, characterizing the insurrection as a "putsch", Hitler ordered the commander of the "South Ukraine" Army Group, General of the Army Hans Friessner, to repress it and set up a fascist government headed by a pro-German general. However, the erroneous defining of the action as a putsch showed that the active armed character of the front turning accomplished by Romania had been intuited. At the same time, the attempt to annihilate the extrication undertaken by Romania from the Reich trusteeship was the most concentrated expression of a practice and theorization typical along the centuries for the great imperialist, hegemonist and expansionist powers, for which the minor partners in the alliances sponsored by them, with a view to dominate, are not allowed to leave such alliances, being considered prisoners of that aggressive bloc for ever.

A few hours later, there was another order of Hitler in which the "defeat" of the Romanian "putsch" was stipulated — in the insurrectional days, Berlin issued in all 4 instructions or orders, having a strategic character and aiming at the annihilation of the initiative of self-determination proved by Romania, a frequency which was

relevant also for the disturbances caused by the Romanian factor at the upper levels of the Reich leadership.

Unlike the first order, the following three were no longer resuming the idea to reconstitute a fascist government in Bucharest; instead, they were laying down measures for the military annihilation, which meant the acknowledgment of the complete political failure suffered by Berlin here. At the same time, if at the beginning the Nazi leadership hoped to solve the question by a counter-blow against Bucharest, the Reich directives coming from the centre were gradually covering the actual area where the insurrection was taking place — most part of the country's territory (except Moldavia, the north-eastern part, where the ample Russian-German battle was in progress, and the north-western part, the north of Transylvania, which had been under the dense fascist German-Hungarian occupation for some years), that is, by geographical regions, Wallachia, with the capital of the country, the Dobruđja, with the coastline, Oltenia, the south of Transylvania, the Banat.

The Reich directive on August 26th, 1944, was still relying on a complete military annihilation of the Romanian insurrection, stipulating a new German front on the Eastern Carpathians (where the Wehrmacht was facing the Soviets), then on the plain opening between the curvature of the Carpathians and the great bend of the Danube at Brăila—Galatz and then on the Danube up to the Black Sea (sketch no. 4). On the contrary, the subsequent directive, of August 29th, indicated a front along the Carpathian arc, therefore conceived the giving up of the extra-Carpathians territories (sketch no. 5). Nevertheless, the war diary of the strategic German grouping in Romania implicitly records the failure of all the Nazi hypotheses "to annul" the turning of weapons accomplished by Romania, as well as of the attempts to eliminate the Romanian forces from the Braşov zone and the other intra-Carpathian areas, where Romanian troops were placed by virtue of the circumstances created the moment the insurrection had been started.

3. During the first hours of the events in Bucharest, the Nazi leaders counted, as the war diary under analysis shows it, on the refuse of the Romanian army to obey the orders of the insurrectional government and its willingness to remain by the side of the Wehrmacht. Subsequently, the hostile Army Group shared the assumption that, as in the case of other countries, a splitting of the national army would take place — either horizontally (here they were counting mainly on the Romanian great units that had been implanted in the German front in Moldavia) or vertically (namely, that certain generals and a part of the officer corps would remain by the side of the Wehrmacht). However, the Reich authorities had soon to find that the Romanian armed forces, from generals to the rank and file, turned weapons against the Nazi Wehrmacht. As for the political attempt of Berlin, the document under discussion says word for word that no Romanian general could be found to accept the offer to form a new government servile to the Reich. The unanimous turning of weapons achieved by the Romanian military determined the German commands to decide the disarming of the Romanian army, the extermination of its most active parts (“vernichtet” as it is to be found in the war diary) and to make prisoners out of what was to be left from the Romanian effectives. The crossed analysis of the sources shows, however, a contrary picture : most part of the Wehrmacht troops scattered in the southern, central and western zones of Romania were disarmed and captured by the Romanian military, strongly supported by the population, during the insurrectional action.

In this context, the German notations call the attention upon the fact that the new front ordered to be established between the curvature of the Carpathians and the Black Sea by the OKW and OKH was directed not only against the Soviet forces advancing from the north, but also against the Romanian troops that had been placed in the German disposition in Moldavia. In spite of their dramatic situation, the Romanian forces in the German junctions refused to pass to the Nazi west of

the Carpathians and, where they could not reach the zones under Romanian control, they waited for the Soviet troops.

On the whole, the Romanian army began, everywhere where it had or was given the opportunity, to actively fight against the Wehrmacht, the insurrection thus indicating the initial stage of the anti-fascist war in Romania. That is why the allegations in certain foreign publications, which speak of the Romanian events in August 1944 as "surrender", "laying down of arms", "Romania's breaking out of the war" etc. are completely unfounded.

IV. Considerations upon Certain Details

Among the battles and struggles making up the insurrection on the military level, the war diary under analysis mentions almost exclusively only the conflict hotbeds in Bucharest and Ploiesti (the Prahova Valley).

Unlike subsequent unfounded accounts, the diary confirms that the Wehrmacht grouping launched from the northern surroundings against the capital could not get into the town, where, we should add, during the first days the Romanian offensive actions were meant to eliminate any Nazi presence in the vital area of the capital. The time of the German blow launched from the north, mentioned by the document (7.30 a.m.), proves in any case that it had been outrun by the generalized attack started by the Romanians on August 24th at dawn (4.30 a.m.) against the Reich commands and offices in the capital, blocked, isolated and divided by the Romanian forces even in the evening of August 23rd. The comparison of the data in the war diary with those in other German and Romanian documents allows a more founded judgment of the effectives which the Wehrmacht had then at its disposal in the surrounding area of the Romanian capital: almost 20,000 men. The war diary of the enemy confirms the fact that the Wehrmacht grouping launched against Bucharest was finally and almost entirely encircled by the Romanian troops. We should add

that the remaining parts of this grouping, which succeeded in leaving the surroundings of the capital, found themselves within the wider strategic encirclement accomplished by the Romanian insurrection. The German document allows also the conclusion that on August 27th — 28th the Romanian forces had no longer to face any hostile troops in the strategically important area of the Romanian capital and on a distance of hundreds of kilometres, or any other German groupings able to threaten Bucharest, from military point of view, which made superfluous any other operation aiming at the clearance of the Romanian capital.

The references to the clash in the oil fields of the Prahova Valley (having its centre in Ploiești) — zone of a strategic importance during World War II — point to the fact that even there the Romanian insurrection solved the situation in its favour until August 29th, when new Romanian troops, retrieved from Moldavia, as well as the first Soviet troops, started to pour forth. The struggles jointly fought by the Romanians and the Soviets on August 30th and 31st were meant, in this particular zone, to accomplish the success previously obtained by the Romanian insurrectional forces. The comparative analysis of the documents shows that the German fascists did not exclusively master the Ploiesti town, not even for a moment, and that even since August 27th, following an attack of the Romanian troops, they had been completely pushed out of this centre of the fields.

The seriousness of the defeat suffered by the two main Hitlerite groupings that actioned against the Romanian army during the insurrection comes out also of the fact that until September 8th in the war diary of the "South Ukraine" Army Group there are notes referring to certain missions entrusted to the German groupings in Bucharest and in the Prahova Valley or saying that nothing was known about their fate. In fact, according to the Romanian data, the Wehrmacht grouping north of Bucharest surrendered to the Romanian troops on August 28th (including that part which had succeeded in abandoning the area and made for north-east, towards

the curvature of the Carpathians), and the last elements of the 5th German Anti-Aircraft Artillery Division in the Prahova Valley, headed by their commander, laid down the arms on the 31st of August, 1944.

V. The Insurrection and Military Developments on Romania's Territory

The Romanian insurrectional operation concurred with a significant part of the ample Soviet offensive launched on the 20th of August, 1944, between the Eastern Carpathians and the Black Sea, called in the Russian literature as the Jassy-Kishinev operation. Engaging and starting to annihilate a considerable part of the forces of the Wehrmacht in the Romanian area, the Soviet offensive had an extremely favourable significance for the Romanian turning of weapons. The Romanian insurrection greatly accelerated, in its turn and by its effects, the penetration of the Soviet troops towards the Balkans and the centre of Europe. Though the intention of the Romanian part to effect a deliberate timing of the insurrection with the Soviet offensive could not be achieved, there was an objective correlation between the two strategic actions, which the German war diary mirrors in various ways.

1. One element of this interdependence were the developments on the fortified line Focșani—Nămoloasa—Brăila, built a few years before, which closed the penetration into the southern plain of Romania, and, by this, on the Danube, towards the Balkans and Central Europe. As it follows from the notes in the war diary too, the German Army Group hoped that, if a far-reaching Soviet offensive forced it to yield the position held in the centre of the Moldavian plateau and on the lower Dniester, the Soviet enemy could be checked for a long time on a new, even stronger front, including the fortified line between the curvature of the Carpathians and the maritime Danube. It is relevant that a few hours after the insurrection had been launched, the

commander of the Army Group, general Friessner, and his chief of staff, general von Grolman, reached the conclusion that the fortified line could not be held any longer. As Berlin in its directives was repeatedly including this alignment in the front which the Wehrmacht had to re-establish on the Romanian territory, the Army Group continued to order the subordinated echelons to defend the fortified line for another few days, though the respective command was by now sharing the deep conviction that this was no longer possible under the new circumstances created by Romania's turning of weapons. It is also relevant that in the directive on the 26th of August, 1944, of the German High Command, the possibility to establish a new defensive line in the "Focșani gate" was conditioned by the eventual successful outcome of the Wehrmacht action to assure a safe rear, by the annihilation of the Romanian insurrectional forces. Three days after the beginning of the Romanian insurrection, the Soviet most advanced armoured and motorized forces were reaching, as the German war diary points out, the fortified line, which they found practically abandoned, on account of the objective concurrence of the serious defeat inflicted by the Soviet on the Wehrmacht in the north-east of Romania with the Romanian insurrection. As the Romanian archives prove it, the latter deprived the Nazi command of the contribution of 11 Romanian divisions in the south and west of the country, which were to "equip" the blockhouses and the other constructions of the fortified line and which, instead, as the insurrection stopped the advancement towards the Focșani—Brăila line, passed to hostile actions against the Wehrmacht. For the same reason, the Nazi commands could not bring on the fortified position even their own disponibilities in the inland of Romania. The few German troops repelled by the Soviets from Moldavia, which the command of the "South Ukraine" Army Group placed in certain points of the fortified line for one or two days, had a quite different fate. Those in the western part (which were not reinforced by any significant water obstacle) could, in general, withdraw from the front of the Soviets on the

shortest way towards an area in the south-east of Transylvania still held by the fascist Germans and Hungarians for a few weeks. However, the Nazi forces in the eastern part of the fortified line, placed for some time on the lower Siret next to the junction with the Romanian insurrection area, trying subsequently to withdraw by crossing the Bărăgan, the south-eastern plain of the country, to escape through Bulgaria, were hit by the Romanian troops in the span of time between 28th — 31st of August and most of them forced to surrender. Thus, in the light of the data furnished by the German war diary, the battle fought in Bărăgan by the Romanian army represented the accomplishment of the defeat of the Hitlerite attempt to establish a defensive front between the curvature of the Carpathians and the maritime Danube and consecrated the accomplishment of the intervention of the Romanian factor in breaking through the fortified line, fact which allowed the armies of the 2nd Ukrainian Russian front to penetrate without special difficulties in the Danubian plain in the south of Romania.

2. The analysed source shows that another "line of force" of the military developments in Romania during the insurrection was situated along the pass Intorsura Buzăului, the first one in Wallachia after the curvature of the Carpathians. Thus, it is pointed out that, starting with the 28th of August, a great column of vehicles was formed in and moved through the Buzău valley — the remaining parts of the Sixth German Army, defeated by the Soviets between the Prut and the Dniester; this column was able to withdraw towards the Szeckler inlet until the 5th of September, 1944. Compared with the Romanian documents, it comes out that the column started to move on the 26th of August, on account of the fact that, during the first two or three days of the Romanian insurrection, its strategic disposition was not able to cover also the Intorsura Buzăului. From August 28th on, the southern mouth of the gorge passed under Soviet control and afterwards the Wehrmacht combat

groups kept on withdrawing, step by step, for another 8—10 days. The war diary emphasizes the fact that this motorized stream was supposed to penetrate in the Braşov area, but the Romanian troops thwarted the attempt and pushed it north-east, towards the Szeckler inlet controlled by the fascist Germans and Hungarians. On a broader level, it is the intervention of the Romanian factor which determined the crochet form of the direction on which the remaining parts of the Sixth German Army beat the retreat, thus avoiding the insurrection area.

In September, the upsetting of the other Nazi attempts to conquer the Braşov zone made unnecessary any other action to liberate this important town in the centre of Romania and to force the passes south of it.

3. The purse called by the German document the "Szeckler prominence" and by the Romanian documents the "Szeckler inlet" was formed as a result of the simultaneousness of the Soviet pressure towards the Eastern Carpathians with the Romanian insurrectional action. The line of the front in the south-east of Transylvania proved unfavourable for the Wehrmacht and that is why the fascist German-Hungarian command was soon (in the first ten days of September) forced to proceed to the evacuation of this area, the first one, out of the Romanian territory severed from the country in 1940, following the cooperation between Horthy's Hungary and Hitler's Germany, to be taken back by the Romanian armed forces.

4. The war diary of the "South Ukraine" Army Group underlines the pressing concern of the Reich leaders to close all the Carpathian passes. The fascists succeeded in doing this in the Eastern Carpathians, where they could hold the mountain range in front of the Soviet pressure until September-October. In the Southern Carpathians and the southern part of the Western Carpathians, the passes were left far behind the new front established by the Romanians at the same time with the insurrection, which, in addition, gave it a strategic continental value, facilitating thus the launching of the attack against Horthy's Hungary and the south of the

Reich directly from the great plain of Central Europe. What would have happened, in terms of war prolongation and difficulties for the Soviet forces, if the Romanian insurrection had not made the German disposition in its area "blow up", if it had not deprived the Wehrmacht of the southern and south-eastern Carpathian mountain range, follows also from the diary, which says that at the end of August, 1944, the Nazi troops succeeded, entrenching themselves on the Eastern Carpathians, in holding a strong disposition there and in facing the Soviet armies from Bukovina to the Bicaz gorge only with two divisions, and to the south, up to the curvature of the Carpathians, in holding the mountains with only 1,000 infantrymen against two Soviet armies.

5. At the same time, the analysed document, when compared with other sources, shows that the desintegration caused to the Luftwaffe logistics by the Romanian turning of weapons had consequences upon the results, so serious for the Wehrmacht, of the Soviet-German battle in Moldavia.

6. Finally, the data in the war diary suggest that the frequent and spasmodic shiftings of the command posts of the Army Group and of the subordinated armies (sketches no. 6 and 7) followed a line which avoided the area of the Romanian insurrection, another proof of the danger it represented for the Hitlerite military leadership.

VI. The Consequences of the Romanian Turning of Weapons on the German Command Joints

1. On August 24th the war diary of the Army Group stated that the Third and Fourth Romanian Armies went out of the subordination of the group — a serious dislocation for the Nazi command structure of the southern wing of the German-Soviet front, as these were two of the four armies the group disposed of until August 23rd.

2. As an immediate consequence of the insurrection, Berlin ratified the decision taken in the night of August 23rd by general Friessner to declare the whole territory

under Romanian state control as operational area of the "South Ukraine" Army Group, which was also a disturbance caused by the Romanian factor at the level of the German command exercise — the Army Group depended on the OKH, but until then the south and west of Romania had fallen, as far as the Nazi occupants were concerned, into the sphere of the OKW, which was thus losing any operational powers over Romania.

3. The Nazi Group in Bucharest had successively 4 commanders, two of them only for a few hours. Their exact succession can be established by conjecture, as there are recording differences between the war diary of the German Army Group and the OKW diary. Thus, it seems that the effective succession was : general Erik Hansen (until then representative of the OKW by the Romanian High Command) ; air force general Alfred Gerstenberg ; air force general Rainer Stahel (specially brought from Warsaw as a specialist in the repression of insurrections). In the end, all four surrendered as prisoners to the Romanian army.

4. The outbreak of the insurrection drew also into the Romanian developments the "South-East Theatre of Operations", the Nazi strategic command in Belgrade of fieldmarshal von Weichs. He had to send against Bucharest airborne troops of the famous repressive "Brandenburg" unit and, most of all, to try to establish the junction with the "South Ukraine" Army Group in the south-west of Romania, attempt thwarted by the Romanian insurrection. By this, the Romanian military effort was objectively correlated with and helped the liberation struggle of the anti-Nazi forces in the Balkans, especially of the Yugoslav forces.

5. Between August 23rd — 31st the lines of demarcation between the two German armies, still jointed together, of the "South Ukraine" Army Group were twice changed. These changes actually determined a 180 degrees reversal of the direction of the German front in Romania, after a clockwise rotary motion (sketches no. 8 and 9).

VII. The Front Change of Romania and the Political Military Situations in Certain Neighbouring Territories

The analysed document includes brief and incomplete data regarding the impact of the Romanian insurrection in Bulgaria. Instead, comparatively abundant notes deal with Hungary. Thus, on August 27th, 1944, lieutenant-fieldmarshal Verres, commander of the Second Hungarian Army under formation, came to general Friessner and told him he was putting at his orders the Hungarian troops ready to fight (IX Army Corps), even before receiving any such instructions from Budapest — an exactly opposed stand, if compared to that of the Romanian army, its generals corps included, a few days before.

From the data in the war diary, it follows, a fact unemphasized so far either by Romanian or foreign historiography, the Hungarian fascist troops invaded new Romanian territories, not only inside the Carpathian arc, but outside of it as well, a zone in the north-east of Romania (the south of Bukovina), where two fascist Hungarian great units fought against the Soviets in September-October 1944.

At the same time, on the basis of the experience acquired by the Nazi, following their former relationships with the Romanian army, the diary states that the Hitlerite military leaders systematically denied the Hungarian higher commands distinct stripes of action and operational independent tasks, especially in those cases when German troops at a lower level were to be subordinated to certain Hungarian superior level commands — a refuse that represented a clear proof of the traditional practice of the great powers to limit the movements of the minor allies and to scatter their troops in the own disposition.

These frictions arised in the fascist camp were caused mostly by the turning of weapons achieved by Romania and by the desintegration brought about by it in the command structure of the Wehrmacht.

L'INSURRECTION ROUMAINE DANS LE JOURNAL DE GUERRE DU GROUPE D'ARMÉES ALLEMAND „UKRAINE DU SUD“

RÉSUMÉ

I. La valeur et la signification de la source

La reconstitution historique de l'insurrection nationale antifasciste roumaine de la dernière décade d'août 1944 a été d'une manière générale effectuée par les historiens roumains sur la foi des sources nationales d'archives, qui, plus est, ont été sensiblement affectées en vertu des circonstances parcourues par le pays. Les sections concernées du journal de guerre du groupe d'armées allemand „Ukraine du Sud“, obtenues des ÉUA, présentent dans ce sens un intérêt particulier, compte tenu du fait que ce groupement stratégique de la Wehrmacht réunissait la plus grande partie des troupes nazies déployées en Roumanie pendant les événements d'août 1944 et que les instances suprêmes allemandes avaient subordonné à ce groupe d'armées toutes les disponibilités nazies de Roumanie au moment où a été déclenché le renversement politico-militaire insurrectionnel roumain, mis en oeuvre, organisé et dirigé par le Parti Communiste Roumain et les autres forces nationales, démocratiques, antihitlériennes, y compris la monarchie du roi Michel.

L'étude ci-présente constitue une première analyse roumaine de l'ensemble des passages relatifs à l'insurrection du journal de guerre de ce groupement qui fut aux prises avec les forces insurrectionnelles roumaines.

Vu que la dégringolade subie par la Wehrmacht en Roumanie avait permis, en général, dans une mesure trop restreinte aux hitlériens d'effectuer et de conserver les inscriptions prescrites par les règles courantes dans les armées modernes, le journal de guerre en cause constitue l'une des rares sources venues directement de l'adversaire de l'armée roumaine et, en tout cas, le principal document de „l'autre côté“, sur la foi duquel il est possible de connaître la vision des autorités nazies sur les développements politiques et militaires entamées par l'insurrection roumaine. Or, la nécessité de savoir à fond ce qu'a conçu et a entrepris l'ennemi résulte d'un postulat de toute recherche documentée d'histoire militaire, celui de se représenter d'une manière égale les deux parties du conflit armé. Toutefois l'analyse entreprise dans cet essai repose sur le texte proprement dit du journal de guerre, mais non pas aussi sur ses annexes — pièces de facture immédiate. Les données du document cité, ainsi que leur recouplement avec des documents des archives roumaines, d'annexes documentaires reproduites dans des ouvrages parus à l'étranger, surtout ouestallemands, des faits et appréciations avancés dans des élaborations d'histoire roumaines ou étrangères permettent d'obtenir une confirmation convaincante de certains aspects de l'image de l'insurrection présentée jusqu'à présent par l'historiographie roumaine, de compléter d'autres côtés et d'apporter quelques rectifications dans la représentation de certains processus qui s'étaient déroulés chez l'ennemi nazi.

II. Le sens de quelques relations quantitatives

Quoique les séquences consacrées à l'insurrection roumaine dans le journal de guerre soient intercalées ou superposées à celles qui se rapportent à la mêlée germano-russe, qui se déroulait simultanément, le tournant politico-militaire accompli par l'État roumain se voit réserver dans le document des passages substantiels —

38,90% du total en moyenne sur les huit jours de l'insurrection (schéma no. 1).

Une conclusion significative résulte également de la quantification du flux d'informations, en départageant seulement celles de nature stratégique — c'est à dire, émises du groupe d'armées „Ukraine du Sud“ en haut ou aux niveaux collatéraux égaux ou venant des niveaux supérieurs vers le groupe d'armées. Des 60 communications de cette nature consignées dans le journal de guerre pendant l'insurrection, 30 (50%) ont eu exclusivement trait au facteur roumain, 19 (31,7%) autant à l'insurrection qu'à l'opération soviétique de Roumanie et 11 (18,3%) n'ont pas concerné l'insurrection ou dont le contenu est indéterminable (schémas nos. 2 et 3). Par conséquent, plus de trois quarts du flux d'informations stratégiques du groupement allemand de l'aile droite du front de l'est couvrent le facteur roumain — expression incontestable de l'envergure politique et militaire internationale de premier ordre du tournant accompli par la Roumanie en se détachant de la domination de l'Allemagne hitlérienne et en déclenchant de pair la guerre contre les occupants fascistes.

III. La réaction politique et militaire des autorités nazies depuis le déclenchement de l'insurrection roumaine

1. Lorsqu'ils apprirent le déclenchement de l'insurrection une partie des chefs politiques et militaires nazis de la capitale de la Roumanie rassemblés dans l'édifice de la légation du Reich et ayant à leur tête le ministre plénipotentiaire, le baron von Killinger, optèrent pour une solution de compromis : obtenir la permission du nouveau gouvernement roumain de retirer les militaires allemands de Bucarest et des environs en échange de l'engagement d'éviter destructions et dommages. Puisque les documents roumains relatent que pendant les négociations entreprises de son initiative Killinger a été dur et menaçant, tandis que le journal de guerre et d'autres sources nazies le présentent comme

adepte de l'abandon, il ressort que le plénipotentiaire allemand a bluffé. Les éléments de la situation résultés du journal suggèrent l'hypothèse que von Killinger s'est suicidé plutôt par crainte de ses supérieurs de Berlin, où il aurait pu être acheminé par quelque échange de diplomates. En effet, le préposé du Reich à Bucarest pouvait supputer que ses chefs le rendraient responsable pour le désastre politique essuyé par l'Allemagne en Roumanie. L'encercllement de la légation allemande par les forces militaires roumaines dès le soir du 23 août et la capture ultérieure du personnel qui s'y trouvait, réalisée par un détachement mixte de gardes patriotiques ouvrières du parti communiste et de militaires, résultaient du fait que l'office diplomatique du Reich avait été transformé effectivement en siège du commandement militaire supérieur des forces de la Wehrmacht nazie du sud et de l'ouest de la Roumanie.

Quand la composante monarchique de la coalition insurrectionnelle accepta de négocier pendant quelques heures avec les représentants du Reich cela semble avoir été déterminée, entre autres, par la nécessité de gagner du temps afin de parfaire une série d'ultimes mesures, parce que l'insurrection dut commencer quelques jours avant la date établie dans les plans conspiratifs. Ces pourparlers de quelques heures n'impliquaient pas l'exclusion de la guerre entre la Roumanie insurrectionnelle et l'Allemagne hitlérienne, mais portaient seulement sur la modalité de l'ouverture des hostilités roumano-allemandes. Le journal de guerre analysé, signalant la proclamation royale transmise par la radio roumaine dans la nuit du 23 août 1944 — à partir de 22 heures —, a seulement quelques mots, généralement inexacts, pour son contenu. Par contre, un sommaire correct est inséré dans le journal de guerre de l'OKW. D'après des sources d'archives roumaines, la proclamation royale avait été mise au point pendant les préparatifs conspiratifs de l'action conformément à un projet rédigé par le représentant du Parti Communiste Roumain, Lucrețiu Pătrășcanu, et concerté ultérieurement avec les émissaires du palais royal. Le journal de guerre de l'OKW cite de la proclamation le passage essentiel qui notifiait urbi

et orbi qu'en même temps que la cessation immédiate des actions militaires contre les armées soviétiques la Roumanie se ralliait effectivement aux Nations Unies et entrait dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie fascistes, surtout pour l'annulation du diktat de Vienne de 1940, en vertu duquel la portion nord-ouest du pays avait été annexée par la Hongrie horthyste. Par cela, ainsi que le remarquent aussi divers ouvrages étrangers d'interprétation, la proclamation du soir du 23 août a été, avant l'existence d'un document formel, une réelle déclaration de guerre faite par la Roumanie à l'Allemagne hitlérienne — la déclaration officielle se produisant, d'après les sources roumaines, au cours de la journée du 24 août.

Mais le journal de guerre du groupe d'armées „Ukraine du Sud“ reproduit de nombreux faits qui attestent que dans les premières heures les hostilités roumaines, même là où elles ne se sont pas déroulées sous la forme de l'accrochage ouvert, de l'utilisation du feu, ont eu un caractère spécifique, du à la nature insurrectionnelle de la situation : décrocher du dispositif allemand dans lequel étaient encadrées de nombreuses forces roumaines, entraver les déplacements des autorités et des troupes germano-fascistes, couper les liaisons filaires identifiées des commandements nazis, etc. Ainsi donc, dès le soir du 23 août même les relations entre la Roumanie et le Reich avaient recouvert les traits distinctifs de l'état de guerre.

2. À minuit entre le 23 et le 24 août 1944 Hitler, caractérisant l'insurrection comme un „putsch“, a ordonné au commandant du groupe d'armées „Ukraine du Sud“, le général d'armée (Generaloberst) Hans Friessner, de la mater et d'imposer un nouveau gouvernement fasciste coiffé par un général germanophile. La désignation vicieuse de „putsch“ faisait toutefois preuve que les chefs de file nazis flairaient le caractère actif et armé du revirement de front réalisé par la Roumanie. En même temps, la tentative d'annihiler le dégagement de la Roumanie de la tutelle nazie était l'expression la plus concentrée d'une pratique et théorie typiques au fil des siècles pour les grandes puissances im-

périalistes, dominatrices, expansionnistes. En effet, elles considèrent que leurs partenaires mineurs des alliances agencées afin de dominer doivent être privés du droit de les quitter et se considérer prisonniers perpétuels des blocs agressifs respectifs.

Quelques heures plus tard suivit un autre ordre d'Hitler pour „l'écroulement du putsch“ — en tout, durant l'insurrection, Berlin a émis 4 directives ou ordres à caractère stratégique visant l'annihilation de l'initiative d'autodétermination entreprise par la Roumanie, fréquence qui prouvait-elle aussi les dérèglements produits par le facteur roumain aux niveaux supérieurs de commandement du Reich.

Contrairement au premier ordre, les trois suivants ne reprenaient plus l'idée de reconstituer un gouvernement fasciste à Bucarest, mais prescrivaient seulement des mesures d'annihilation militaire, ce qui représentait un constat de l'échec politique total essuyé par Berlin ici. En même temps, si au début le commandement nazi escomptait de résoudre les choses par un contrecoup assené à Bucarest, au fur et à mesure les dispositions centrales allemandes enregistraient l'aire réelle de l'insurrection — la plupart du territoire du pays (donc, d'une manière générale, sans la Moldavie — zone nord-est —, où était en train l'ample combat germano-russe, et la partie nord-ouest, le nord de la Transylvanie, qui depuis quelques années était sous l'occupation compacte germano-hongroise); c'est-à dire, en énumérant selon les régions géographiques : la Valachie, avec la capitale du pays, la Dobroudja, avec le littoral maritime, l'Olténie, le sud de la Transylvanie, le Banat.

La directive stratégique hitlérienne du 26 août 1944 misait toujours sur une annulation militaire totale de l'insurrection roumaine en prescrivant un nouveau front allemand recouvrant les Carpates Orientales (où les Allemands avaient devant eux les Soviétiques) et puis dans l'ouverture de plaine entre la courbure des Carpates et le grand coude du Danube à Braïla-Galatz, plus loin dans le delta du Danube jusqu'à la mer Noire (schéma no. 4). Par contre, la directive ultérieure, celle du 29 août, indiquait un front le long de l'arc carpatique, donc

elle concevait l'abandon des régions extra-carpatiques de la Roumanie (schéma no. 5). Mais le journal de guerre du groupement stratégique nazi de Roumanie enregistre implicitement l'échec de toutes les hypothèses nazies „d'annulation“ du retournement des armes de la Roumanie, y compris des tentatives d'éliminer les forces roumaines de la zone de Braşov et des autres espaces intra-carpatiques, où les troupes roumaines s'étaient trouvées en vertu de la situation au moment du déclenchement de l'insurrection.

3. Les premières heures des événements démarrés à Bucarest, le commandement allemand, ainsi que le prouvent les notes du journal de guerre analysé, avait nourri l'espoir que l'armée roumaine refuserait de se soumettre aux ordres du gouvernement insurrectionnel et passerait du côté de la Wehrmacht. Ultérieurement chez le groupe d'armée ennemi a prévalu la supposition que — tel que fut le cas dans d'autres pays — se produirait une scission de l'armée nationale — à l'horizontale (visant surtout les grandes unités roumaines qui avaient été encadrées dans le front allemand de Moldavie) ou à la verticale (à savoir que du côté des Allemands resteraient quelques-uns des généraux et une partie du corps des officiers). Mais bientôt les autorités nazies ont été obligées de constater que les forces armées roumaines, des généraux jusqu'aux soldats, ont tourné intégralement les armes contre la Wehrmacht nazie. En ce qui concerne la tentative politique de Berlin, le document analysé consigne textuellement qu'il n'y eut pas un seul général roumain qui ait accepté l'offre de former un nouveau gouvernement asservi au Reich. L'unanimité du retournement de front opéré par les militaires roumains détermina les commandements hitlériens d'aviser le désarmement de l'armée roumaine, l'extermination de ses parties les plus actives („vernichtet“, ainsi que s'exprime textuellement le journal de guerre) et la transformation en prisonniers de ce qui devait rester des effectifs roumains. Mais le recouplement des sources fait ressortir une image contraire : la majorité des troupes allemandes parsemées dans les zones du sud, du centre et de l'ouest de la Roumanie ont

été désarmées et capturées par les militaires roumains, appuyés largement par la population dans le cadre de l'action insurrectionnelle.

Sur cet arrière-plan attirent l'attention les notations allemandes qui démontrent que le nouveau front prescrit par l'OKW et l'OKH entre la courbure des Carpates et la mer Noire n'était pas destiné seulement à contenir les forces soviétiques en progression depuis le nord, mais aussi à stopper les troupes roumaines de Moldavie encadrées auparavant dans le dispositif allemand. En dépit de leur situation dramatique, ces forces roumaines refusèrent-elles aussi les exhortations allemandes de passer avec les Nazis à l'ouest des Carpates et, là où elles n'ont pu se frayer un chemin dans les zones qui se trouvaient sous le contrôle roumain, elles attendirent les troupes soviétiques.

En général, l'armée roumaine commença immédiatement, partout où elle a eu ou on lui avait laissé la possibilité, à se battre activement contre la Wehrmacht, l'insurrection marquant de cette façon la phase initiale de la guerre antifasciste de la Roumanie. C'est pour cela que sont dénuées de fondement les allégations de certains ouvrages étrangers qui présentent les événements roumains d'août 1944 comme „capitulation“, „déposition des armes“, „sortie de la Roumanie de la guerre“, etc.

IV. Considérations relatives à certains détails

Le journal de guerre en cause ne consigne d'une manière générale que les foyers de confrontation de Bucarest et de Ploiești (la Vallée de la Prahova), laissant de côté les autres batailles et combats qui ont constitué du point de vue militaire l'insurrection.

À l'encontre de relations postiches, le document allemand confirme que le groupement lancé des environs septentrionaux sur la capitale roumaine ne réussit à aucun moment à pénétrer à l'intérieur de la ville, où, ajoutons-nous, se sont déployées, dès les premiers jours, les actions offensives roumaines destinées à éliminer

toute présence nazie de l'espace d'importance vitale de la capitale. Le journal mentionne que l'heure où fut mise en mouvement la poussée allemande depuis le nord est 7.30, ce qui atteste qu'en tout cas elle a été devancée par l'attaque généralisée commencée à l'intérieur de la ville par les Roumains au petit matin du 24 août (4.30 h) contre les commandements et les officiers allemands de la capitale, bloqués, isolés et fractionnés par les forces roumaines dès le soir du 23 août. Le recoupement des données des journaux de guerre (celui en question et celui de l'OKW) avec d'autres documents allemands et roumains permet une appréciation plus fondée sur les effectifs dont disposa la Wehrmacht à cette époque-là dans l'aire de la capitale de la Roumanie : à peu près de 20 000. Le journal de guerre ennemi confirme que le gros du groupement allemand lancé contre Bucarest a été jusqu'à la fin encerclé par les troupes roumaines. Il faut ajouter que ses débris qui avaient réussi à abandonner l'espace de la capitale se sont trouvés eux-mêmes dans un encerclement plus vaste, celui de nature stratégique créé par l'insurrection roumaine, ce que, en fin de compte, régla leur sort. Le document allemand permet, lui aussi, de tirer la conclusion qu'à partir du 27—28 août les forces roumaines n'avaient plus à combattre des troupes adverses dans l'espace d'importance stratégique de la capitale roumaine et, jusqu'aux centaines de kilomètres, il n'y avait pas d'autres groupements nazis capables de présenter du point de vue militaire une menace pour Bucarest, ce qui rendait dépourvue d'objet toute opération de dégagement de la capitale de la Roumanie.

Les notations concernant la confrontation dans le bassin pétrolifère de la Vallée de la Prahova (ayant son centre à Ploiești) — zone d'importance stratégique à l'échelle de la deuxième guerre mondiale — font ressortir que là aussi l'insurrection roumaine a résolu la situation en sa faveur à peu près jusqu'au 29 août, lorsque commencèrent à affluer d'autres troupes roumaines récupérées de Moldavie, ainsi que les premières unités soviétiques. Les combats menés en coopération par les Roumains et les Soviétiques le 30 et le 31 août ont eu

dans cette zone un caractère de parachèvement du succès remporté antérieurement par les forces insurrectionnelles roumaines. De plus, l'analyse comparative des documents met en évidence que les hitlériens ne réussirent à aucun moment à contrôler exclusivement la ville de Ploiești et que le matin du 27 août une attaque livrée par les troupes roumaines les élimina totalement de ce centre de la zone pétrolifère.

La gravité de la défaite infligée par les Roumains aux deux principaux groupements allemands antiinsurrectionnels résulte également du fait que jusqu'au 8 septembre dans le journal de guerre du groupe d'armées „Ukraine du Sud“ se trouvaient des notes se rapportant aux missions confiées aux groupements de Bucarest et de la Vallée de la Prahova ou en relatant qu'on ne savait rien sur leur sort. En réalité, conformément aux données roumaines, les troupes allemandes du nord de Bucarest avaient déjà capitulé devant les troupes roumaines le 28 août (y compris les unités qui réussirent un moment à abandonner la zone en se dirigeant vers le nord-est, dans la direction de la courbure des Carpates), tandis que les derniers éléments de la 5-e division d'artillerie antiaérienne allemande de la Vallée de la Prahova se sont rendus, toujours aux Roumains, son commandant en tête, le 31 août 1944.

V. L'insurrection dans l'ensemble de l'évolution de la situation militaire du territoire de la Roumanie

L'opération insurrectionnelle roumaine coïncida chronologiquement avec un fragment important de l'ample offensive soviétique démarrée le 20 août 1944 entre les Carpates Orientales et la mer Noire, définie dans la littérature russe comme l'opération Jassy-Kichinev. En engageant et en dépeçant une partie considérable des forces de la Wehrmacht de l'espace roumain, l'offensive soviétique a nettement favorisée le retournement des armes de la Roumanie. À son tour, par ses résultats, l'insurrection roumaine a accéléré considérablement la pénétration opérée par les troupes soviétiques vers les

Balkans et le centre de l'Europe. Quoique les ouvertures de la partie roumaine en vue d'une coordination formelle entre l'insurrection et l'offensive soviétique n'aient pas abouti, il y eut une corrélation objective entre les deux actions stratégiques et le journal de guerre allemand la reflète sous maints angles.

1. Un élément de cette interdépendance fut constitué par les événements survenus aux fortifications de Focșani-Nămoloasa-Braïla, construites bien des années auparavant ; elles obturaient la pénétration dans la plaine sud de la Roumanie et, à travers de celle-là, sur le trajet du Danube vers les Balkans et l'Europe centrale. D'après ce que résulte également des notes du journal de guerre, le groupe d'armées allemand avait considéré que, dans le cas où une offensive soviétique d'une grande envergure l'obligerait à céder ses positions dans le centre du plateau moldave et sur le Dniester inférieur, l'adversaire soviétique pourrait être arrêté pour longtemps sur un nouveau front, plus étoffé, ayant son centre sur la ligne fortifiée s'étendant entre la courbure des Carpates et le Danube maritime. De manière significative, quelques heures après le début de l'insurrection le commandant du groupe d'armées, le général Friessner, et son chef d'état-major, le général von Grolman, à l'opposé de leurs vues antérieures, arrivaient à la conclusion que la ligne fortifiée ne pouvait plus être maintenue. Mais, étant donné que Berlin dans ses directives réitérées incluait cette position dans le front que la Wehrmacht devait rétablir sur le territoire roumain, le groupe d'armées a continué quelques jours à ordonner aux échelons subordonnés de résister dans les fortifications, quoique les chefs du commandement respectif se soient résignés à apprécier que la tâche n'était plus possible dans les circonstances nouvelles créées par le retournement des armes de la Roumanie. Il est également significatif que même dans la directive du commandement suprême allemand du 26 août 1944 la possibilité de réaliser une nouvelle ligne défensive à la „porte de Focșani“ était mise en dépendance de la réussite éventuelle de l'action des nazis de se créer des arrières sûrs par l'annihilation des forces insurrectionnelles roumai-

nes. Trois jours après le commencement de l'insurrection roumaine les pointes blindées et motorisées soviétiques aboutissaient, comme le reflète aussi le journal de guerre allemand, aux fortifications qu'elles trouvaient pratiquement dégarnies par suite de la conjonction objective de la rude défaite infligée à la Wehrmacht par les Soviétiques dans le nord-est de la Roumanie et de l'insurrection roumaine. D'après ce qu'il résulte des archives roumaines, celle-ci a privé le commandement nazi du concours de 11 divisions roumaines du sud et de l'ouest du pays qui devaient „équiper“ les casemates et les autres ouvrages de la zone fortifiée ; au contraire, les grandes unités en cause, vu le déclenchement de l'insurrection, se virent ordonner de ne plus s'acheminer vers la ligne de Foşcani-Braïla et, là où elles se trouvaient, ouvrirent les hostilités contre la Wehrmacht. Donc les commandements hitlériens n'ont pas pu amener sur la position fortifiée leurs propres disponibilités de l'intérieur de la Roumanie. Les troupes allemandes relativement peu nombreuses refoulées par les Soviétiques de Moldavie et installées par le commandement du groupe d'armées „Ukraine du Sud“ un jour ou deux dans quelques points de la ligne fortifiée ont eu un sort différent : celles de la portion occidentale (qui n'était pas doublée par quelque obstacle d'eau d'une certaine importance) ont pu, en général, décrocher des Soviétiques par la voie la plus courte vers la zone du sud-est de la Transylvanie occupée encore quelques semaines par les fascistes allemands et hongrois. Mais les forces allemandes de la portion orientale de la ligne fortifiée, disposées à un moment donné sur la rivière du Seret inférieur contiguë à l'aire de l'insurrection roumaine, ont ultérieurement essayé de se retirer en traversant le Bă-răgan, la plaine sud-est du pays, pour se sauver en Bulgarie. Mais ces grandes unités ont été fracassées par les troupes roumaines dans l'intervalle du 28—31 août et obligées pour la plupart de capituler. C'est ainsi qu'à la lumière des notations du journal de guerre allemand, le combat livré en Bărăgan par l'armée roumaine représenta le parachèvement de l'échec de la tentative allemande de rétablir un front défensif entre la courbure

des Carpates et le Danube maritime et marqua le couronnement de l'intervention du facteur roumain dans l'ouverture de la ligne fortifiée, ce qui a permis aux armées du 2-e „Front d'Ukraine“ russe de déboucher de plain-pied dans la plaine danubienne du sud de la Roumanie.

2. Les données de la source analysée montrent qu'une autre „ligne de force“ des développements militaires de Roumanie pendant l'insurrection se situa le long du défilé de Întorsura Buzăului, le premier de la Valachie depuis la courbure des Carpates. À savoir, on mentionne que le 28 août s'est formée dans la vallée du Buzău une grande colonne de véhicules — les restes de la 6-e armée allemande défaite par les Soviétiques entre le Prut et le Dniester ; cette colonne put refluer vers le „renforcement des Szeklers“ jusqu'au 5 septembre 1944. La confrontation avec les documents roumains fait ressortir qu'elle commença à s'écouler à partir du 26 août, parce que dans les premiers 2—3 jours de l'insurrection roumaine son dispositif stratégique ne fut pas à même de couvrir aussi Întorsura Buzăului. À partir du 28 août l'ouverture méridionale du défilé passa sous contrôle soviétique. Les groupes de combat allemands continuèrent à se retirer pas à pas encore quelques 8—10 jours. Le journal de guerre fait remarquer que ce flot motorisé devait déboucher à Braşov, mais les troupes roumaines ont fait échouer la tentative, ont dévié la colonne vers le nord-est, dans la direction du renforcement des Szeklers, contrôlé par les fascistes allemands et hongrois. D'ailleurs c'est l'intervention du facteur roumain qui imprima la forme de crochet à la direction du recul forcé des débris de la 6-e armée allemande qui, de cette façon, a fui l'aire de l'insurrection.

L'échec des autres tentatives allemandes de s'emparer de la zone de Braşov rendit en septembrie dépourvue d'objet toute action de libération de cette ville importante du centre de la Roumanie et le franchissement en force des cols au sud d'elle.

3. La poche désignée dans le document allemand comme „le saillant des Szeklers“ et dans ceux roumains „le renforcement des Szeklers“ s'était formée précisé-

ment comme suite de la conjonction de la pression soviétique exercée d'au delà des Carpates Orientales avec l'action insurrectionnelle roumaine. Le trajet du front défavorable pour la Wehrmacht dans le sud-est de la Transylvanie obligea sous peu (dans la première décade du septembre) le commandement fasciste germano-hongrois de procéder à l'évacuation de cet espace, le premier récupéré par les forces armées roumaines de la portion du territoire roumain arrachée au pays en 1940 par suite de la coopération entre la Hongrie de Horthy et l'Allemagne d'Hitler.

4. Le journal de guerre du groupe d'armées „Ukraine du Sud“ mentionne la préoccupation pressante des instances allemandes d'obturer tous les défilés carpatiques. Les Nazis réussirent à le faire dans les Carpates Orientales, où ils maintinrent jusqu'en septembre-octobre, devant la pression soviétique, les chaînes montagneuses. Dans les Carpates Méridionales et dans la portion sud des Carpates Occidentales les défilés restèrent sensiblement en arrière du nouveau front créé par les Roumains dès l'insurrection, ce qui lui conféra de plus une valeur stratégique continentale, en permettant que l'assaut contre la Hongrie horthyste et le sud de l'Allemagne nazie soit déclenché directement depuis la grande plaine de l'Europe centrale. Quelles auraient été la prolongation de la guerre et les difficultés pour les forces soviétiques si l'insurrection roumaine n'avait pas littéralement fait „éclater“ le dispositif allemand de son aire, si elle n'avait pas privé la Wehrmacht des massifs carpatiques du sud et du sud-ouest résulte également des données du journal qui consigne que fin août 1944 les Allemands, se retranchant sur les Carpates Orientales, réussirent à maintenir là-bas un dispositif cohérent et à tenir tête à une armée soviétique depuis la Bukovine jusqu'au défilé de Bicaz approximativement avec deux divisions, et de là au sud, jusqu'à la courbure des Carpates, à maintenir les montagnes au moyen de quelques 1 000 fantassins devant deux armées soviétiques.

5. En même temps les enregistrements du document analysé, confrontés avec d'autres sources, prouvent que le démembrement provoqué par le retournement des

armes roumain à la logistique de la Luftwaffe eut aussi des conséquences pour le résultat, tellement grave pour la Wehrmacht, du combat soviéto-allemand de Moldavie.

6. Enfin, les données du journal de guerre font ressortir que les déplacements fréquents et spasmodiques des postes de commandement du groupe d'armées et des armées subordonnées (schémas nos. 6 et 7) ont eu un trajet qui a évité l'aire de l'insurrection roumaine ; c'est que le commandement militaire allemand saisit le danger qu'elle présentait pour l'exercice de ses fonctions.

VI. Conséquences du retournement des armes de la Roumanie pour les articulations de commandement allemandes

1. Le 24 août le journal de guerre du groupe d'armées constatait que les 3-e et 4-e armées roumaines étaient sorties de la subordination du groupe — ceci représentait une grave désarticulation de la structure de commandement nazi à l'aile sud du front germano-soviétique, étant donné qu'il s'agissait de 2 des 4 armées dont avait disposé le groupe jusqu'au 23 août.

2. Comme conséquence immédiate de l'insurrection, Berlin ratifiait la décision prise pendant la nuit du 23 août par le général Friessner de déclarer tout l'espace qui se trouvait sous le contrôle étatique roumain comme zone d'opération du groupe d'armées „Ukraine du Sud“, ce qui représentait également un renversement provoqué par le facteur roumain au niveau de l'exercice de commandement allemand — le groupe était en dépendance de l'OKH et, jusqu'à ce temps-là, le sud et l'ouest de la Roumanie s'étaient trouvés du point de vue des occupants nazis dans la sphère d'attributions de l'OKW, qui perdait de cette façon toute emprise opérationnelle sur la Roumanie.

3. Le groupement de troupes allemand de Bucarest a eu successivement 4 commandants, dont 2 rien que pour quelques heures. Leur succession exacte peut être établie

par conjecture, vu qu'il y a des différences d'enregistrement entre le journal de guerre du groupe d'armées allemand de Roumanie et le journal de l'OKW. Il paraît ainsi que la succession réelle ait été : le général Erik Hansen (jusqu'alors représentant de l'OKW auprès du commandement suprême roumain) ; le général SS (Brigadeführer) Hofmeier ; le général d'aviation Alfred Gerstenberg ; le général d'aviation Rainer Stahel (muté spécialement de Varsovie comme spécialiste en représailles antiinsurrectionnelles). En fin de compte tous les 4 ont fini par se constituer prisonniers de l'armée roumaine.

4. Le déclenchement de l'insurrection impliqua aussi dans les événements roumains „le théâtre de guerre Sud-est“, commandement stratégique nazi de Belgrade du feld-maréchal von Weichs. On assigna à celui-ci de lancer sur Bucarest des troupes aéroportées de la fameuse unité de répression „Brandebourg“ et, surtout, d'établir la jonction avec le groupe d'armées „Ukraine du Sud“ dans le sud-ouest de la Roumanie, tentative déjouée par l'insurrection roumaine. Par cela l'effort militaire roumain s'est trouvé également en corrélation objective et mutuelle avec la lutte de libération des forces antinazies des Balkans, surtout celles de Yougoslavie.

5. Dans l'intervalle 23—31 août le groupe d'armées „Ukraine du Sud“ fit deux fois changer les lignes de séparation entre les deux armées allemandes qui lui étaient restées. Ces changements déterminèrent en fait un renversement de 180 degrés de l'orientation du front allemand de Roumanie (schémas nos. 8 et 9).

VII. Le revirement du front de la Roumanie et la situation politico-militaire dans quelques territoires voisins

Le document analysé contient des données sommaires et incomplètes sur l'impact bulgare de l'insurrection roumaine. Mais des notations relativement abondantes concernent la Hongrie. Ainsi le 27 août 1944 le lieutenant-feldmaréchal Verres, commandant la 2-e armée hongroise en cours de constitution, se présenta au général Friessner

et lui déclara qu'il lui met déjà en subordination les troupes hongroises opérationnelles des Carpates Orientales (le 9-e corps d'armée), même avant de recevoir de disposition dans ce sens de Budapest — attitude totalement opposée à celle adoptée quelques jours auparavant par l'armée roumaine avec tout son corps de généraux.

Le texte du journal de guerre fait ressortir — ce que jusqu'à présent les ouvrages historiques roumains ou étrangers ne nous ont pas relaté — que des troupes hongroises fascistes envahirent non seulement de nouveaux territoires roumains à l'intérieur de l'arc carpatique, mais aussi au delà une zone du nord-est de la Roumanie (le sud de la Bukovine), où, en septembre-octobre 1944, deux grandes unités hongroises ont combattu contre les Soviétiques.

De même, le journal signale que les chefs militaires allemands (se basant, selon nous, sur l'expérience négative récoltée récemment de leurs rapports avec l'armée roumaine) refusèrent systématiquement d'accorder aux commandements hongrois de niveau élevé des zones distinctes d'action et des attributions opérationnelles indépendantes, spécialement là où certaines troupes allemandes auraient dû se subordonner aux échelons hongrois supérieurs — refus qui constituait d'une manière évidente l'expression des pratiques traditionnelles des grandes puissances d'„engainer“ leurs alliés mineurs et de disperser leurs troupes dans le propre dispositif.

Evidemment, ce nouveau chapitre de frictions survenues dans le camp fasciste avait surgi dans une grande mesure en raison du retournement des armes de la Roumanie et de la désagrégation qu'il a produite aux niveaux des structures de commandement de la Wehrmacht.

РУМЫНСКОЕ ВООРУЖЕННОЕ ВОССТАНИЕ, ОТРАЖЕННОЕ В ЖУРНАЛЕ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ ГРУППЫ АРМИЙ „ЮЖНАЯ УКРАИНА“

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

I. Достоинство и значимость источника

Историческая трактовка хода национального антифашистского вооруженного восстания, развернувшегося в Румынии в последней декаде августа 1944 года, была осуществлена румынскими историками преимущественно на основе документов из отечественных архивных источников, причем серьезно поредевших в результате создавшихся для нашей страны обстоятельств. Поэтому соответствующие части журнала боевых действий немецкой группы армий „Южная Украина“, добытые из американских архивных фондов, представляют особый интерес в силу того, что это стратегическое объединение вермахта включало наибольшую часть войск, расположенных в Румынии во время развернувшихся в августе 1944 года событий, и что, с момента начала румынского политического и военного инсurreкционного переворота, инициатором, организатором и руководителем которого была Румынская коммунистическая партия при участии остальных национальных, демократических и антигитлеровских сил, а также монархии, гитлеровское верховное командование подчинило этой группе армий все находившиеся на территории Румынии нацистские силы.

Настоящий очерк представляет собой первый самостоятельный анализ касающихся вооруженного восстания частей журнала боевых действий немецкой группы армий

„Южная Украина“, подвергшейся ударам румынских инсуррекционных сил. Учитывая то, что в условиях низвержения вермахта в Румынии, ведение и сохранение нацистскими войсками военных документов, общепринятых в разных армиях, было возможно лишь в очень небольшой мере, журнал боевых действий, о котором идет речь, является одним из немногих непосредственных источников, происходящих из стана противника Румынской Армии, и, во всяком случае, главным документом противостоявшей стороны, на основе которого можно выявить представление нацистских правителей о политических и военных действиях, развернувшихся с началом румынского вооруженного восстания. Необходимость уяснения этого представления противника вытекает из основного требования, предъявляемого к любому научному военно-историческому исследованию, а именно из надобности в одинаковой мере вникнуть во все замыслы и действия обеих воюющих сторон. При этом необходимо сделать оговорку в связи с тем, что в нашем распоряжении был лишь текст журнала боевых действий, но без приложений, которые ценны тем, что являются первичными, непосредственными документами. Данные, приведенные в упомянутом журнале, также их „перекрестное“ сопоставление с румынскими архивными документами, с воспроизведенными в иностранных, главным образом западно-германских, трудах документальными приложениями, с фактами и оценками, приведенными в трудах, разработанных румынскими и зарубежными историками, дают возможность получить убедительное подтверждение некоторых, уже затронутых румынской марксистской историографией, аспектов картины вооруженного восстания, восполнить другие стороны и внести коррективы в отображение процессов, имевших место в стане нацистского врага.

II. Смысл некоторых количественных соотношений

Несмотря на то, что кадры, отображающие в журнале боевых действий румынское вооруженное восстание и кадры, воспроизводящие напряженное советско-германское

сражение, происходившее в то же время, перемежаются или же накладываются, осуществленному румынским государством повороту отведено в документе значительное пространство — в среднем 38,9% из общего количества на восемь суток вооруженного восстания (схема 1).

Показателен также вывод, вытекающий из определения количества поступавших сведений в общем потоке информации. причем при отборе только данных стратегического характера, т.е. исходивших от группы армий „Южная Украина“ и направляемых либо в вышестоящие, либо в равностоящие инстанции или же направляемых вышестоящим командованием в адрес указанной группы армий. Так, например, из 60-и таких сообщений, занесенных в журнал боевых действий в дни вооруженного восстания, 30 (50%) относились исключительно к румынским силам, 19 (31,7%) — как к вооруженному восстанию, так и к советской операции, проводимой на территории Румынии, а 11 (18,3%) либо не касались вооруженного восстания, либо не могли быть определены по содержанию (схемы 2 и 3). Следовательно, предметом более трех четвертей потока стратегической информации немецкой группировки, находившейся на правом крыле восточного фронта, составляли румынские силы, что является неоспоримым выражением первостепенности международного политического и военного размаха, осуществленного Румынией поворота путем выхода из под господства гитлеровской Германии и одновременного вступления в войну против фашистских захватчиков.

III. Политическая и военная реакция нацистских правителей с момента начала румынского вооруженного восстания

1. Узнав о вспыхнувшем вооруженном восстании, часть нацистского политического и военного начальства, находившегося, во главе с посланником Германии, бароном фон Киллингером, в здании немецкой дипломатической миссии в столице Румынии, высказалась за компромиссное решение, а именно, добиться от нового румынского

правительства согласия на вывод гитлеровских войск из Бухареста и из его окрестностей взамен обязательства воздержаться от разрушений и от нанесения какого-либо ущерба. Так как в румынских документах отмечается, что при предпринятых по собственной инициативе переговорах, Киллингер держал себя вызывающе и угрожал, а в журнале боевых действий и в других нацистских источниках он представлен как сторонник уступок, можно сделать вывод, что немецкий посланник блефовал. Данные о создавшейся обстановке, отмеченные и в журнале, наводят на мысль, что фон Киллингер покончил с собой больше из-за боязни предстать перед своим начальством в Берлине, куда он мог попасть в результате обмена дипломатами, опасаясь привлечения к ответственности за политический провал Рейха в Румынии. Окружение германской дипломатической миссии румынскими войсками еще с вечера 23 августа и последующее взятие в плен всех находившихся там лиц смешанным отрядом, состоявшим из патриотических рабочих групп коммунистической партии и военных, были вызваны тем, что дипломатическое представительство Рейха было превращено в штаб-квартиру высшего военного командования сил вермахта, расположенных в южной и западной частях Румынии.

Решение монархической составляющей инсurreкционной коалиции согласиться вести, в течение нескольких часов, переговоры с представителями Рейха могло быть вызвано, между прочим, необходимостью выиграть немного времени для завершения последних мероприятий, в связи с тем, что вооруженное восстание было начато на несколько дней раньше предусмотренного конспиративными планами срока. Эти, продолжавшиеся несколько часов, переговоры не означали уклонение от войны между восставшей Румынией и гитлеровской Германией; ставился лишь вопрос, каким образом будут начаты военные действия при румыно-нацистском столкновении. Согласно румынским архивным источникам королевская прокламация была окончательно оформлена во время конспиративной подготовки к вооруженному восстанию, на основе проекта, составленного представителем Румынской коммунистической партии, Лукрециу Пэтрэшкану, и согласованного затем с эмиссарами королевского дворца. В журнале же

боевых действий группы армий „Южная Украина“ отмечена лишь передача королевской прокламации по румынскому радио, вечером 23 августа, начиная с 22-х часов, однако почти не приведено ее содержание. Зато в журнале боевых действий вышестоящей инстанции — ОКВ — приведена наиболее существенная часть прокламации, а именно, та, в которой сообщалось *ugbi et ogbi*, что одновременно с немедленным прекращением военных действий против советских войск, Румыния эффективно присоединяется к Объединенным Нациям и вступает в войну против гитлеровской Германии и фашистской Венгрии, главным образом с целью аннулирования Венского диктата 1940 года, по которому северо-западная часть страны была аннексирована хортистской Венгрией. Этим — как отмечается в разных трудах, разработанных за рубежом, — провозглашенная вечером 23 августа прокламация являлась, даже до оформления соответствующего документа, эффективным объявлением войны Румынией гитлеровской Германии; официальное же объявление последовало, по румынским источникам, 24 августа.

Кроме того, в журнале боевых действий группы армий „Южная Украина“ приводятся многочисленные факты, свидетельствующие о том, что в первые часы вооруженного восстания военные действия румынских сил, даже там, где они не происходили путем открытых столкновений, с применением огня, носили специфический характер, приданный инсurreкционной природой создавшейся обстановки, как-то: вывод многочисленных румынских сил из немецкого боевого расположения, воспрепятствование передвижению нацистских руководящих лиц, а также войск, нарушение выявленной проводной связи гитлеровских штабов и т.д. Таким образом, еще с вечера 23 августа, отношения между Румынией и Рейхом получили отличительные черты сссстия войны.

2. В полночь с 23 на 24 августа 1944 года Гитлер, охарактеризовав вооруженное восстание как „путч“, приказал командующему группой армий „Южная Украина“, генералу армии Хансу Фриссеру, подавить восстание и водворить новое фашистское правительство, возглавляемое генералом, являющимся сторонником Германии. Искажен-

ное определение вооруженного восстания как „путч“ свидетельствовало однако о том, что интуитивно был воспринят активный и вооруженный характер осуществленного в Румынии переворота. При этом попытка свести на нет выход Румынии из под гитлеровской опеки являлась наиболее сосредоточенным выражением старой практики, типичной для крупных империалистических, стремящихся к гегемонии и экспансии держав, по соображениям которых младшие, второстепенные партнеры по сколоченным ими, с целью распространения своего господства, альянсам не имеют права выходить из них и считаются постоянными пленниками соответствующих агрессивных блоков.

Через несколько часов последовал другой приказ Гитлера об „уничтожении путча“ в Румынии. Всего за время вооруженного восстания из Берлина поступило 4 директивы и приказа стратегического характера с требованием подавить это волеизъявление румынского народа; многочисленность этих распоряжений свидетельствовала о перебоях, вызванных румынским вооруженным восстанием в верхах фашистской Германии.

В отличие от первого приказа, в следующих трех уже не ставился вопрос о восстановлении фашистского правительства в Бухаресте, а лишь предписывались мероприятия по вооруженному противодействию, что являлось констатацией полного провала политики Берлина в Румынии. При этом, если сначала гитлеровское командование рассчитывало выйти из положения нанесением контрудара только на Бухарест, то постепенно в немецких распоряжениях, поступавших из центра, стала отмечаться действительная площадь, охваченная вооруженным восстанием, т.е. наибольшая часть территории страны, а именно по географическим областям — Валахия, со столицей страны, Добруджа, с морским побережьем, Олтения, южная часть Трансильвании и Банат (исключались по существу Молдова, где шло крупное советско-германское сражение, и северо-западная часть Румынии т.е. северная часть Трансильвании, находившаяся несколько лет под сплошной нацистско-хортистской оккупацией).

В германской стратегической директиве от 26 августа 1944 года еще рассчитывалось на полное военное подав-

ление румынского вооруженного восстания, причем предписывалось создать новый фронт вдоль Восточных Карпат (где перед немцами находились советские войска), затем по равнинному пространству между изгибом Карпатских гор и большой излучиной Дуная (у городов Брэила и Галац), и далее по дельте Дуная до Черного моря (схема 4). Зато в последующей директиве, от 29 августа, указывался фронт вдоль карпатской дуги и, следовательно, допускалось восстановление закарпатских районов Румынии (схема 5). Записи же в журнале боевых действий германской группы армий „Южная Украина“ свидетельствуют о провале всех нацистских гипотез по „аннигиляции“ поворота оружия Румынией, включительно попыток вытеснения румынских сил из района Брашова и из остального межкарпатского пространства, где румынские войска находились в результате обстановки, сложившейся в момент начала вооруженного восстания.

3. В первые часы начавшихся в Бухаресте событий, немецкое командование, как свидетельствуют записи в рассматриваемом журнале боевых действий, рассчитывало, что Румынская Армия откажется выполнять приказы инсurreкционного правительства и останется на стороне вермахта. Но, с другой стороны, в группе армий противника утвердилось предположение, что, также как и в других странах, произойдет раскол Румынской Армии по горизонтали (рассчитывалось в особенности на румынские соединения, входившие до этого в состав германского фронта в Молдове) или по вертикали (исходя из расчета, что на стороне немцев останутся некоторые генералы и часть офицерского состава). Но вскоре нацистские руководители были вынуждены констатировать, что румынские вооруженные силы в полном составе — от генералов до солдат — повернули оружие против гитлеровского вермахта. Что касается попытки Берлина разрешить положение политическим путем, в анализируемом документе отмечено текстуально, что не нашелся ни один румынский генерал, который согласился бы принять предложение сформировать новое, подчиненное Рейху правительство. Единогласие румынских воинов при повороте оружия вызвало со стороны немецкого командования распоряжение о разоружении Румын-

ской Армии, об истреблении (*vernichtet* — в оригинале) наиболее активной ее части и о пленении всех оставшихся в живых. При перекрестном же изучении источников выявляется совсем другая картина: большинство гитлеровских войск, рассыпанных в южных, центральных и западных зонах Румынии, во время инсurreкционных действий были обезоружены и взяты в плен румынскими войсками, при широкой поддержке со стороны населения.

На этом фоне привлекают внимание записи в журнале, свидетельствующие о том, что новый фронт, который по предписанию ОКВ и ОКХ должен был быть создан между карпатской дугой и Черным морем, не был направлен только против наступавших с севера советских сил, но и против румынских войск, находившихся в Молдове и входивших до этого в состав германского боевого порядка. Вопреки их драматическому положению, и эти румынские силы отвергли требования немцев отступить вместе с ними на запад, по ту сторону Карпатских гор, и стали пробиваться в контролируемые Румынской Армией зоны, а те части, которым это не удалось, остались на месте до подхода советских войск.

В общем же, Румынская Армия без промедления начала, везде где она имела или где ей была дана возможность, активно сражаться с вермахтом. Таким образом вооруженное восстание явилось первоначальным этапом антифашистской войны Румынии. В этой связи являются совершенно необоснованными утверждения некоторых зарубежных историков, представляющих в своих трудах события, имевшие место в Румынии в августе 1944, как „капитуляцию“, „выход Румынии из войны“ и т.п.

IV. Соображения по поводу некоторых деталей

Из сражений и боев, которые в военном плане являлись составляющими вооруженного восстания, в журнале боевых действий группы армий „Южная Украина“ отмечены, почти исключительно, только столкновения под Бухарестом и Плоешть (в долине реки Праховы).

В отличие от некоторых более поздних описаний, причем необоснованных, в журнале подтверждается, что немецкая группировка, наступавшая с северных окрестностей на столицу, никак и иигде не смогла проникнуть внутрь города, в котором — можно добавить — в первые дни восстания проводились румынские наступательные действия, направленные на ликвидацию всех гитлеровских очагов сопротивления в жизненно важном пространстве столицы. Отмеченное в журнале время германского удара с севера (7,30) свидетельствует о том, что румынские силы опередили немцев, начав 24 августа на рассвете (в 4,30) общее наступление против германских штабов и учреждений в Бухаресте, блокированных и изолированных румынскими силами еще с вечера (23 августа). Сопоставление данных, приведенных в журналах боевых действий и в других немецких и румынских документах, дает возможность более основательно определить численный состав сил, которыми располагал в то время вермахт в пределах столицы Румынии, а именно почти 20 000 человек. В журнале также подтверждается, что большая часть гитлеровской группировки, брошенной на Бухарест, была в конце концов окружена румынскими войсками. Необходимо добавить, что остатки этой группировки, которым удалось отойти от Бухареста, попали в более широкое стратегическое окружение, осуществленное в результате румынского вооруженного восстания.

Немецкий журнал боевых действий дает также возможность сделать вывод о том, что к 27—28 августа в пространстве стольного града Румынии, представлявшем стратегическое значение, не было больше вражеских войск, противостоявших румынским силам; также и на большом удалении от столицы — до нескольких сот километров — не было других германских группировок, способных угрожать, в военном отношении, Бухаресту. Все это делало беспредметной любую операцию по деблокированию города.

Записи о столкновении в нефтяном бассейне долины реки Праховы (центром которого являлся город Плоешть) — район, имевший стратегическое значение в плане второй мировой войны — подтверждают, что и там румынс-

кое вооруженное восстание, до 29 августа 1944 года, решило в свою пользу положение, после чего начали подходить выведенные из Молдовы румынские войска, а также первые советские части. Бои, проведенные 30 и 31 августа тесно взаимодействовавшими румынскими и советскими войсками, имели, в этом районе, характер завершения успеха, достигнутого ранее румынскими инсurreкционными силами. Сравнительный анализ документов показывает, что ни один момент немцы не были полными хозяевами положения в городе Плоешть и что, еще 27 августа, в результате удара, нанесенного румынскими войсками, они были полностью выбиты из этого центра нефтеносной зоны.

Серьезность поражения, нанесенного двум основным гитлеровским группировкам, действовавшим против Румынской Армии в ходе вооруженного восстания, вытекает также из того, что до 8 сентября в журнал боевых действий группы армий „Южная Украина“ заносились данные о задачах, поставленных немецким группировкам, участвовавшим в боях под Бухарестом и в долине реки Праховы, или же отмечалось, что об этих группировках ничего не известно. В действительности же, согласно румынским данным, действовавшая севернее Бухареста немецкая группировка капитулировала под напором румынских войск 28 августа (включительно та ее часть, которой удалось отступить при попытке направиться на северо-восток и выйти к карпатской дуге), а остатки 5-й немецкой зенитно-артиллерийской дивизии, расположенной в долине Праховы, сложили оружие, во главе со своим командиром, перед румынскими воинами, 31 августа 1944 года.

V. Вооруженное восстание в комплексе военных действий на территории Румынии

Румынская инсurreкционная операция почти совпала по времени с крупной советской наступательной операцией, начатой 20 августа 1944 года между Восточными Карпатами и Черным морем. Сковав значительную часть сил вермахта, находившихся на румынской территории, и гро-

мя их, советское наступление имело огромное положительное значение для поворота оружия Румынией. В свою очередь, румынское вооруженное восстание способствовало ускорению продвижения советских войск к Балканам и к центру Европы. Несмотря на то, что не смогло осуществиться желание румынской стороны добиться сформированного согласования вооруженного восстания и советского наступления, все же существовала объективная соотносительность между этими стратегическими действиями, отраженная в немецком журнале боевых действий по-разному.

1. Одним из элементов этой взаимозависимости являлось развертывание сил в укрепленном районе Фокшань-Нэмолоаса-Брэила, запиравшем проход в южную равнину Румынии и, через эту равнину, вдоль Дуная, к Балканам и центральной Европе. Как свидетельствуют записи в журнале боевых действий, командование немецкой группы армий рассчитывало, что если крупномасштабное советское наступление заставит немецкие войска оставить позиции в центре молдавского нагорья и на нижнем течении Днестра, то противника можно будет удержать продолжительное время на новом, более прочном фронте, включающем укрепленный район между карпатской дугой и Дунаем. Показательно, что через несколько часов после начала вооруженного восстания, командующий группой армий, генерал Фрисснер, и его начальник штаба, генерал фон Гролман, пришли к заключению, что удержать укрепленный район уже не возможно. Но, так как Берлин, в своих повторных директивах включал этот район в тот фронт, который вермахт должен был восстановить на румынской территории, группа армий несколько дней продолжала приказывать подчиненным ей войскам оборонять этот укрепленный район, хотя в штабе этой группы войск прочно укрепилось мнение, что в условиях, создавшихся в результате поворота оружия Румынией, удержание указанного района не являлось возможным. Показателен также и тот факт, что в директиве немецкого верховного главнокомандования, от 26 августа 1944 года, возможность создания новой оборонительной линии в „фокшанских воротах“ обуславливалась эвентуальным успехом попытки гит-

леровцев обеспечить себе прочный тыл поражением румынских инсurreкционных сил. Через три дня после начала в Румынии вооруженного восстания советские бронетанковые и механизированные передовые отряды вышли, как это указывается в немецком журнале боевых действий, в укрепленный район, который практически был оголен, вследствие объективной взаимосвязи между тяжелым поражением, нанесенными вермахту в северо-восточной части Румынии Советской Армией, и румынским вооруженным восстанием. Как выходит из румынских архивных документов, вооруженное восстание лишило гитлеровское командование 11 румынских дивизий, расположенных в южной и западной частях страны, предназначенных для занятия дотов и других оборонительных сооружений укрепленного района. Напротив, с началом вооруженного восстания, эти войска прескратили передвижение к рубежу Фокшань-Брэила и, там где они находились, перешли в наступление против гитлеровских сил. По этой же причине германское командование не смогло перебросить в укрепленный район даже свои войска, находившиеся во внутренних районах Румынии. Судьба немногочисленных нацистских войск, отброшенных Советской Армией из Молдовы, которые на день-два заняли несколько пунктов укрепленного района, сложилась по-разному. Те, которые находились в западной части (не прикрытой крупной водной преградой), вообще смогли отступить перед советскими войсками, по кратчайшему пути к юго-восточной части Трансильвании, занятой еще несколько недель нацистскими и хортистскими войсками. Немецкие же силы, находившиеся в восточной части укрепленного района и занимавшие некоторое время позиции на нижнем течении реки Сирет, в соприкосновении с территорией, охваченной румынским вооруженным восстанием, пытались в дальнйшем отступить через Бэрэган (юго-восточная равнина страны) с тем, чтобы спастись в Болгарии, подверглись ударам румынских войск, с 28 по 31 августа, и были вынуждены почти все капитулировать.

Таким образом, в свете записей в немецком журнале боевых действий, сражение, проведенное в Бэрэгане Румынской Армией довершило срыв попытки гитлеровцев создать оборонительный фронт между карпатской дугой и Дунаем

и увенчало участие румынских сил в открытии укрепленного района, что позволило 2-му Украинскому фронту с ходу выйти в дунайскую равнину южной части Румынии.

2. Из записей в журнале немецкой группы армий „Южная Украина“ вытекает, что другая „силовая линия“ развертывания боевых действий во время вооруженного восстания проходила вдоль перевала Ынторсура Бузэулуй, первый в Валахии перевал от карпатской дуги. В журнале отмечено, что 28 августа в долине реки Бузэу сформировалась и затем следовала по этой долине крупная колонна разных автомашин; это были остатки 6-й германской армии, разбитой советскими войсками между реками Прут и Днестр. Упомянутая колонна, до 5 сентября сумела добраться до так называемого Секуйского выступа. Сопоставляя эти данные с румынскими документами выходит, что колонна начала передвижение с 26 августа, так как в первые два-три дня вооруженного восстания стратегический боевой порядок румынских сил не мог прикрыть и Ынторсуру Бузэулуй. С 28 августа же южный вход в дефиле перешел под советский контроль, после чего германские боевые группы продолжали отступать, шаг за шагом, еще 8—10 дней. Притом в журнале отмечается, что этот моторизованный поток должен был выйти к Брашову, но румынские войска сорвали эту попытку и колонна повернула на северо-восток, к Секуйскому выступу, контролируемому нацистами и хортистами. В более широком плане вмешательство румынской стороны придало крюкообразную форму направлению отступления остатков 6-й немецкой армии, избежавшей таким путем зону вооруженного восстания.

Срыв других попыток гитлеровцев захватить район Брашова сделал беспредметным в сентябре какое-либо действие, направленное на освобождение этого важного города, расположенного в центре Румынии, и на форсирование перевалов южнее Брашова.

3. Так называемый в германском документе Секуйский выступ образовался в результате сопряжения напора со стороны советских войск (по направлению от Восточных Карпат) и со стороны румынских инсurreкционных сил. Невыгодное для вермахта начертание линии фронта

в юго-восточной части Трансильвании вскоре (в первой декаде сентября) привело к решению немецко-венгерского командования отступить. Это первая, вызволенная румынскими вооруженными силами часть той румынской территории, которая в 1940 году, в результате сговора между Венгрией Хорти и Германией Гитлера, была вырвана из тела Румынии.

4. В журнале боевых действий группы армий „Южная Украина“ отмечается особое стремление германского командования закупорить все перевалы в Карпатских горах. Гитлеровцам удалось осуществить это в Восточных Карпатах, где они удерживали горные кряжи до сентября-октября 1944 г. В Южных Карпатах и в южной части Западных Карпат перевалы долго оставались в тылу нового фронта, созданного румынскими войсками одновременно с вооруженным восстанием, что увеличило его континентальное стратегическое значение, так как была обеспечена возможность начать штурм Венгрии и южной части Германии непосредственно с обширной равнины центральной Европы. Что означало бы, в отношении продления войны и трудностей для советских сил, если в зоне румынского вооруженного восстания немецкое боевое построение буквально не „взорвалось“ бы и если бы это восстание не лишило бы вермахт возможности использовать для обороны южные и юго-западные карпатские массивы — вытекает из записей в упомянутом журнале, в котором отмечено, что к концу августа 1944 года, укрепившись на Восточных Карпатах, гитлеровцы сумели создать там сколоченный боевой порядок и удержать фронт перед одной советской армией, от Буковины и до дефиле Биказ, силами двух дивизий, а южнее, до карпатской дуги, около тысячи пехотинцев удерживали горы перед двумя советскими армиями.

5. Из записей в журнале, сопоставленных с данными других источников, вытекает вывод, что расстройство тылового обеспечения немецких военно-воздушных сил в результате вооруженного восстания в Румынии сказалось и на исход, чреватый тяжелыми последствиями для вермахта, советско-германского сражения в Молдове.

6. Наконец, данные журнала боевых действий свидетельствуют также о том, что при частых и судорожных

перемещениях командных пунктов группы армий „Южная Украина“ и подчиненных ей армий (схемы 6 и 7) избежалась территория, контролируемая румынскими инсurreкционными силами, что подчеркивает ту опасность, которую представляли эти силы для немецкого военного руководства.

VI. Воздействие вооруженного восстания в Румынии на немецкую командную систему

1. В журнале боевых действий группы армий „Южная Украина“, в записи на 24 августа 1944 года, отмечено, что из под подчинения этой группы армий вышли 3-я и 4-я румынские армии; это вычленение представляло собой серьезное нарушение немецкой командной системы на южном крыле советско-германского фронта, так как речь шла о двух армиях из четырех, входивших в состав группы до 23 августа.

2. Непосредственным последствием начала вооруженного восстания, было утверждение Берлином, принятого в ночь на 24 августа генералом Фрисснером решения объявить все, находившиеся под контролем румынского государства пространство оперативной зоной группы армий „Южная Украина“, что являлось расстройством — в результате воздействия румынского фактора — немецкой системы управления, так как группа армий подчинялась ОКХ, а южная и западная части Румынии до того времени входили — по соображениям гитлеровских оккупантов — в „компетенцию“ ОКВ, которое при создавшемся положении лишалось всех оперативных полномочий в отношении Румынии.

3. Действовавшая под Бухарестом группировка гитлеровских войск имела, последовательно, четырех командующих, причем двое из них исполняли свои обязанности лишь несколько часов. Их преемственность можно установить лишь путем презумпций, так как данные журнала боевых действий группы армий „Южная Украина“ и журнала ОКВ в этом отношении не совпадают. Можно допустить следующую последовательность: генерал Эрик Хан-

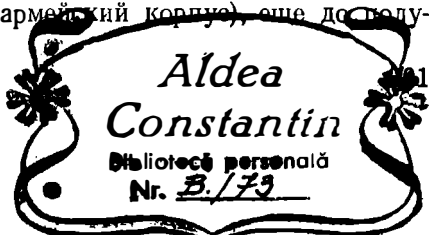
зен (до этого представитель ОКВ при румынском верховном главном командовании), генерал войск СС (бригадифюрер) Хофмайер, генерал авиации Альфред Герстенберг, генерал авиации Райнер Штагель (срочно вызванный из Варшавы, как специалист по подавлению вооруженных восстаний). Все четверо под конец сдались в плен Румынской Армии.

4. Вооруженное восстание вовлекло в разворачивавшиеся в Румынии события и „Юго-восточный театр военных действий“, расположенное в Белграде стратегическое командование, возглавляемое фельдмаршалом фон Вайхом, который направил на Бухарест воздушнодесантные войска пресловутой карательной части „Бранденбург“ и, в особенности, пытался осуществить соединение в юго-западной части Румынии с группой армий „Южная Украина“; эта попытка была сорвана румынским вооруженным восстанием. При этом военное усилие Румынии объективно и взаимно сочеталось и с освободительной борьбой антигитлеровских сил, действовавших на Балканах и особенно в Югославии.

5. В период с 23 по 31 августа два раза менялись разграничительные линии между двумя армиями, оставшимися в составе группы армий „Южная Украина“. В результате этих изменений немецкий фронт в Румынии, после поспешного поворота, был перевернут на 180 градусов (схемы 8 и 9).

VII. Поворот фронта Румынией и военно-политическая обстановка на некоторых соседних территориях

Рассматриваемый журнал боевых действий приводит краткие и неполные данные о воздействии румынского вооруженного восстания на Болгарию, зато содержит относительно многочисленные записи о Венгрии. Так, например, 27 августа 1944 года фельдмаршал-лейтенант Вереш, командующий формирующейся 2-й венгерской армией, явился к генералу Фрисснеру и заявил, что передает в его подчинение находящиеся в боевой готовности хортистские войска (9-й армейский корпус), еще доступу-

чения соответствующего распоряжения из Будапешта, — решение совершенно противоположное отношению, проявленному несколько дней раньше всей Румынской Армией и всеми ее генералами.

Из записей в журнале боевых действий выходит, что венгерские фашистские войска захватили новые румынские территории не только внутри карпатской дуги, но и вне ее — в северо-западной части Румынии (на юге Буксвины), где в сентябре-октябре 1944 г. сражались с советскими войсками два венгерских соединения что до сих пор не было выявлено ни румынской, ни зарубежной историографией.

Кроме того, очевидно в связи с опытом, приобретенным гитлеровцами в отношениях с Румынской Армией, в журнале отмечается, что немецкое военное начальство систематически не соглашалось установить для командований венгерских объединений точно определенные полосы действия и полномочия выше тактического уровня, особенно там, где немецкие войска более мелкого масштаба должны были бы подчиняться венгерским штабам более высоким по положению. Этот отказ несомненно являлся выражением традиционной практики крупных держав стеснять своих мелких союзников и распылять их войска в собственных боевых порядках.

Эти трения, имевшие место в фашистском стане были в большой мере порождены поворотом оружия, осуществленном Румынией и распадом, в результате этого события, происшедшем в командной системе вермахта.

I. Valoarea și semnificația sursei . . .	5
II. Sensul unor relații cantitative .	12
III. Reacția politică și militară a forurilor naziste începînd de la declanșarea insurecției române	20
IV. Considerații pe marginea unor detalii	67
V. Insurecția în ansamblul desfășurărilor militare de pe teritoriul României	87
VI. Consecințe ale întoarcerii de arme a României asupra articulărilor de comandament germane	125
VII. Întoarcerea de front a României și situația politico-militară din unele teritorii vecine	144
<i>Rezumate</i>	153

Redactor: Locot.-col. AL. COVALIU
Tehnoredactor: GH. CUCOȘ

**Bun de tipar 29.07.1974. Apărut 1974- Tiraaj 9 090
exemplare. Hirtie oțet A de 80 g/m². Format 540X
X840/16. Coli tipar 12³/₄. B 215.**

**Tiparul executat sub cd. 402 la I. P. Filaret
str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, București
Republica Socialistă România**

În lucrare se întreprinde atît o redare cît mai amplă a textelor privind evenimentele din România cuprinse în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud“, cît mai ales se face pentru prima oară la noi o analiză și, pe alocuri, o confruntare a acestor consemnări, spre a releva atît acele date și aprecieri care confirmă sau întregesc specific imaginea pe care a conturat-o pînă acum istoriografia românească asupra insurecției naționale antifasciste din august 1944, precum și cele care, întemeiat, pretind unele corective față de ce s-a considerat pînă acum la noi în literatura de specialitate.

Lei 7,50